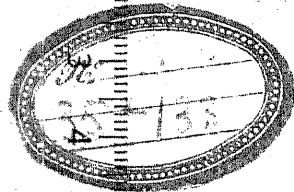

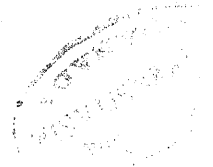
L#
81-2
~~2.a.8~~
~~-12-~~

BIBL	HOSPITAL REAL
Serie	A
Nº	11
Nº	358

Biblioteca Universitaria	
GRANADA	
Sala	2
Fecha	15/11/58
Número	358

0
1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18

Deposito de la Com. de B. de 1872
FRANORTHOVER 72-8672

CASTIGATIONES IN NOVVM TESTAMENTVM, IN QVIBVS

depravata restituuntur, adiecta refecantur, & sublata adijciuntur, Authore Tac. Nicolao Zegero.

COLONIAE
Apud haeredes Arnoldi Birckmanni
M. D. LV.

2 1569415x

SANCTIS-
SIMO PATRINO-
STRO IVLIO TERTIO PONTIFICI
verè maximo. Tac. Nicolaus Zegerus
minorita S.

ANT A est celsitudinis istius beatissi-
me Pater sublimitas, ut nemo uel sum-
morum principum non uereatur literis
te aut scriptis compellere; quãto iustius
ego infime sortis homuncio? Quis enim non metuat
eum compellere, qui tot gradibus, tot parasangis, tot
nomnibus ceteros omnis mortales quamlibet excel-
sos præcellit, ut pote qui numen quoddam hic agit in
terris? Neq; enim ceteris omnibus præcines solo
monarchicæ istius dignitatis titulo, qui contingere
potest uel indigno: ueram etiam longè præclarior
pulchrior, augustior, multarum incomparabilium do-
tium atq; egregiarũ uirtutum nomine: quibus tam es
cumulatus, ornatus, perpolitus, ut planè nesciã, spar-
ta ne ista magis Iulium ornet, an Iulius ipse cam,
quam nactus est spartam omnium citra controuersã
summam. Non exigua quoq; eminentis ac decori pars
in auita nobilitate, in claris maiorum stemmatis, in he-
roica corporis forma et in istiusmodi ceteris, quæ ut

A z bi m

bi magis suspicere atq; admirari libet, quæ magis tuæ sunt, singularem naturæ tuæ bonitatē atq; humanitatem: incredibile morum suauitatem: nulli nō obuiam comitatem, quæ tāto est in isto sūstigio admirabilior, quanto maiestas est excellentior: ad hæc iudicium in omni genere rerum singulare, quod suapte natura felicissimū, felicius reddidit plurimarum rerum usus: præterea haud uulgarē animi propensionē atq; fauorē erga pietatē, erga sacra literarū studia, erga eos, qui his addicti sunt: cum primis aut̄ indefessum publicæ pacis atq; tranquillitatis studium, quo ductum nihil nō facere te audimus, ut summos nostros monarchas concilians in christianam cogas cōcordiam. Nimirum prudentissime intelligis, quanta undiq; malorū colluuiēs, imo quantus malorum oceanus ex hac bellorum procella exundet: quam ingentes undiq; calamitatum fluctus mortalium tum res, tum animos concutiant, laefactent, frāgant: et rursus, ex ipsa pace, quæ parens et̄ altrix scribitur rerum bonarum, quot egregiæ cōmoditates mortalibus proueniāt. Sed hæc atq; alia huiusmodi, aliās fortasse tempestiuus, et ut arbitror, alijs referētur rectius quam tibi. Vt ergo ad id, quod in uotis est, explicandum ueniam, ista tua tam incredibilis bonitas, et̄ omnibus obuia benignitas, qua et̄ illam ipsam exuperas magnitudinem tuam: et̄ te summum sic demittis atq; accommodas iuxta beati Pauli uocem uel ad infima, paratus semper æquis respon-

dere

dere poscentium uotis, hæc mihi fiducia addidit, ut ego ille inter minores tuæ sanctitatis clientulos minimus, peccatricem illam euāgelicam imitatus, audeam summa (uti par) cum animi modestia ad sacerrimos Christi nostri accurrere et̄ prouolui exosculandos pedes: quibus utinam aliquando detur hisce oris mei labijs (quanquam hoc interim beneficio indignis) basia infigere: quod nunc interim (quando aliud nō licet,) synceris factito animi adfectibus: hoc ipso et̄ tuæ sanctitudini omnem deferens obseruantia reuerentiam: et̄ humili ouicula, utinam etiam non morbida, à pastore efflagitans aliquam spiritalis benedictionis gratia. Sed et̄ aliud est, quod isti tuæ humiliter offero ac dedicando transmitto sublimitati: nimirū Castigatorem hunc noui Instrumenti, unā cum noua quadam atq; per nos emendata eiusdem Instrumenti editione: et̄ est rursus aliud, quod uicissim nobis et̄ uniuerso ecclesiæ gregi à sedis Apostolicæ maiestate aut̄ autoritate exhibitū beneficium omni cum humilitate flagitamus: nimirum ut tua sublimitas haud grauetur hunc nostrum laborē, primum quidem eruditissimis uiris committere discutiendum et̄ examinandum, seu etiam pro ipsorū iudicio cōsiliouē castigandum: ac deinde non dedignetur eundem laborem nostrum, nimirum Castigationes has, sed potissimum ipsam iuxta easdem castigationes noui Instrumenti editionem: si tamen digna et̄ catholica uti speramus

A §

iudicabit

iudicabitur, ad probare, et apostolica autoritate robore confirmare, & pro germania atq; authentica ubiq; terrarum legendi committere, posthabitis ijs editionibus, quæ huic aduersantur. Hæc etenim est, (quæcum equidem omnibus, quæ huc pertinere possunt discussis atq; peruestigatis, queo perspicere) germania. germana et emendata ueteris nostris interpretationis uersio seu translatio, quæ hactenus semper à tempore fere apostolorum, aut non ita diu post, usæ cognoscitur Romana ecclesiæ: quam ab innumeris tum mendis, tum adulterinis adiectiunculis, non sine magnis & multis molestijs repurgauimus, & pristino nitore & integritati, quatenus fieri potuit, diuina iuuante gratia restituumus. Hoc ergo, quicquid est laboris, studij aut sedulitatis, nomine pariter & felicibus auspicijs summi nostri antistitis Iulij tertij cupimus prodire in publicum, & per omnes distrabi ac diuulgari ecclesias. Sanctitatem tuam nobis, & uniuersæ reipublicæ Christianorū, quam diutissime seruet incolumem: semperq; felicibus incrementis in manus prouchat is, qui te donauit: orbi pastorem, princeps pastorum Christus Iesus. Dyissemij in Brabantia, in ferijs adsumptæ in cælum & uirginis pariter & genitricis. Anno Christi 1555. mense Augusti.

Ho.

Antea est passim in noui Testamenti codicibus, tum latinis, tum græcis uarietas, discrepantia & corruptela, præsertim in ijs, qui ante annos hos triginta aut quadraginta, uel calamo exarati uel typis sunt expressi, ut non nisi perplexæ sacris difficultatis comprobare ac demonstrare, quæ in ipsis haberi ac censeri debeant pro germanis, apostolicis et intemeratis. Græca exëplaria distident à latinis: græca pariter et latina moderna à ueteribus: uetera à ueteribus, moderna à modernis. In tanta erga codicū uarietate, quo cōfugias, quid sequaris, cui tuto credas? Nam si Hieronymi atq; Aug hic consilium sequendum obtendas, qui in huiusmodi dubijs recurrendum docet ad ipsos uersionum fontes: utpote in ueteri Test. ad originem hebraicā: in nouo uero ad originē græcā. Respondebo tutū iā nō esse hoc cōsiliū admittere, q. græcorū codices, præsertim paulo antiquiores, longè sint corruptiores q̄ latinorum: nā qui paulo habetur castigatiores, nō nisi nostra ætate restituti sunt, idq; etiā in nonnullis locis (ut uidetur) ex fide latinorū. Siquidem quod Hier. ex græcanico fonte admonet, in epistola Ioānis prima ponendū esse testimoniū illud Patris, Verbi et Spiritus, quod queritur prætermisū fuisse ab infidelibus trāsulatoribus latinis,

in editione græca paucis ab hinc annis adiectum est. Duo ipsi uideamus exemplaria græca, quæ palam arguunt, quantum pridem in lectione græca fuerit corruptela. Alterum seruetur in Coenobio regularium Conuenticum si descriptum calamo, alterum in celeberrima academia Louanensi, apud eiusdem instituti religiosos in coenobio domini Martini expressum typis: quod cernentibus innumera ostendat correctoris cuiusdam nomen Desiderij, si recte meministi uestigia. Hinc palam liquet, quæ agat præposterè, qui hodie pro tuenda lectiois ueritate non alio confugio dum autumat, quæ ad editionem græcâ, quasi ea ipsissimus fons sit solidæ ueritatis: quum longè secus rem hodie habere, ex multis passim deprehendatur græcanicis adnotationibus probatissimi doctoris Beati Hieronymi. Dum enim ipse in suæ ætatis translationibus reprehendit, quæ hodie leguntur in græcis: dum passim admonet, hæc aut illa sic haberi in græcis, et aliter in latinis, quum hodie contra eadem sic in latinis legantur, quomodo tunc fuisse dicit in græcis, et ita sint nunc in græcis, quomodo dicit fuisse in latinis, dum in citatis scripturarum testimonijs, qui græcæ sunt antiquitatis studiosissimus sectator, à modernis græcis passim dissentit: quod aliud, quæ manifestè coarguit, modernam græcorum editionem esse deprauatam, nostram uerò in eiusmodi locis sinceram, eoque hæc in multis esse puriorè. Horum omnium si quis uelit habere testimonia, quærat in subiectis cæsuris loca ea, quæ ex Hieronymo astigata sunt: ac deinde ad ipsum recurrat. Hic. in locis

eis imbi adnotatis ad marginem. Ad hæc, quum multis iam retro seculis, nimirum annis circiter octingentis aut nongentis, lingua græca ab ecclesia Romana profusere exularit, ita ut non nisi tenuis ac rara apud paucos quosdam huius remanserit lingue peritia, quis credat nullos interim irrepisse errores? Si tot modis, temporis nihil non uiciantis progressu, adulterata fuit editio latina inter latinos, quid non idem credendum est, usum uenisse inter eosdem editioni græcæ? Quinimo si à nostris hæc in re multiformis et dormitanti et peccati est in nostris, quis tandem polliceri audeat, illos tamen fuisse semper siue fideles siue felices, ut hæctenus nisi quam in suis peccatum sit ab ipsis? Certè nos inter legimus quorundam commentarios atque adnotationes, innumera deprehendimus loca in lectione uariare, quæ sincera non esse, uel ipsa testatur uarietas: non uerum non esse, quod uariat, inquit Hieronymus, etiã maledicorum testimonio comprobatur: quæ etiã tum in unum transcripsimus et coegimus catalogum, si cui forte tandem posset esse usui. Sileo interim illorum à nobis in dogmatis non nullis dispensationem. Sed non perinde magnum ac facile reparabile uideatur malum, si in nostris tantum esset peccatum, et non etiam in prisca ac primæ pene ætatis exemplaribus. Mox enim, ubi perfidia cepit grassari heretica, cepit simul et quorundam temeritudo uel sacrosancta uiolare diuinarum literarum oracula, ut, quod persuadere haud poterat sapientia seu uerius

Cognatio.

Hic. in prol. in 4. euang.

Tert. li. 5. ad-
uersus Mar.
in epist. ad
Cor. 1.

malitia humana, mentita adstrucet autoritas diuina.
Testatur enim uetustissimus ille scriptor Tertullia-
nus, multa e scripturis subtracta fuisse per Marcionē
hereticum, que aduersari uidebantur ipsius dogma-
ti: ut est uocabulum adam in illo 1. Cor. 15. nouissimus
Adā in spiritum uiuificatē: rursus uocabulū homo,
in illo eiusdē ca. secundus homo de caelo celestis, pro
quo Marcio substituit, secundus dominus de caelo, sicut
in hodiernum usq; diē legitur: itē sua in illo ad Eph.
2. Interficiēs inimicitias in carne sua: itē particula in,
eiusdem epi. c. 5. ubi *Que sit dispensatio sacramēti ab
scōditi a seculis in Deo: scilicet ut legeretur absconditi
a seculis Deo, qui oīa cōdidit: quod pro sua illa adser-
tiōe facere sctūbat, qui suū quendā prādicabat do-
minū, qui corporalia hęc creasset, a summo illo oīm
Domino distinctū: pręterea clausula illa ad Ro. ult. Ei
aut q potēs est uos cōfirmare, usq; ad epistole ipsi^o ff
nē, quā ab eodē sublatā fuisse, refert in suis cōmentarijs
Adamantius, aut certē ipsius interpres Hie. quē admo-
dum et hodiē abesse cernitur in cōmentarijs Theophi-
lacti. Sed et flammā inquit. Tert. et ignem delēdo ex-
tinxit hereticus, in sermone illo 2. ad Thef. ca. 1. n flā
ma ignis dantis uindictam. Nec mirum si uoces et sen-
tentias nōnullas abstulerit, quum etiā integrā capitā,
imo integros libros, ut euangelia oīa solius Luca ex-
cepto, librū actōrum Apostolicorū, et Apocalypsin
repudiarit, uti ex libris liquet dicti Tert. aduersus eū
dem.*

Tert. li. aduer-
sus Mar. 5. de
epi. Thef.

dem. His adde quod historia illa apud Ioannē. cap. euā-
gelij ipsius 8. de muliere in adulterio deprehensa, nō
modo e contextu subtracta olim fuerit euangelico, ue-
rum etiā e cōmentarijs Ioannis Chrysofomi: nā q
eandē ipse legerit pakam iudicat, dū homi. in 10. 60.
ipsius facit mentionem. Huiusmodi aut mutilatiōes
nusq; quod e quidē sciam, factę scribuntur a latinis quā
uis etiā hereticis: ut pote qui in tractandis literis sa-
cris non paulo illis senap fuerint religiosiores. Atque
hinc factum est, ut grauis ille ecclesię doctor be. Am.
gręcorum lectiōem non modo paruifecerit, uerum
etiā postposuerit lectiōi suę latinę: quum tamē ea,
qua ipse tū utebatur, uersio haud quā tam fuerit so-
lida atq; authentica, quam hęc est, qua nunc utitur ec-
clesia Romana: et probabile sit, gręcos codices tū ad
huc fuisse incontaminatiōes, quā sint hodie. Et ta-
men idem Am. non dubitauit alicubi contēnere, ac ue-
luti damnare consilium sententiāq; bea. Hieronymi
de restituēdis codicibus latinis ex fide gręcorum. In-
dignum enim iudicans, ut locus ille ad Ro. 5. Regna-
bat mors ab Adā, usq; ad Moysē etiā in eos q peccauē-
rūt, iuxta gręcos (ut tum habebāt) legatur cum nega-
tione, qui nō peccauerunt, q negat fuisse tū in latinis,
quum tamē hodie legatur utrobiq; scribit in hęc uer-
ba. Sic inq; prescribit nobis de gręcis cod. quasi non
ipsi ab inuicē discrepent, quod fecit studiū cōtentiōis.
Quia propria q; autoritate uti nō potest ad uictoriā,
uerba

uerba *græcæ* ueritat, ut sensum suū quasi uerba legi
 adferat. *græcæ* ueritas sed autoritas præscribere uideat
 tur. Cōtra autē, quosdā latinos porro oli de ueteribus
 græcis trāditos codicibus: quos incorruptos simpli
 citas tēporum se, uauit & probat. Poq̄ autē à cōcordia
 animis idēdētibz, et hereticis pturbātibus, torquere
 quæstiones ceperūt, multa immutata sunt ad sensum
 humanū, ut hoc cōtineretur. quod hōi uideretur. Vnde
 et ipsi græci diuersos codices habēt. Hoc autē uerū
 arbitror, quādo et ratio et historia et autoritas obser
 uatur. Nā hodie que in latinis reprehēduntur codici
 bus, sic inueniūtur à ueteribus posita Tertulliano, Vi
 ctorino, & Cypriano. Hæc ille. Sed quæ inq̄s: Itane er
 go oīa sunt ambigua atq; incerta? Itane in dubiū reuo
 cāda sunt diuinarum scripturarū oracula, propterea
 q; tot aliquādo irrepsērūt mēdæ et uitiā? Verum hæc
 dicta sint, non q; nulla nobis suppetat certitudo reli
 qua: non q; nulla nobis adsit certæ de scripturis fidei
 ratio: sed q; illinc nō sint nobis potissimū ac solum pe
 tēda ueritatis suffragia, unde multi hodiē petēda exi
 stimant. Habemus indubitātā atq; immotā, qua niti de
 beamus, solide ueritatis l. su, columnā et firmamētū
 orthodoxā ecclesiæ: cui tātum tribuit ac fudit in sine
 illud ipsius ecclesiæ lumē Be. Au. ut ne euangelio qui
 dem se credere adferat, nisi id cōprobaret dictæ eccle
 siæ autoritas. Hæc iam olim uerisōem nobis dedit seu
 recepit, quam iudicauit inter cetera maximē diluci
 dam nullā

2 Tim. 3

dam uulgoq; intelligibilē, et maxime respondentē ue
 ritati *græcæ*, quā datā etiam confirmauit, cōfirmatam
 longo usu, atq; unanimi fidelium sub romana ecclesiæ
 agentium consensu, citra oēm controuersiam stabili
 uit ac roborauit, sicq; roboratā paucis ab hinc annis
 in inchoato apud Tridentū generali cōcilio aduersus
 amulos quosdā, q; eius autoritatem labefactare conati
 sunt, defendit, cōmendauit, et ad falsitatē destruendā,
 adferendāq; ueritatem declarauit ac affirmauit, uel ut
 uerius dicā, diffinitā declarauit authenticā. Neq; rur
 sus hæc dixerim, quod *græcā* editionē prorsus danan
 dam aut contēnendā censēa: sunt enim p̄multa in ipsa,
 quæ usq; adeo deprauata non sunt, ut depruari haud
 facile potuerint, nisi forte sic, ut corruptela ipsa facile
 potuerit deprehēdi ac tolli: et ipsa archetypicō lectio nō
 raro aliqd̄ habet intelligibilius, & plus interdū lucis,
 euidentiæ, aut energiæ adfert insinuatq; lectori, q̄ le
 ctio latina: sed q; illi non tantum fidē dum iudicē, quan
 tum huic nostræ: et ne q; id oīano esse ueritatis, et pro
 tinus credat habendum pro indubitato, quicqd̄ cerni
 tur aut refertur esse in *græcis*. Verum quia cuiā hæc
 ipsa uersio multis in locis noscitur uitiata, mutilata et
 aucta, idq; uel diligentia, sed ea non satis exacta, no
 nullorum correctorum, utpote quibus id. asu uenerit,
 quod de quibusdam beatus scribit Hieronymus, dum
 errores tollunt, errores statuunt (quanquam in terim
 nullos arbitror esse capitales:) uel inscitia seu oscite
 tantia

tantia scribarum: uel etiã pio quodam studio tollenda-
rum obscuritatũ: deinde quia eadẽ tot iã cernitur cõ-
signata ueruculis, asteriscis, adnotatiunculis, uarian-
tiũ exẽplarium diuersitatibus, uariarũ uersionũ pla-
citis seu distãtijs (quas tamẽ nõ improbãremus, si par-
cius et maiore cum iudicio adhiberẽtur) ut eiusmodi
adiectiuularũ multitudo catholicum contextũ con-
fundant et onerent potius, q̃ ornent, obfoluãt aut illu-
strent: maxime quũ carũ plex. eq̃; haud magni sint mo-
mẽti, nonnulli parum pie, nonnulli etiam tales, ut nõ
arment sed exarmẽt magis probatã ecclesie uersio-
nẽ: Quia inquam tanta est unius noui Testamẽti in le-
ctiõe ac uerbis uarietas, non abs re fore putauĩ, si soli-
dis testimonijs cõprobarẽ atq; firmarẽ, quæ sint habẽ-
da pro genuinis atq; indubitatis; idq; nõ in Latinis mo-
do, uerũ etiã quatenus fieri ex ueterũ lucubratiõibus
potest, in græcis: In quibus tamẽ nihil immutare uo-
lui, nisi ubi cõsensus adesset oĩm ueterũ, aut alia ratio
multũ certa, ne qd forte in re tã sacra agerẽ temerẽ.
In restituenda item editione latina, quæ princeps est
nostri instituti opera, non sat esse putauimus, si anti-
qua aliquot haberemus licet uetustatis exẽplaria, una
cum nouis & editione græca, eaq; unius regionis, ex
quorum uidelicet collatione reparãremus, quæ colla-
psa erant: fieri enim potuit ut oĩa olim (quãdo magna
erat codicum raritas) uno eodemq; ex fonte dimis-
sarint, qui si fuit impurus, impuros necesse est esse
& riuos:

et riuos: Sed neq; diuersarum quidem regionum codi-
cibus, quãuis etiam uetustis semp̃ sulẽ habendam puta-
uimus, nisi ubi uel aliũde nihil probabilius obstabat,
uel plurũ erat consensus, uel alia testimonia nõ suppe-
tebant: sed multo magis ad sanctorũ doctorũ, eorũq;
antiquorum & probatorũ lectiõẽ duximus consu-
giendũ, q; nulla prorsus aut certe p̃ pauca putãremus
extare exẽplaria tã sincera scripturæ, tãq; antiquæ,
quã sunt ueterum quorundã lucubrations: in quibus
ut sacra scripturarũ uerba nõ facile potuerunt corrũ-
pi, et malto etiã minus ipsorũ autorum in eadẽ expla-
natiões, ita plus illis fidei iudicauimus habẽdum. Nõ
quod semp̃ pro sono uerborũ ad illos, maximẽ antiq̃o-
res cõsugiendũ fuerit, sed pro sensu habẽdo, proq; ad
iectitijs et subtractitijs dijudicandis. Alioq; ubi de uoci-
bus tantũ agebat, ibi uel uisus emẽditisq; codicibus, cũq;
ijs antiq; scriptoribus, sed tamẽ q; euulgationẽ ecclesia-
stica editiõis non p̃cesserint, opus fuit. Vbiq; tamen
exacto iudicio, lãga et oculata circũspectiõẽ opus no-
bis putauimus, ne si qd impie, aut mutãremus p̃ expo-
siterẽ, merito coargui possimus uel sacrilegij uel teme-
ritatis, idẽq; à nobis usu ueniat q; nõnullis, quorũ ca-
stigationes, et Bibliorũ editiões à facultatib; Theologi-
cis nup̃ reiectæ & improbatæ sunt. Quare cõsulum
nõ esse arbitrati sumus, ut laborẽ hũc uno cõtinenti ab-
soluerem; studio, aut etiã uno cõtinenti tẽpore, sed po-
tius ut p̃ interualla tẽporum subinde ex occasiõẽ uel
codi-

eodicum, uel doctorū, qui occurrerāt legē di ad inter
 missum. studiū recurrētes, uel tandē post multa curri
 cula amoriū, supremā operi subduceremus manū. Sū
 mopere etiā cauimus cum diuini Spiritus inuocatiōe,
 ne (quod sepe numero cōingere cōsueuit uel id ipsum
 non sentientibus) corrupto aliquo abduceremur ad fe
 ctu in partē aliquā minus probabile: et ne uel minima
 in re alicubi obfisteremus ueritati. Nā ubi duplex sese
 offerebat scriptura, quarū utraq; apud probatos inue
 niretur autores, et ambigū erat utra esset sanior, ibi
 fatius duximus amplecti utrāq; quam alterutrā, quā
 etiam probabilis esset, rejicere. Illud tamē persuasum
 habuimus, in hoc nostro negotio, beato Hier. magis si
 dendū esse q̄ ceteris, (semp tamē cū iudicio) propte
 rea q; ipse in hisce rebus lōge fuerit exercitissimus,
 ac studiosissimus, utpote in diuersis linguis oīm erudi
 tissimus; deinde q; in eis egerit regiōibus, nēpe Roma
 & in regione Palestina, ubi facile primarios ecclesie
 aut certē secundarios habere codices potuit: ut nō im
 merito catholica ecclesia ipsū in multis ueteris Test.
 libris uersionē, in euāgelijis uero suscepit et appro
 barit castigationē. Hoc enim unū 4. euāgeliorū opus
 (q; oīi scīuētū haberi cōsueuit, quēadmodū et alij noui
 Test. libri singulatū et distinctū ferebant) nos habere ex
 ipsū lima et recognitiōe arguit, primū q; eius hāc ope
 rā iusu præfūerit, q; autoritatē habuit approbādi, utl
 ex ipsa hīc in euāgelia præfatiōe, q; ita nō sūt in libris
 ceteris

ceteris: deinde quōd in enarrationibus & citationi
 bus uerborum euāgelicorum à nostra lectiōe aut
 nō omnino aut tenuiter discrepet. Quin et Aug. hoc
 idem indicare uidetur, dum ad Hiero. scribens cum
 gratiarum actione ipsum commendat, quōd euange
 liū interpretatus sit ex græco, in quo nulla fere esset
 offensio: nam eidē respōdens Hiero. non de uersione,
 sed de emendatione loquitur. Quod autem nihil hor
 um habeamus iuxta ipsius translationem, palam de
 prehendi potest primum ex scripturarum testimo
 nijs per eos productis, qui ipsum Hiero. præcesse
 runt: ut fuere summi illi pontifices Anacletus. Euari
 stus. Alexan. et sequentes, aut certē eorum interpre
 tes: & quod ad euangelia saltem attinet Hilar. &
 Amb. (ut alios fileam) qui omnes in multis à nostra le
 ctiōe nihil omnino discordant: deinde etiam ex mul
 tis locis scriptorum ipsiusmet Hiero. potissimum ta
 men ex commen. in epistolas quasdam paulinas, &
 in euan. Mat. ubi frequenter ipsum latinum interpre
 tem citat: atq; adeo etiam in commen. epistolarū con
 textum ipsius collocat, licet in nonnullis locis muta
 tus sit iuxta mentem Hiero. & ex illo quod in fine
 lib. de scrip. ecclesie. scribit se no. Test. non quidē ut
 uetus transtulisse, sed reddidisse fidei græcæ. Ex quo
 etiā uerbo, atq; item ex eo, q; multa sint loca sic inuul
 gata ecclesie. editiōe scripta, quomodo in suis passim
 lucubrationibus, in græcis non autem in latinis fuisse

PROLOGVS

admonet, quidam adstruere conatur totum nos nouum Testamentum habere iuxta eiusdem Hieronymi recognitionem: eamq; factam ab ipso fuisse iam senae ac ueterano, idq; tempore & iussu Damasi papae. Verum sic rem non habere, & quod prodit non aliud esse quam meram diuinationem, multis comprobari potest argumentis. Nam beatum Hieronymum tempore ἐργασίας τοῦ sui Damasi, etate ueteranum non fuisse, nec admodum senem (ut quidam subindicare uidetur chronographus, quē ille sequutus uidetur) sed potius in media circiter uita suae cucurisse periedo, ut pote necdum sexagenariū, & fortasse ne quinquagenarium quidem deprehendi potest quum ex alijs, tum praecipue ex Platina, si quis scrutetur atq; expēdat exactius: imō ex ipsis, (infallor) scriptis Hieronymi. Praeterea si ipse emēdasset quod nūc habet ecclesiam, legeremus utiq; in epist. ad Rom. ca. 12. sed sapere ad pudicitiam, quod ipse iam senex libro aduersus Iouinianum priore, malē legi dicit in latinis, sapere ad sobrietatem: legeremus in epistola ad Cor. 1. capite 7. non ut laqueum uobis iniiciam, sed ut ad id quod honestum est, & intentē facit seruire domino, absq; ulla distractione, uos adhorter: quod ibidem aduersus Ioui. negat in latinis codicibus, propter translationis difficultatem prorsus inueniri: legeremus in salutatione utriusq; epist. ad Thes. Paulus & Silas & Timotheus: pro quo in epist. quadam ad Damasum

AD LECTOREM.

10

masum cui principium est. Septuaginta, uiciose Syluanus legi dicit: legeremus in epist. ad Rom. ca. 1. Qui destinatus est filius Dei: quod in commentarijs Originis, dicit perperam legi praedestimatus: itē in epist. ad Tit. cap. 1. Oportet episcopum esse sine accusatione: quod lib. aduersus Pelag. pri. magis sonare testatur τὸ ἀνεγκλητοῦ: in epist. ad Gal. cap. 4. Quoniam indigeo in uobis, pro confundor: rursus ibidem cap. seq. a Christi opere cessastis, pro euacuati estis a Christo: & modicum fermentum totam conspersionem fermentat, pro totam massam corrumpit: quae in suis corrigit commentarijs: Legeremus in adis apo. cap. 2. Factus est subito de caelo sonus quasi spiritus uiolētus, & impleuit uniuersam domū, ubi erant sedentes. Apparueruntq; eis linguae dispersae sicut ignis, uti scribit, quum alias tum in commen. in Ies. ca. huius. itē Act. ca. 27. Smyrnā pro Iystram: nam smyrnam ponit in catalogo locorum: & Laſea, pro quo ibidem nonnullos corruptē thalassa legere adserit: & multa alia, quae passim reperire est in ipsis scriptis. Ceterorum autē librorum nimirum epistolarum canonicarum & Apocalypſeos, emēdationē non esse Hieronimi ex citationibus tantum conuincere possimus a lectione ecclesiae discordantibus: quarum aliquot inuenias in libris aduersus Iouinianū, & in commentarijs in Ies. ca. 65. itē in epist. quadam ad Euaagriū, To. 2. cū hoc quod sicuti praefatur in epi. cano-

nicas plura se demutasse in cæteris canonicis quàm in epist. be. Iohannis, ita longè plura inuenias loca à nostra lectione dissidentia, quæ ex illis, quam quæ ex hac citat Iohannis. Ex prædictis ergo colligere licet Hieronymi emendationem, si non quoad euangelia, certè quoad reliquos noui instrumenti libros, ni fallor omneis, ut alia non pauca ipsius opera intercidisse. Quia tamen multa nunc legimus in latinis nostris, uti ipse in suis passim lucubrationibus corrigit, superest fateamur studiosum quempiam, & probati hac in re iudicij hominè, circa Hieronymi tempora recognitionem fecisse librorum reliquorum, nempe eorum, quorum recognitionem ab ipso editam uidebat nō recipiet fortasse etiā totius noui instrumenti: idq; in primis ex ipso Hiero. qui in hoc genus studio cæteris fuit frequentior: deinde (ut probabile est) ex collatione tum græcorum, tum diuersarū quæ tū ferebantur uersionum: & hanc ipsam fuisse à uiris eruditis & ab ecclesia receptam: quippè quæ reperia ac iudicata fuerit omnium absolutissima fidelissimaq; nimirum cum græcis qui tum erant emendationibus antiquioribusq; codicibus proximè cōsentiens: & omnibus, doctis pariter et indoctis tam in uerbis, quàm in sensu maxime obuia, exposita & intelligibilis: deinde etiam hieronymianæ recognitioni magna ex parte conformis. Atq; hinc liquet qui factum sit, ut quæ nos habemus, nō per omnia cū ijs quæ Hiero-

nymus

nymus passim uel admonet uel legit, cōsentiāt. Quāquam enim ecclesia ipsius uersiones iuxta ueritatem hebraicam receperit in libris ueteris Testamenti cæteris fortasse omnibus, non tamen idem fecit in Psalmis, quos in tēplis decantat, & inter biblia sacra habet iuxta interpretationem Septuaginta: licet interim ipse eosdem magna ex parte Latinos fecerit, seu (ut uerius dicam) latinitate olim donatos emēdarit, paucis ad lineam hebraicam mutatis: cuius tamē emēdatio non ubiq; integrè cernitur seruata, uti apertū fit ex epistola quam hac de re ad Suniam & Fretelā scripsit. Sic quoq; ipsius recognitionem ecclesie auctoritas recepit in historia euangelica, in epistolis uero apostolicis, Actis, & Apocalypsi, (quantum equidem ex ipsius scriptis depræhendere possum) nō itē. Sed quia nobis aduersari uidetur, quod dictus Hiero. scribitur euangelia & epistolas collegisse ac digessisse dominicales, sicuti hodie habet ecclesia: easq; Damasus creditur recepisse, ac censuisse ut ita legerentur: dicendum hoc ipsum non legi in scriptis authenticis. Et ut donetur ita esse, dicendum hac in ordinatione seruata esse lectionem romanæ ecclesie usitatam: nam epistole & euangelia in missis legi cœperunt, uel à tempore Alexandri pape, qui Petro fuit quintus, aut iuxta aliam supputationem 7. Ut si leam interim me suspicari beatum Hiero. indicem modo quendam ordinasse, qui cōmonstraret quid quo legeretur

B 5 die,

die, nulla certa ed hoc designata editione: & hunc il-
lum esse, qui in multis adhuc cernitur antiquis exem-
plaribus 4. euangelistarum, ipsa duntaxat indicans
& certo limite determinans euangelia, nō etiā epi-
stolas, uti nunc uulgo habetur, additas nouis Instru-
mentis. Quod sanē suspicari me facit, quod olim euā-
gelia pronounciari consueuerint ex integro euange-
liorum corpore, sicuti testari adhuc possunt codices
in nonnullis cenobijs in hoc accurate descripti. Por-
ro quod castigator noster Hi. placita noluerit seq̄ in
oibus, nō sine prudēti cōsilio nec sine certa ratione id
ita uoluisse, credēdū est. Vidit enim quēdā per ipsum
adnotata taxatāue, quæ nō magni essēt momēti: & q̄
parum aut nihil faacerent ad integritatem sensus. Vi-
dit ipsum interdum non satis esse dilucidum, ut dum
legit, Nemo aduersum uos brauium accipiat, uolens
in humilitate mentis uel sensus, & religione angelo-
rum: in epist. ad Col. cap. 2. Sic enim alicubi scri-
bit. Animaduertit eundem reprehendisse quēdam
rationibus non satis solidis: ut dū in utraq; ad Thes.
uiciose legi dicit Syluanus pro Silas, ex illo argumē-
tum sumens, quod in Act. apo. syluani nulla fiat mē-
tio. Iudicauit fortasse, (ut alij nonnulli, inter quos fuit
& Aug.) eundem Hiero. in carpēdis uerisimilibus,
alijsq; (quod titra tanti uiri iniuriam dictum sit,) ius-
to fuisse liberiozem præcipitan tiorēmq;. Deniq; pro-
bile est q̄ non omnia uiderit, quæcunq; in suis passim
scriptis

Tide. li. cont.
louii.

scriptis admonet Hiero. atq; ita factum est, ut ab ips-
so dissidēs, ea uel reliquerit, uel de suo posuerit, quæ
iudicauit accommodatissima. Quæ fere usque adeo
sunt germana & apposita, ut præsent non modo ijs
quæ scribunt Tertullianus, Cy. Hila. Amb. Ruffinus
Aug. uerum etiam quæ ipse interpretatur Hiero. Ut
exempli gratia: rectius habet quod nobis legitur 2.
Co. 4. Quod in præsentī est momentaneū, et leue tri-
bulationis nostræ super modum in sublimitate, æter-
nū gloriæ pōdus operatur in nobis: q̄ quod Tertul.
scribit. li. de resur. carnis, Quod ad præsens est tēpo-
rale, et leue pressuræ nostræ supergressū insup gres-
sum æternū gloriæ pondus perfici in nobis. Rectius
est. Quū. n. luxuriatæ fuerint, in Christo nubere uo-
lunt, habētes damnationem quia primam fidem irri-
tā fecerūt: 1. Tim. 5. q̄ quod scribit Cypri. lib. ad Qui-
ri. 3. Quum. n. indelicatæ fuerint, in Christo nube-
re uolunt, habentes iudicium, quæ primam fidem re-
probauerunt. Aptius est, Sapere ad sobrietatē. Rom.
12. quā quod uult Hiero. sapere ad pudicitiam. Apti-
us est, Ne quis uos decipiat per philosophiam, Col.
2. quā quod legunt Cyp. Am. Hiero. ne quis uos de-
prædetur. Apertius est, Et illuminabit te Christus,
Eph. 5. q̄ quod habet Au. et cōtinget te Christus: et q̄
Amb. cōtingēs Christū pro quo aptē Hic. & orietur
tibi Christus. Rectius est, Cresc. in ipso per oīa, Eph.
q̄ 4. quod idē. Hic. cū Am. legit, auz. amus in ipso om-

nia. Rectius est, quod colitur, z. Thes. 2. quàm quod Hieron. scribit religio: atq; ita innumera alia. Quis autem hanc latine uersionis reparationem fecerit, & quo nam tempore sit ecclesie autoritate comprobata ac recepta, omnino incertum est. nisi quis forte receptam putet tacito ac longo uniuersalis ecclesie consensu: aut certè sub papa Gelasio circa annum do. 495, quod is libros & scriptores catholicos distinxerit ab apocryphis: multaq; ediderit ac statuerit ad cultum pertinentia ecclesiasticum, quemadmodum & incertum est, quod uel qui sint uersionis ipsius autores. Nam totius noui Instrum. unum atq; eundem esse interpretem, non mihi fit uerisimile, tum ob alia, tum quod in Act. apo. sermo sit quàm in cæteris non paulo purior atq; elegantior. Nec ignoramus idem factum esse & ab ipso Luca, sed qui similiter huius duntaxat operis, atq; unius euangelij, non etiam cæterorum scriptor sit. Si quis autem scire cupiat quando, & à quibus hæc ipsa uersio coeperit usurpari: ante omnes, hac necdum tamen recognita usi sunt primarij illi romanæ sedis antistites, Anacletus, Euaristus, Alexan. Xistus, Hyginus, Marcelli. cæteri que succedentes, quorum epistole & decreta in uolumine extant conciliorum. i. idque, mox, aut non ita diu post tempora apostolorum: nisi quod uersio Actorum apostolorum & Apocalypscos. sicuti posiremo loco edita uidetur ita tandem prioris papæ Urbano anno. imperij Christi

stiani 220: posterioris uero Ambrosio & Ticonio circa an. dom. 380. primùm in usu fuisse uidetur. Nam qui hos præcessit Cyprianus (& si qui sunt alij) diuersam editionem sequutus uidetur. Et quanquam dictæ epistolæ scriptæ fortasse fuerint idiomate græco, propterea quod ea lingua tum fuerit uel latinis satis nota tritaque, ut Clementi & Lino: quodque ipsarum autores nonnulli græci etiam fuerint natione, ut Anacletus & Eua., uerisimile tamè non est, quin mox ab ipsis per suos interpretes literariosue, aut ab alijs curatum sit, ut eadem epistole haberentur etiam idiomate latino: maxime quum plerumque omnes scriptæ sint non ad personas singulares: non ad solos Athenienses: sed ad fratres omnes, uel ad ecclesias seu fideles omnes (unde & catholice dictæ sunt) uel ad certas prouincias easque potissimum latinas: uel peculiariter ad regionis alicuius episcopos, id est, pastores. Et ut donemus nonnullos dictorum summorum pontificum scripsisse græcè, neque mox uersas fuisse ipsorum epistolas, quis adfirmare pariter de omnibus idem audeat, quotquot fuerint ad tempora usque Cypriani aut doctorum aliorum, ut ex hoc Cypri. ipsum, aut alium quempiam ex ueteribus scriptoribus latinis hac in re dicamus fuisse primum. Sed si quis perspiciat, quàm sibi ac nobis successio illa summorum pont. tam græcorum quàm Latinorum continuo fere consentiat: & rursus quàm multa sint, in quibus pri-

Sci illi scriptores quamuis probati, & à se mutuo, & pariter discordent à nostris fatebitur ni fallor, & uulgatam ecclesie uersionem in usu semper fuisse in urbe seu ecclesia romana: eoq; ab ipsa quasi p manus traditã ad nos usq; dimanasse: et quot quot fere suere scriptores alij annis à Christo plus minus 400. trãfatiõibus usos esse diuersos diuersis, aut pro suo quẽ que sensu mutatis, quaquã interim consentiẽtib; in multis, ut hinc etiã diuinari possit alias factas esse ex alijs, Quin et hoc ipsum quòd prædicti papæ græcẽ scribentes, longẽ propius cũ nostra consonat lectio ne latina, quã græcorum lectores posteriores, argumentum est magnæ in nostra sinceritatis atque antiquitatis, et cõtra insinceritatis in græcis. Inter eos autem qui ipsa uersione, quoad totum Instru. no. usi sunt, iam plenè recognita iamq; in orbẽ promulgata, primus ni fallor fuit Eucherius epis. Lugdu. si- cuti colligere est ex ipsius lucubratiõibus: præcipuè autem ex li. formularum intelligentiæ spiritualis: & ex li. quæst. no. Testa. nisi quòd paucissima quædam secus adducat, ex citatione ut puto scriptorum præcedentium. Cuiusmodi est illud quod in fine commentariorum in lib. reg. adducit ex epistola be. Pau. ad Timo. 1. cap. 2. Volo ergo primum omnis um fieri deprecationes, orationes, interpellationes: Deindè quòd aliquoties non ita adfixus & curiosus adherat uerborum folijs, uerbis utens cum

INTE

Interprete nostro uicinis: quæ libertas communis illi est cum omnibus fere ueteribus: ut quum in Gen. cap. 9. illud Pau. ad Ephes. 2. ita scribit. Qui eratis illo tempore sine Christo, alienati à societate Israel, & peregrini testamentorum. Claruit autem hic Eucherius sub grauescentem iam etatem & post excessum bea. Hieronymi, circa annum Domini 390. In epistola enim parænetica ad Valerium indicat se eandem scripsisse, quum in Italia, nimirum Bononiæ episcopum ageret Petronius, qui factus concessit anno 385. Et in præfatione prioris libri instructionum, meminit Hilarij qui tum summus fuerit pontifex, qui in uolumine summorum pont. scribitur anno 463. Hilarius primus. Illud autem hic admonendum, in huius libris deprehendi multa sparsim inserta ex scriptis beati Gregorij: quæ planè ambigere me fecere, ne forte ipse Gregorio fuisset posterior. Verum quum diligentius intucor & dictionis diuersum in huiusmodi filum, & personas uel ad quas uel de quibus scribit: ad hæc dum cathalogos euoluo discutioq; scriptorum illustrium, non quocumque aliud deprehendere certius, quã Eucherium ipsum fuisse ante Gregorium, & quicquid est Gregorij aut alterius, id tandem adfuturum fuisse ab alio quopiam, quòd fortasse Eucherius uideretur iusto succinctior. Quæ autem sint illa adiectis

adiecit ita, ipsa prodit Gregorij phrasis tinnitu gaudeatis uocū eodē in colis et periodis desinētibus. Quā quā subdubito de epistola parænetica ad Valerianū, ne forte nō sit eiusdē Eucherij, tū quod tanta eloquētiæ maiestate cætera omnia ipsius scripta excellat: tum quod mihi mentio fiat anni qui tum uertebatur ab ortu regni Octauij cæsaris cētesimi 87. supra millesimum. Non ausim tamen his solis argumentis negare esse eiusdem, maxime quum reclamet contemporaneus huic (de quo super) Petronius: & huius epistolæ mentio apud Gennadium: & quum uir eruditus & eloquens facile potuerit pro ratione temporis, argumēti, personæ, uel alius rei elegantior esse in hoc, quam in illa: ut sileam interim suspiciōē de corrupta scriptura. Redeo nunc ad institutum. Eodem tempore usi sunt eadem dicta uersione Saluianus Episcopus Massylitēsis, Leo papa hoc nomine primus, & Propper Episcopus Rheginēsis: & nō longē post Petrus Chrysologus, Fulgērius, et Gregorius magnus quorum uel postremus ante annos claruit nōgentos 50. Idē quoq; ante hos circa Euebe. tempora fecisse apparet & Augustinū in suo Speculo. ubi magnam ponens partem sacrorum bibliorū, uix usquam à nostrate lectione discrepat: uerum quum id nusquam faciat, (quod equidē meminērim) in scriptis suis alijs, nisi ubi uerba euāgelica tractat, ut in li. de conf. euā. in suspiciōē uocor, contextum inibi tandem esse mu-

tatum

tatum ad formam translationis antiquæ iam reparatæ, quæ recipi & inuulgari cepit sub ipso ni fallor Aug. Proinde quia prædictorum patrum alij uostræ uersione recens edita, alij tandem recognita, iamq; ab ecclesia aut certē uulgo recepta usi sunt fere priores, quādo magna adhuc erat in ipsa sinceritas, post habitis uersionibus cæteris: quæ teste Augustino Li. de doctrina Christiana l. cap. 11. multæ olim fuerunt & diuersæ: idēo hos ipsos, ubi consuli potuerunt ad reperanda quæ uel temporum lapsu, uel librariorū incuria in scitauit, uel græcorum codicum contaminatorum occasione, uel correctorum temeritate, uel alio quouis casu uitata sunt, maxime duximus cōsulendos. Vbi uero nec hi nobis satisfaciebant, nec itē alij similiter probati & antiqui scriptores: imo ubi etiam satisficere fortasse poterant, ad maiore rei certitudinem ad uetusta confugimus exemplaria: inter quæ (præter alia quæ domi habuimus uon pauca) antiquiora celebrioraq; fuer. Biblia sacra cœnobij Gēblacēsis, eiusdē cœnobij tria diuersa exemplaria quatuor euangelistarum: & unum ex em. epistolas cōtinēs apostolicas & Apocalypsim: quo etiam domi usus sum: uolumē 4. euāgeliorū Caroli magni Aquigrani: codex Donatianicus Brugis: codex euangeliorum Elstensis in Geldria: codex Corfendoncensis in Quempinia: codex aureus dominæ Margaritæ, pridē Machliniæ nunc seruatus Binsij: qui omnes mi-

T. 6

PROLOGVS

re sunt retustatis. Illud tamen hic signanter decre-
uimus admonendum, nos omnino nolle ut quip-
pian ex hisce nostris censuris immutetur in offi-
cio ecclesiastico, & publica lectione ecclesiæ: nisi
forte ubi est manifestus error scribarum: & nisi
id fieri decernat qui autoritatem habeat: sci-
licet ne per nos tale quid contingat, quale per
bea. Hieronymum contigisse refert bea. Augu-
stinus in epistola quadam ad ipsum, dicens ma-
gnum exortum fuisse plebis tumultum aduersus
episcopum seu pastorem quendam, qui ex Hierony-
mi interpretatione aliud quippiam ausus fuerit in
suo templo lectitare, diuersum ab eo quod om-
nium erat sensibus memoriæq; inueteratum, & mul-
tarum atatum successionebus decantatum. Sat
est si eruditiores & scholæ non ignorent, si quid
ibi secus pronuncietur quàm oportet. Quædam
enim satius est dissimulare ac tolerare ubi nullum
est detrimentum pietatis, quam cum tumultu tolles-
re. Sed neque in ipsis quidem Instrumenti edi-
tionibus quicquam mutatum iri cupimus, quod
non certis firmamus testimonijs, nisi forte aliun-
de satis constet, ut ob id superuacaneum putaueri-
mus explorata probare. Quædam enim admo-
nemus & indicamus modo, non autem censemus.
Vale candidè lector; quem impense atque ex ani-
mo ap-

AD LECTOREM 16

mo apprecor & obsecro, ut si quid rectius ex-
ploratus, consummatus, aut habes solidius, nobis
uelis benignè communicare: nosq; in hoc studio,

si quod potes in publicam utilitatem

haud dedigneris iuuare. Dyia

stemij Anno

1553.

EPANOR-

THOTES SIVE RE- STITVTOR LOCORVM

deprauatorum seu adulteratorum
noui Testamenti, per Ta.
Nico. Zege.

IN EVANGELIO SECVN-
dum Matthæum cap. 3.

Matth. 3. 4.

*Pro*proinquabit enim regnum cœlorū.
Hic est enim qui dictus est.) Hoc pa-
cto hic locus scribendus atq; le-
gendus est, ad imitationem be.

Hieronymi, per cuius limam quatuor euan-
gelia habemus recognita: quem sequitur be.
Aug. & alij. Nec obstat *πρῶτον* tēporis præ-
teriti, quum præteritum hic ponatur vice in-
stantis, aut iam iamq; certo futuri. Idem ar-
guunt & vetusta exemplaria.

A. li. de conf.
eu. 2. cap. 12.

D.

Venientem super se.) Sic legendum iuxta co-
dices antiquos & Aug. potius, quàm super
ipsum, quemadmodum habent nonnulli co-
dices noui: vt intelligas Christum conspexi-
sse descendentem in se spiritum san. Eadē ta-
men reciprocatio etiā in *τῷ* ipso intelligi po-
test

IN MATTH.

17

test sicut in scholijs dictum est, vt non ma-
gni referat vtrum legatur.

Matth. 4. b.
H. in 1. c. 4.
A. li. de conf.
eu. 2. c. 17.

In capharnaum maritima.) Quod hodiè ad-
iunctum cernitur, in ciuitate caphar. iuxta
Hieró. Aug. Opus imperfect. Theop. editio-
nem græcam, & vetustos codices latinorum,
redundat. Pro maritima, multi codices vetu-
sti habent maritimam. Est enim græce non
ἐν sed *ἐν*.

Trans iordanem galilæe gentium.) Populus.
Nonnulla exemplaria sic distinguunt, *trās* ior-
danem galilæe. gentium populus & c. verum
hanc distinctionem non inuenio apud ex-
planatores veteres: nisi quod in Theop. ita
scriptum visitur, *trans iordanē*. Galilæa gen-
tium populus: qui sedebat.

Cum maledixerint uobis (homines): & dixerint
omne malum, (*ὄνημα* uerbum.) Clemēs papa scri-
ptor omnium post apostolos primus non
addit has voces, homines, & uerbum: neque
Chrysofomus in epist. ad Ephe. c. 4. neque
Aug. li. de ser. do. in monte: neq; exemplaria
latinorum vetusta: neq; commentaria Bedæ
in scripta. Sol^o inter veteres autor operis im-
perfecti vtrunq; habet: nam apud Hiero. in
commenta. & Chry. à scribis adiectum pu-
to, homines.

Mat. 5. b.
C. ep. ad 1a. 1o

n.

Vade prius reconciliari fratri tuo, & tunc ue-
niens

C niens

niens offeres mu. t.) Probabile est modum imperatiuum, & hic & apud explanatores mutatum esse in infinitum, errore librariorum. Græcè enim est διαλλάξιθι, reconciliare, & πρόσφερε offer. Vnde reconciliare adhuc extat apud Chry. in vtroq; opere in Mat. & in nonnullis biblijs: & offer apud Aug.

A. de ser. do.
in monte.

Diligite inimicos vestros.) Quæ sub hæc verba in græcis subijciuntur, εὐλογεῖτε τοὺς κατὰρσώμενους ὑμᾶς, à studioso quopiam, ex Luca ca. 6. huc translata sunt. Nam neq; Chry. hæc particulam addidit, neq; Hie. vt ceteros fileam. Vnde constat Theophylactum qui eam legit mendoso vsum esse exemplari: id quod euidentius etiam constare potest ex eo, quod supra ca. 3. vbi legimus, ipse vos baptizabit in spiritu san. & igni, illud &, igni, prætermittat: quod sanè Chryso. alijq; antiquiores prætermittendum non esse, sua ipsorum lectione atq; elucidatione manifestant.

Mat. 6. A.

Ne iusticiam.) Rectè legeris τὴν δικαιοσύνην, iuxta antiquiores interpretes, quàm τὴν ἐλεημοσύνην. Nec mirum quod Chryso. vtrūque scribat interpretando, attendite ne elemosynam, & attendite ne iusticiam: sentit enim christus in primis de iustitia, quæ fit per elemosynā, vt ipsa sermonis serie intuiti manifestū esse potest. De Theo. modo dixim⁹.

Qu;

Qui uidet in abscondito red. ti.) Quod his A. subiungitur in græcis duntaxat, ἐν τῷ φανερό, id est, palam primo videlicet loco (nam prædicta verba tertium repetuntur) di. Aug. testatur se in græcis non inuenisse, sed tantum in aliquot latinis: atq; ideo tollendum est. Secundo loco apud Chryso. & in Opere imper. additum reperio: tertio vero, apud nullum authorem probatum, sed nec in editione complutensi.

Sicut ethnici fi.) Faciunt, non habetur qui- B. dem in græcis, nec in latinis antiquis: inuenitur tamen apud veteres scriptores, nominatim Hiero. Aug. & Chry. in opere vtroq;.

A. li. de ser.
do. in no. 2.

Panem nostrū sup substantialē.) In precatione dominica, vulgo legim⁹ cotidianum pro super substantialē, quod verbum nō ex hoc loco, sed ex Luca sumptū est, vt ne fortè mireris diuersitatem. Επιούσιος autem vtrunq; declarat, cotidianum & super substantialē, siue superessentialē: quod nonnulli etiam crastinum interpretātur: nam & vox hebraica למחר quam di. Hiero. testat se repperisse in euangelio, quod inquit appellatur secundum hebræos, & quod alibi euangelium Nazarenorum vocat, crastinū declarat. Ex qua Hieronymi adnotatiōe, colligi potest, euangelium illud hebraicum, quod nuper Mun- C 2 sterus

sterus euulgauit, non esse idem de quo Hiero. meminit: nā in hoc נִסְיָא sed תְּבִינִי scriptum est. Idem quoque manifestius arguitur, tum ex alijs tum ex ijs quæ scribit super illud Mat. 12. Tunc ait homini, extende manum tuam: vbi sic scribit. In euangelio quo vtuntur Nazareni & Hebionitæ, quod nuper in græcū de hebræo sermone transtulimus, & quod vocatur à plerisque Matthei auteticum: homo iste qui ariam habet manum, cæmentarius scribitur: istiusmodi vocibus auxiliū precans. Cæmentarius eram manibus victum queritans precor te Iesu, vt mihi restituas sanitatē, ne turpiter mendicem cibos. Quæ sanè verba in istoc euangelio prorsus non habentur.

A malo. Amen.) Bea. Hiero. addit & exponit amen. At non Aug. nec opus imp. nec Pet. Chry. nec multi codices antiqui. Libentius tamen sequor Hiero.

B. *Quia tuum est regnum.*) Ad calcem precatōnis dominicæ græci codices hanc adnectunt coronidē ὅτι σοῦ ἐστὶν ἡ βασιλεία, καὶ ἡ δύναμις, ὃ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀμήν, quia tuum est regnum & potestas & gloria in sæcula, amen: quam tamen nec latini codices agnoscunt, nec veteres legunt interpretes præter Chrysofomum, & eum qui Opus scripsit imper-

imperfectum: ideoq; & addita à quopiam putatur ex solenni more cultus ecclesiastici: quomodo ad finem psalmorum accinitur Gloria patri: & quomodo ad salutionem angelicam præter Elizabethæ, uerba adijcitur ὅτι σωτήρα ἔθηκες τῶν ψυχῶν ἡμῶν, quia saluatorem peperisti animarum nostrarū. Exterminant e. fa. f. Bea. Hieronymo non probatur exterminandi uerbum pro ἀφαιζειν, sed demoliendi: unde liquet Hiero. emendationem non esse ubiq; receptam: nisi forte hic dicas hoc uerbum relictū esse, quod tritū esset in scripturis, ut ipse testatur.

Si autem non dimiseritis hominibus peccata eorum, nec pater ue. dimittet uo.) Hæc uerba quam cernantur tam in græcis, quam in latinis etiam antiquis, in suspitionē tamē inducor adiecta esse ex adnotatione marginali, quum quod variè scripta cernatur: nam præter alias diuersitates, in nonnullis non additur peccata eorum, tū maximè quod nemo ueterū explanatorū ea attingat, ne Theop. quidem, si ipsius uerba exactè trutines: vnū excipio authorem Operis imper. Nolim tamen temerè hæc ipsa prætermitti sed ascribi cum nota.

Amen dico uobis, receperunt mercedem suam.) Hæc uerba tametsi apud paucos veterum explanato-

planatorum inueniantur, hoc quidem loco, nepe post illud, vt pareat hoibus ieiunantes: quia tñ in græcis, & apud Au. & in Opere imperf. adiecta reperio, non puto hic reijcienda: etiã si semel præcesserint, quo factum puto, vt hic ab explanatoribus non attingantur.

A. de ser. do.
in monte. &
Jer. 172.

C. *Lucerna corpo. t. est oc. t.*) Henricus grauius expungit, tui & tuus, iuxta græca & quedam exemp. latina, sed contra Aug.

C. *Quid manducetis.*) Quod be. Hie. adnotauit in nõnullis codicibus adscriptum fuisse, ne que quid bibatis, subditicium esse arbitror, propterea q̄ huius particule nemo aliorum meminert veterum: etiã si non ignore non deesse in codice hebræo: quem puto non fontem esse, sed riuum potius euangelij græci & latini: quare non nihil supra diximus. Tandem hoc verbi & apud Petrum Chryso. offendim.

Ser. 67. 70.

Mat. 7. a.

Nolite iudicare, & non iudicabimini.) Quod subsequitur in codicibus vulgaribus, nolite condemnare, & nõ condemnabimini, superfluũ hic est, nec reperit in exemplaribus vetustis, nec explicat ab interpretibus antiquis: imò ne à Lyrano quidem, sed neq; ab Alberto. Vnde necesse est fateamur, huc esse transpositũ ex simili loco apud Lucam. Est tñ, qui putet hoc factũ esse, occasione ambiguitatis verbi *νεβω*, q̄ possit etiã condemnatio verti: sed hoc mihi

Luc. 6. f.

n.

mihim minus videtur probabile, maximè quũ Luc. pro cõdemnare, ponat *καταδικαζετε*. Quod autem Mat. ipse nõ adposuerit, nolite condemnare, vel illud subindicat, quod è vestigio subnectit. In quo enim iudicio iudicaueritis, quod alioqui parum aptè cohereret.

Bona (data) dare.) data, in utroq; textu subditiciũ esse, arguunt explanatores & codi. anti. qui. Quum angu. Henri. gra. emendet quoniam ang. iuxta græc.

Ipse intrabit in regnũ cœlorum.) Ex interpretibus nõ satis liquet, ne ex Hie. quidem, hæc ne in latinis redundant, an diminuta sint in codicibus græcis, nam illi ab istis constanter discrepant. Illud constat, haberi hæc apud Chryso. versum: & in codice hebræo. Citra vltimum tñ negocium, subintelliguntur ex præcedentibus.

Omnes qui ope. in.) Omittendum omnes, iuxta Hiero. Greg. vt cetera fileam.

Sub potestate (constitutus.) Hoc cõstitutus, adiectitiũ esse liquet ex græcis, ex latinis antiq; & ex ipso Hie. Nescio tamen an corrector ecclesiasticus id adiecerit ex Lucæ ca. 7. Aug. in ser. de ver. do. videt nõ legisse, si verba ipsius exactè pensent. Pet. Chry. legit positus.

Iussit (discipulos) ire trans fre.) Hilar. legit & interpretat, doim discipulis præcipisse, vt abiret

trans fretum: cui respōdet quod paulo post sequitur. Ascendēte eo in nauiculam, sequuti sunt eum discipuli eius. Chryso. vero, & Aug. & Petrus Chrysologus omisso vocabulo discipulos, turbam fuisse dicunt quę iussa fuerit trāsmittere lacum: quibus consonant exemplaria antiqua, & editio gręca.

C. *Et accesserunt ad eum.* (Discipuli eius) nō inuenio apud Hiero. nec in exemplaribus antiquis nominatim in aureo, & cor sen docen si, ubi nec ad eum habetur iuxta gręca, quę tamen hodie habent, discipuli, Smara. quoque tantū ponit & accesserunt & suscitauerūt eū. Ex alijs veteribus nihil certi habetur.

D. *Erat non longē ab illis.* Deest in gręcis negatio οὐκ, incuria nescio an temeritate omissa: nam hęc legisse antiquissimos quosq; quos equidem viderim interpretes, palam liquet ex ipsorum commentarijs. Ad hęc uel alij euāgelistę testimonio esse possunt, quid sit veritatis: vt fileā interim de lectiōe hebraica.

d. G. in iob. *Si uisus nos (hinc.)* Hinc aliunde huc adfuturum est: nam neq; Hiero. id habet, neq; codices emendatiores neque Gregor. neq; Petrus Chry. ser. 2. 17.

D. *Magno impetu abiit.* In multis antiquis tm̄ est, impetuabiit: gręcè enim vnica vox est, ὠρμησεν. i. ruebat, siue ferebat. Sed quia cōstāter.

stāter. in mar. est, magno, puto positū ab int.

Adorabat eū di. Filia mea. Sic lego apud Hie. *Math. 9. c.* & Aug. cū in nōnullis. co. vetul. inueniā adorauit eū di. dñe filia. Domine tamen, non est gręcè: Pet. Chry. addit, domin. ser. 2. 4.

Tenuit manū eius: & surrexit puella. caue ne interiectis aliquot uerbis ita legēdū existimes: Tenuit manū eius, & dixit: Puella surge. Et surrexit puella: nisi forte hebręo codici plus tribuēdū cēseas, quàm gręcis, q̄ Hilario, quàm ceteris veteribus, quàm multis exemplar. uetustis: deniq; quàm Grego.

C. in iob.

Quia erant uexati & iacentes. Gręcè est ὄπιθεν ἐσκυλμένοι & ἐρρημένοι, quia erant uexati & disiecti. Moderni autē codices pro ἐσκυλμένοι ἐκλελυμένοι habent, id est deficientes, sed refragantibus antiquissimis interpretibus Hilario, Chry. Hiero.

Vt mittat operarios. Hic ni fallor vnus est inter ceteros locus quem mutauit Hiero. nā ipse cum Aug. legit, mittat, quum his antiquior hilarius legat iuxta gręcę uocis sonū eijciat: id quod adhuc extat in nōnullis biblijs. nominatim in codice enerbodiensi. In nonnullis. rasura arguebat antiquam scripturam. Lobbęus cogno. extra cōtextū habēdū est, nam Hie. adnotat alibi sic uocari hūc in 5. cap.

Math. 10. d.

Salus

Salutate eam. di. Pax huic domui. Et siquidē fuerit, &c. Absunt in græcis hæc verba, dicentes, pax huic domui: sed adijciēda esse, palā arguit primum hilarij autoris antiquissimi interpretatio, deinde ipse sermonis tenor. Quo enim referetur quod subditur, & siquidem fuerit domus digna, veniet pax vestra super eam, si nulla imprecandæ pacis præcedat mentio. Certè, ut citra hæc verba, p̄bè cohæreret sermo, potius dicēdū fuerat, salutatio vestra ad vos reuertet̄. Proindè legendū est ἀσπάζομαι αὐτὸν λέγοντες, εἰρήνη τῷ οἴκῳ τούτῳ καὶ ἐὰν μὲν, &c. Adhæc hebræus codex cum nostra cōsentit editiōe ita habēs, וְשָׁלוֹם לְבָתוּלַת הַבַּיִת הַזֶּה וְשָׁלוֹם לְבָתוּלַת הַבַּיִת הַזֶּה, id est, salutatio eā salutatiōe sua dicētes, pax huic domui. Ex Hier. & Chry. apertè nō liquet, quid ipsi legerint. Si tamē bona fide versus est Chry. & ipse legit, dicentes, pax huic domui.

- C. Et seruo sicut dominus eius. Nō pinde magni refert, siue seruus legas, iuxta græcos modernos, siue seruo, iuxta latinos cod. vetustos.
- C. Quod nō reuelabitur, & ocul. quod nō scietur.) Sic cū græcis habēt scriptores & cod. antiq.
- C. Meliores estis uos. Quando supra ca. 6. eandē vocē διαφέρετε, vertit interp. pluris estis, admodū probabile, & hic scriptū fuisse, uti adhuc extat in nōnullis exēp. melioris estis,

ut

ut subaudiat, precij. Sed hoc leuiculū est, & ad sensum haud magnopere ptinet, nisi q̄s vrgere velit. Nā & infra verbum est, melior est homo oue: cap. 12.

Violenti rapiunt il.) Quāquā neotericus qui dā apti⁹ putet, diripiūt, uti apud hil. & in aureo habet codice, & in nōnullis alijs: quia tamē hie. lectio, quā fere sequit̄ ecclesia, rapiūt habēt, hoc iudico præferēdū, etiam ut accommodatius præsentī negotio.

Et tu capharnaū, nūquā usq; in cœlū exaltaberis.) C. Poterit teste Hieronymo & ita legi. Et tu capharnaū, quæ usq; in cœlū exaltata es, usq; in infernū, &c. Et hoc meo iudicio rectius est, & cōuenit cū græcis & cū chry. & Theo. Sic etiā scriptū vidimus in cōmentarijs Bēdē in scriptis.

Templo maior est hic. Pro maior, moderni codices μέζον habent, genere neutro: verum magis placet, quod vetustiores habent, μέζον genere masculino.

Donec eiciat ad uictoriā iudiciū.) Quæ post hæc sequūtur apud Iesaiā, splendebit & non quassabitur, donec ponat sup̄ terrā iudiciū, be. Hic. prætermissa esse putat errore primi scriptoris, q̄ nō aduerterit his positū iudicij uocabulū. Hæc opinionem adiuuat & euangelium hebraicum (si quid illi tribuendum)

id

in quo prophetae testimonium iuxta veritatem hebraicam ad verbum enumeratur, Sed c. hæc Hiero. opinio recepta non est.

Spiritus autem blasphemia. Ita legēdū iuxta vetustiorum aliquot exemplariū nominatim B. aurei codicis, & codicis corfendoncēsis, & simul græcanicæ editionis fidem. His accedit & Hila. & Opus imperf. homi. 30. In codice corf. ex à factum uisitur a, manu recentiori.

D. *Querentes te.* Non adijciatur alloqui : nā id neq; antiqui vel codices, uel scriptores habent; excepto Opere imperf.

Mat. 13. 4. *Seminare (semen sum).* Illud semē suū, non perinde dudum à quopiam adiectū constat, quo videlicet sensus esset plenior, ut ne quis illud credat ad germanū cōtextū pertinere.

B. *Et adimpletur in eis propheta Isaia dicens.* Alias legitur: ut adimpleatur in eis propheta Isaia dicentis: atq; ita habet Hiero:

D. *Alligate ea in fasciculos.* multi codices vetusti omittunt in, sed contra græcos, Sine in legit & Aug.

A. in qua si in Mat. qua si 12. F. *Ex omni genere piscium congreganti.* Quamquam in græcis non exprimitur pisciū vocabulum, sermonis tamen continentia palam indicat adijciendum, aut certe subaudiendū. Atqui in exemplari hebræo & Chriſo. uerbo & Petro Chr. exprimitur. Extant tñ codices qui

qui non habent, sicut nec habet Origi.

In medio (triclinio). In antiq; nusq; inuenio A. triclinio excepto Pet. Chr. & codice corfen.

Et attulit matri suæ. Sic habet Hieronymi & veterum codicum scriptura: alias tulit. *Mat. 14. b.*

Et statim compulit. Codex corfendoncēsis & alij nonnulli habent iussit: sed melius, & C. (ut Hier. explicat) uehementius est compulit.

Populus hic labijs me honorat, cor autē eorū etc.) Græca ut hodiè extāt ad hunc habent modū.

Εγγίζει μοι ὁ λαὸς ὁυτος τῷ σώματι αὐτῶν, *Mat. 15. a.*

Ὁ τοῖς χελεσί με τιμᾶ. ἢ δὲ καρδία αὐτῶν *14. 29.*

πρόσβω ἀπ' ἐμοῦ. appropinquat mihi populus hic ore suo, & labijs me ho. &c. verum re-

liqua quæ in nostris absunt, adfuit aliquis qui uoluerit absolutū reddere prophetae testimonium, idque ex editione 70. Nam

preter id, quod interpretes antiquiores cum nostra consentiunt editione, etiam Hiero.

enarrans hunc prophetae locum, euangelistas & apostolos indicat non verbum interpretatos esse de verbo, nec 70. interp. auctori-

tatem esse secutos, quorū editio illo iam tempore legebatnr: sed quasi Hebræos & instructos in lege absq; damno sensuum, suis vsos esse sermonib⁹.

Hinc igitur liquet librariorum, siue aliorum, tam in græca editione quàm in hebraica, quæ per omnia cum uerbis prophetae

consen-

consen-

cōsentiūt, suo luisse arbitrato. Proinde hoc pacto primariū euāgelistę interptem scripsisse arbitror, ὁ λαὸς οὗτος τοῖς χείλεσι με τιμᾶ ἢ δὲ καρδίᾳ αὐτῶν πῶρῶ ἀπ' ἐμοῦ ἔσ.

D. *Mutos loquētes.*) Quod his subiungit in gręcis κυλλοῦς ὑγιᾶς, mancos siue debiles fanatos, nec habet vel in latina, vel in editione hebraica, testatur. be. hic. sua etate nō fuisse adiectum: atq; idē extra contextū habendum arbitror, quē admodum & habet di. Aug. hūc locum iuxta latinam scripturam legens.

A. li. de conf.
su. 2. c. 50.

D. *In fines Magedan.*) In gręco pariter & codice hebręo, pro magedā magdala scriptū est, sed mendose ni fallor. Siquidem di. Hic. sequēs enarrās caput, & in catalogo nom̄m hebraicorum mageddā meminit nō magdala. Itidem legit & Aug. atq; eundem locū apud Mar. in dalmanutha designari: imo vero & apud Mar. pro dalmanutha, magedan in plerisq; scriptū fuisse exemplaribus testatur.

Matt. 16. A. *Signa aut̄ temporū non potestis (scire.)* Be. hic. admonet, scire in plerisq; codicib' nō haberi, sicuti abesse malim iuxta grę. & codices latinos antiquos emendatiores.

A. *Signum ionę proph.*) Nōnulli hic omittūt, ppheteę, contra Hic. Aug. & editionē gręcam.

B. *Quinq; panum in 5. milia ho.)* variē scriptū reperio hūc locū, ne vel hic hęreas, indicare placuit

cuit ad Iesum nihil referre, siue legas quinq; panū vt subaudias expēforū in quinq; milia hoīm, siue quinq; panū, quinq; miliū hoīm, vt posteriores genitiuireganē à priorib': siue 5. panū & quinq; miliū hominū: tm̄ ne legas, 5. panū & 5. milia hoīm. Idē sentiendū etiā de loco sequēti, septē panū in 4. milia hoīm etc.

Simō bariona. Bariona be. Hic interpretatur filiū colūbę. Nōnulli vero ut (idē admonet) deprauatū putāt bariohāna in bariona: ego magis bariona arbitror per syncopā posatū, sicut & hofanna pro hoichianna.

Ly.

Alba sicut nix.) Gręcē est λευκὰ ὡς τὸ φῶς *Mat. 17. A.* alba sicut lux. Et videri poterat nostra scriptura deprauata, nisi & Mar. huius euāgelistę emulus τοῦ χιόνος, id est, niuis haberet vocabulum: nisi insuper & probatissimi ecclesię doctores hanc nostram sequerentur scripturam: vt fileā interim alba, epitheton niui q̄ luci congruere. Atqui inter veteres, quos equidē viderim, solius Orig. cōmentariū indicat ipsum legisse, ὡς τὸ φῶς. Hoc.

Eijcere illud.) Sic est in exemplari cōsēdō censi, & editione gręca, vt subaudiatur dæmonium aliqui eum referret hominem.

Cū uno oculo in uitā intrare.) Alias vnū oculum habentem. *Mat. 18. B.*

De cordibus uestris. Hic gręci adijciūt vno D. inter

Math. 19. B. inter veteres ad stipulāte Chry. τὰ παραπτώματα αὐτῶν peccata ipforum.

Si ita est causa homini cū uxore. Hōi non hominis habet ac repetit etiam, be. Hiero. atq; ita est in codice corfendoncensi.

C. A iuuentute mea.) Multi codi. vetusti nō habent, sed contra græci: Ex Hierony. nil certi habetur.

Mat. 20. A. *Quum sero autem factum esset.*) Ante hæc verba in vulgata ecclesię romanę editione, libroriorū vt suspicor incuria, prætermiſſa est talis clausula, & quod iustum fuerit accipietis: atq; hæc non prætermittendā esse, quum græcorum exemplarium consensu, tum antiquissimorum explanatorum commentarijs euidentius probari potest. Idem quoq; arguit & officium ecclesiasticum in antiphona quadam dominicæ 70. ita habens: nemo vos conduxit: ite & vos in vineam meam, & quod iustum fuerit dabo vobis. Tandē quoque in communicato nobis exemplari corfendoncensi, spacium offendimus vacuum castigatoris, vel deprauatoris verius rasura factum, quod palam testatur illic scriptum fuisse quod dicimus: quod gen^o deprauationis & alia plura in eodem offendimus. Vide finem præfationis nostræ.

B. Pondus dici & æstus.) Aestū quod in græcis est ca-

est casu accusandi, in nostris codicibus hætenus non quiuimus inuenire.

Quod uolo facere in meis.) hoc in meis, abest *B.* quidem editiōi nostrę vulgatę: verū quum apud probatos quosq; reperiat autores, ad stipulantibus exemplaribus græ. casu, aut negligentia prætermiſſum credo. Itaq; non dubitauī adijcere.

Ad deludendum.) Sic scribitur ab Aug. & co *C.* di. antiquis.

Potestis bibere calicem, quem ego bi. sum. Dicunt *C.* ei: Possumus. At illis. Calicē quidē me bi. sede autem.) Ne quis moueat latinorum codicū cum græcis dissonantia, q̄ in græcis plus aliquid habeat, vtpote in quibus scriptum sit. δύνασθε πίνειν τὸ ποτήριον, ὃ ἐγὼ μέλλω πίνειν: ὃ τὸ βάπτισμα ὃ ἐγὼ βάπτισμαι βάπτισθῆναι: ὃ τὰ ἔξῆς. i. potestis bibere poculū quod ego bibitur^o sum: & baptismo, quo ego baptizor, baptizari. Dicunt ei: possum^o. At illis: Poculum quidē meum bi. & bapt. bapt. indicandū putauī vtrāq; lectionē iuxta, apud probatos reperiri autores. Ad hæc nil piculi est, si quædā in nostris nō exprimant, maximē quū ea à mar. posita sint: & semel posita, vel à solo. ad fidē faciendā abūde cuius sufficere debeāt.

Et confestim uiderunt, & sequuti sunt e.) Ne qd *D.* hic putet deesse, q̄ in græcis plusculum quid *D* habea-

habeatur, breuiter indicandū illud, *ἀντὶ τοῦ οἰδοφθαλμοῦ* eorū oculi, radēdum esse, propte rea q̄ apud veteres non legatur. Nā Au. vt ceteros fileā, simpliciter scribit, & cōfestim viderunt, & sequuti sunt eum: etiāsi nō ignore theophi. interpretē secō fecisse, sed pperam.

Ali. de conf. eu. 2. c. 65.

Mat. 21. d.

B.

Hofschanna filio David.) Vide scholia.

Tolle & iacta te in mare.) Legēdum tollere, & iacta te in mare, modo scilicet imperandi passiuo: est enim *ἀεθῆτι* & *βλήθῆτι*, id est tollere & mittere: nisi forte malis quod legit Aug. quomodo & in quodam vidim⁹ exemplari, tolle te, & iacta te in mare.

A. li. quæf. eu. 1. et de co. eu.

C.

Omnes enim habebant Ioan. qua. pro.) Ne quis forte iuxta vetustiora quędā tam gręcorum, q̄ latinorum exemplaria legēdum arbitretur *πάντες γὰρ ἔχουσι τὸ ἰωάννην*, oēs em̄ habent Iohannem, vt sint verbo phariseorū, qui de turba hoc cogitabāt, q̄ oēs per suāsum haberēt, Ioānem prophetā esse, admonendū fuit apud nullum nominatum hanc lectionem reperiri interpretem. Vnde etiam Hilar. atque Chry. pro eo, quod p̄cedit, timemus turbam, legunt, formidabant turbas, quemadmodum est apud Mar. c. 11.

n.

C.

Eo domine. Gręce est *ἐγὼ κύριε*, sed pperā. Nā dū cōmentatores, hoc sermone sponson disse filiū posteriorē tradūt, declarāt, co. dñe

n.

sele-

se legisse, nō ego dñe: quod, parati, quidem esse potest, spondentis non item. Itaq; *ὁπρὸς γὰρ κύριε* legendum, quomodo in nonnullis scriptum perhibetur.

Magnificāt simbria.) Quod adijcit in gręcis *Ματ. 23. Α. τῶν ἡματιῶν ἀντὶ τοῦ*, vestimētorum siue paliorum suorum, adiectitiū est: etiāsi nō ignore itidē & in chry. haberi & in opere imp.

Vnus est enim magis. ues.) Priori loco (nā idē A. bis ponit) nō est addendum Chrs, vt perperam habent vulgares gręcorum codices, sed posteriori tātum: vbi quod pri⁹ subicitur, tum demum exprimitur: alioq̄ superfluum erit repetere, quod semel dictum est.

Nec introcūtes finitis intrare.) Quod sub hęc B. verba adijcitur, in gręcis & in huius tēporis codicib⁹ latinis, nē p̄, v̄ vobis scrib. & phar. hypo. qui comeditis domus viduarum vsq; ad iudicium. Hilar. quidē legit & interpretatur, veluti ab hoc euāgelista adscriptū: deinde etiā chr. & is qui Opus scripsit impf. licet vterq; hoc s̄mediate post illa verba, q̄ se humiliauerit exaltabit, collocet: tū admodū p̄babile, ē ab hoc euāgelista nō esse additū, sed huc esse trāspositū ex alijs: primū q̄ nec ori. autor oīm pene vetustissim⁹, nec Hie. (cuius castigationē recepit ecclesia) hoc interpretati sint, eoq; nec legerūt: deinde q̄ Amm. & hūc

Lu. 20.
Mar. 12.

sequutus Eusebius, hoc in octauum retulerint canonē, in quo duo tantum concordant Lucas & Mar. postremo etiam q̄ in vetustioribus & emendatioribus exēp. latinis, nominatim in aureo, & codice corfendoncēsi adscriptum non cernatur, nisi q̄ in posteriori ad marginem adnotatū sit manu recentiori. Sed neq; in antiquo quodam commētario, titulo Bedæ, vlla est huius partis mentio.

D. Ideo ecce ego mitto.) Quod his inferitur, dico vobis, redundat.

Mat. 24. D. Duo in lecto, unus ad. & u. r. e.) Be. hiero. hanc partem nec legit, nec attingit. Opus imperfectum hoc ipsum in Luca dūtaxat esse admonet. Pleriq; codices vetusti non habent. Sed contra deprehenditur in Orig. Chry. Hila. In codice aureo extat: in corfendoncēsi non item. In cœnobio gemblacensi 4. vidimus exēp. quorum tria habebant, quartum dūtaxat in margine. Proinde consultum fuerit, hanc partem non omittere: quod ex prædictis probabile sit, adiectam à castigatore ecclēsiastico post bea. hier.

Mat. 25. A. Obuiā sponso & sponse.) Caue sponſæ vocabulum prætermittas: quod ab Ori. hilar. & Aug. epi. 120. adscriptū visit: etiam si secus sit apud Chr. & Aug. sermone de verbis do. 22.

B. Quia nescitis diem neq; horam.) Quod his adnecti-

nectitur in græcis ἐν ᾧ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἔρχεται, vt donē, id aut simile subintelligi debere, vt per se liquet, tamen extra contextum habēdum est, quod scilicet apud probatissimos illos primæ etatis interpretes non reperiatur. Theophylacti lectione non est, quod mouearis, qui vt hic, ita & alias à veteribus dissentit, vti & alias admonuimus.

Quod uidetur habere.) Ne te moueat græcorum & latinorū codicū inter se diuersitas, scito illud, ὃ ἔχει ἀρθήσεται ἀπ' αὐτοῦ, expressius nobis donatum esse hoc sermone, & quod videt habere, auferet ab eo. Vtranq; scripturam apud graues reperio autores.

Mat. 26. A.

Qui dicebatur Caiphas.) Si quis forte curiosior nois huius prononciationē reqrat, sciat in græcis quidem quatuor syllabis, καϊάφας scribi: atq; ita nō vno in loco à be. Leone papa exprimi: sed tamen rectius, ni fallor Iehu deis קַיִפָּה caipha, tribus tantum syllabis & producta media efferi. Est enim non græcum, sed hebraicū vocabulū, à vomitu oris appellationē habens, quasi vomēs ore. קַיִפָּה

C.

q̄ppe vomuit vel expuit קַיִפָּה vero, os interpreti Gethsemani.) Quidam putant scribendum, gesemani, quod cōpositum sit à קַיִפָּה id est,

vallis & ^{Ἰερουσαλὴμ} i. pinguedo, verum apud hie. vbiq; inuenio, gethsemani. Henricus Gra. emendat gessemani.

C. *Sustinete hic.*) Alias sedete lego, vt apud hil. & Hiero. Græce est, *μείνατε*, manete.

D. *Venit ad disci. & inuenit.*) Si ad voces respicias *ἔρχεται* & *εὕρηκε*, vtraq; vox, venit & inuenit, temporis erit præsentis: verum si memineras, q̄ frequens sit in euāgelicis literis, tēporis hypallage seu catachresis, non fuerit absurdum, si præsens vice præteriti positū accipias: quē tropum vt frequētissime declinauit interps, ita & hic declinasse pbabile est. Idem & alias admoneri poterat, nisi & extra nostrum institutum, & fere superuacaneum esset, in huiusmodi minutis terere tēpus. Præterea iuxta græcos & multos latinos codices non addit, tuos: id quod mysterio nō vacat.

Sic non potuistis.) Pluraliter legendū cū hie. & Aug. & iuxta cod. antiquos.

E. *Ad quid uenisti.* Nonnulli codices habēt, ad quod uenisti: & exponitur à Smarag.

F. *Et post triduum reedificare.* Quum hoc verbi, post triduū, & alijs aliquot locis: & consentiente editione græca etiā infra ca. 7. 8. deniq; & apud veteres nominatim cypria. & Hie. legatur, verisimile est, illud *διὰ τριῶν ἡμερῶν*, ex glossematib⁹ in cōtextum irrepisse, idq;

per

per eos qui falsū putarint, si chrs diceretur resurrexisse post triduum. Verū hoc quo pacto sit accipiendum, alias p nos edisseritū est.

A dextris uirtutis Dei.) Dei nomē non exprimit in græcis, nec in codice cors. nec in cōmētarijs titulo Bedæ, nec ab hil. li. de Tri. 10.

Verbi Iesu, quod dixit. priusquam. Sic vbiq; inuenio, quum græce sit, qui dixerat ei.

Sortem mit. Et sedentes ser.) Totū illud quod interponitur, vt impleretur quod dictū est, vsq; ad sortem, quoniā prius illis scriptoribus hic lectum non est: & Correctoria quædam indicāt, id in antiquis exē. adscriptū nō fuisse, atq; apud solū Ioannē haberi (sicuti etiā colligi potest ex adnotatiōe canonū eusebij) palā sit adiectitiū esse, & extra germanū cōtextū habendū, etiā si id vn⁹ inter antiquos habeat codex aure⁹, & alter enerbodiensis.

Vab qui destruis templum Dei, & in triduo il. reedificas.) Quidam codices habent, vna qui destruit templum, & in triduo illud reedificat. sed prius illud, rectē videtur propter id, quod sequitur, salua te ipsum atque ita legit Aug. nisi quod omittat, Dei.

Eli, eli, lamma sabactani.) Ita legendum, quidā ex recentioribus polyglossus probat, quū ex vulgari, quo Chrs vsus est idiomate, hoc est chaldaico, siue syriaco, quod hebra. magna

D 4 ex

C. li. contra
iud. 1. c. 15.

ex parte confine est: tum ex vetustissimis v-
triusq; editionis exempla. ad stipulatur huic
sententię volumē hebraicum, in quo hęc fi-
guris hęc verba depicta sunt; לְבוֹא שְׂבַחְתֶּם לַיהוָה

Alij tamen arbitrantur christum
Psalmistę verbis quę diuersum non nihil re-
sonant, vsū fuisse. Extāt autem ea ipsa psal-
iuxta supputationem hebraicam 22. his cha-
racteribus expressa לְבוֹא שְׂבַחְתֶּם לַיהוָה
quę si quis pronunciet ita sonabunt. eli eli
lamo asdaftani. Cęterum sensu utrobique
idem est: atq; ob id mea sentētia nihil refert,
utrū legas. Porro codices, quos ego vidi, va-
riant. Nam Caroli magni codex habet eli eli
lamazaptani: gemblacenses, heli heli lemafa-
bahtani: brugenfis donatianicus, eloi eloi,
lamazaptani: Codex corfen. ratura ac muta-
tione confusus est: nisi q̄ aperta vestigia cō-
monstrat, heloi heloi primo scriptū fuisse.

Math. 28. B.

Nunciare discipulis. Et ecce Iesus.) Quę his in-
terferūt apud gręcos, post discipulis eius,
ὡς δὲ ἐπορεύοντο ἀπαγγέλλαι τοῖς μαθηταῖς
αὐτοῦ, quum autem issent ad renunciandum
discipulis eius, orationē faciunt parum aptē
coherentē, propter copulā, & eccē: neq; q̄c̄q̄
ad rem facere vident. Ad hęc bea. Hie. nihil
horū attingit: sed nec Au. quū citet & p̄cedē
tia

tia & sequentia. li. de cons. euā. 3. ca. 24. vnde
& extra contextū habenda arbitror. Theop.
habet quidem, sed vt est fere recentior, ita &
contextu vsus est parum emendato.

IN EVANGELIO SE- CVNDVM MARCVM.

Sicut scriptum est in isaia prop. Ita eti-
am gręcis legendum, ἐν τῷ προ-
φήτῃ ἰσαΐᾳ, ὃ ἐν τοῖς προφήταις,
astipulantibus, Hieron. & autho-
re illo homiliarum in Marcum, chryso. titu-
lum p̄ferentium: qui etiam euangelistam
excusat aduersus Porphyrij calumniā. In Ire-
neo scriptum visitur in prophetis, sed puto
id deprauatum occasione verborum inibi se-
quentiū: nam post multa idem repetens, sic
scribit, scriptum est in Esaia propheta.

Tanquam columbam descendentem & manentē
in ipso, Illud ἐμείνον & manentem, quum in
omnibus habeatur exemplaribus latinis: &
ab antiquo illo authore, qui homilias cōscri-
psit in Marcum, inter opera Chryso. le-
gatur, suspicor à scribis oscitantibus p̄ter-
missum.

Venisti perdere nos.) Quod à nonnullis, his
insertum legitur ante tempus, ex Mat. huc
trassatū nō apparet: nā hic nec in gręcis est,

D 5 nec in

Mar. 1. A.
H. P̄ma. de
opti. genere
inter:

ir. li. 3. ca. 11.

C.

nec in codicib⁹ latinis paulo vetustioribus.

D. Persecutus est eum Simon.) Sic est græce & in exemplarib. antiquis. Persequitur enim etiam bonus.

Mar. 2. A. Post dies (octo.) Numerus hic, nec in græcis est, nec in uetustis latinis, nominatim in exemplari corfendonc. Subaudiri autē potest, aliquot, vt post dies aliquot. Nec est apud Au. li. 2. de con. euan. ca. 25. nisi in margine.

Et confestim (conuenerunt) multi.) Confestim nō additur ab August. nec à Beda nec in exempl. anti. cont. græc.

Ali. de conf. 2. cap. 25. A. Vt non caperent neq; ad ianuam.) Aug. codex aureus, codex donatianicus, et codex corfen don. et alij plures habent, ita vt non caperet neq; ad ianuā: atq; ita illud caperet, ad Iesum pertinebit. Beda, codex gemblacēsis habet, vt non caperent neq; ad ianuam. Atq; ita nō caperent, accipi poterit, pro locum nō haberent, iuxta illud, Sermo meus nō capit in uobis. Tandem quoq; in exemplari quodā mēbranaceo scriptum offendi, quod planius ac simplici⁹ est, an uerius, nō aulim adfirmare, ita vt non caperet eos domus vsq; ad ianuā.

Græca sic habēt ὡς ἐ, μηκέτι χωρεῖν μὴ δὲ τὸ πρὸς τὸ ὄψαμ. Sensus est, ita ut nō caperent turbā, ne ea quidē loca quę ad ianuam erāt. Ex quibus uerbis in suspitionem uocor, ne forte

forte interpres ita scripserit, vt nō caperent, nec ea quę ad ianuam, subaudi erant loca.

Bibit magister.) Caue omittas mag. uest. C. quod legitur à Petro Chry. et Aug. testatur à Mar. esse positum. (progredi.

Capuerunt progredi.) In aliquot uetust. lego D.

Eccc quid faciūt sabbatis.) Quod his interponitur, discipuli tui, nec in græc. est, nec in antiquis nostris: facillime autem subauditur.

Nisi sacerdotibus: et dedit eis qui cū eo erant.) D. Cætera redundant., Dedit supple ipse dauid ijs qui cum ipso erant.

Restituta est manus illius.) Quod hic subijciē, *Marc. 3. b.* in græcis duntaxat ὕψις ὡς ἢ ἄλλη, adiectum est ex mat. Nam id neq; Petrus Chrysologus habet, neq; Beda.

Bonaerges.) D. Hiero. exponens Dan. ca. 1. C. rectius benereem legi testat, siue banereem, vt idē scribit lib. de uocabulis hebraicis. munster. in suo פִּיפְיִי chaldaico פִּיפְיִי scribit. Philippus auditor hieron. bonerges inquit, siue bonergem.

Et conuenit.) Prima acuta: est enim ὡς ὁδὸν χερου temporis præsentis, sicut & præcedēs ueniunt ὁδὸν χουτου.

Dispertiat, et dispertitus.) Illud leuius fortasse q̄ vt admoneri debeat, vtrūq; p e scribē dū, q̄ partior in cōpositis, cōmutet a in e.

Mar. 4. A. Venerunt uolucres.) τοῦ ὄρανου καὶ, hic nō additur apud Bedam, nec in codicib' paulo vetustioribus,

A. Interrogauerunt eum ij qui cū eo erant.) Hunc locum apud græcos nō vacare mendo, argu mēto est codicum antiquorum diuersitas. Itaq; suspicor legendum ἐπερωτῶσαυ αὐτῶ οἱ αὐτῶ αὐτῶ δ' αὐτῶ.

Vnum triginta, unum sexaginta.) In nonnullis ferūt haberi ἐν αὐτῶ τοῦ ἐν id est, in pro vnū, sed mendose, ni fallor.

B. Nunquid uenit lucerna, ut sub modio ponatur.) Pro uenit, in nōnullis κἀιεται, in ceditur scriptum est: & quidem commodius, an uerius, equidem sum nescius.

B. Non est enim aliquid abscon. quod non mani. usq; auferetur ab eo. Totus hic locus olim cōfusus fuit apud græcos uarietate scripturæ: sed nu per reparatus est, nisi quod adhuc redūdare putem τοῖς ἀνόουσι: nam hoc neq; latini habent, neq; attingitur à Theop. & Oecu. Et quia etiam in nostris inoleuit diuersitas, hoc iudicauerim germani' antiquisq; ut sic legatur. Nec factū est occultū, sed ut ueniat in palam. Si quis habet aur. au. Et dicebat illis. Videt. quid au. In qua mens. mensi. fueritis, remetiet vobis, & adijciet vobis. Qui enim habet, &c.

Et

Et cum se produxerit fructus.) In antiqs mul- C. tis est, cum se, non cum ex se.

Cum seminatū fuerit ascendit, & fit maius. Sic D. habēt codices fideliores. Beda & græci: cū in nonnullis fit, cum natum fuerit, ascendit in arborem & fit maius.

Adest mēsis.) Beda & exemplar corfendon C. cense habent, tempus mēsis.

Ita ut erant in nau.) In archetipo & exē. ve- D. tustis inuenio, erat, in exemp. corfe. & Beda & vulgatis codi. erant:

Gerasenorū.) Siue legamus gerasenorum, Mr. 5. A. siue γαδαρανηνῶν gadarenorū, siue etiam γε- Mat. 8. A. γερουῶν gergesinorum, ut apud Mat. eadem prorsus gens intelligitur, ut ne' anxij fimus de gentis ipsius appellatione.

Iesu fili altissimi. In plerisq; est, summi pro A. altissimi.

Magnus pascens. In agris superfluum est iu- B. xta græcos, latinos codices antiquos, & Bed.

Ad duo milia. Huius loco in codice corfen B. doncēsi, in spacio vacuo & derafo scriptum, ni fallor fuit, iuxta græcam editionem. Erāt autem quasi duo milia. Cernuntur enim ad- huc uestigia, sed tenuia literarum e t & q.

Quid esset factū. Sic habet Beda, & codex ci B. tatus: aliquot tñ uetusti habent, facti. Sed in istiusmodi minutis, nolī te esse nimis anxiiū.

Et

B. Et sana mentis.) Græci addūt τῷ ἐγκατόα τῷ λεγεῶνα, eum qui habuerat legionē, sed dissentientibus nostris, vno inter antiquos excepto cod. corsend. qui p̄dictorū verborū spacium, rasura tritū cernentibus ostentat.

Iairus.) pen. prod. propter diphthongon:

c. grauat tamen eandem accentus græcus.

Salua sit, & uiuet.) non uiuat, vt ex græcis &

C. Petro Chrysolo. & alijs liquet. Quanquam hoc leuiculum est.

Ab archisynagogo.) Sic est græcè, sed dissen-

C. tiētibus codic. quos ego vidi. Et tñeditio LO uanien. 9. adnotat exem. quæ sic habuerint: & nihilominus in cōtextu habet, ad archisynagogum. Tandē duo vidimus exem. Gemblaci, quorū antiquius, ab archi habebat, alterum deprauationem declarabat rasura: quemadmodum & codex enerbo. Quidam vetustus codex habet ab archisynagogi.

Eiulantes.) Interpres legisse videtur ὀλοαῖς

D. ζοντες, non ἀλαλαζοντες, hoc est iubilantes, quod irrepisse videtur occasione tibicinū, quos cōmemorat Mat. Nisi forte quis docere posset, in nostris pot̄ deprauatā esse scripturam, q̄ absurda videat iubilatio in ipso luctu, iuxta illud, Musica in luctu importuna narratio.

Math. 9. ca.
Ecc. 22. a.

Talitha cumi.) Docet in suo dictionario mūsterus

ster, recētiore cod. perperā habere thabita cumi, quū græci, inquit, & peruetusti latini habeant talitha: atq; in hac voce lapsos dicit insignis quosdā viros, pro תַּלְיָתָא ponētes

ⲧⲁⲗⲓⲧⲁ hoc est respice, quū & Hieron. (inqt) adferat, talitham s̄yris significare puellā. Verum huic refragantur, quotquot sere extant in hunc euangelistam explanatores: refragatur ipse, quem pro se citat, Hiero. qui tam in epist. ad P̄ama. de optimo genere inter. quā in interpretatiōibus nominū hebra. thabita scribit: refragantur etiam vetusta quædam exemplaria, quæ alias deprehēdimus satis castigata, nominatim codex Caroli magni, & duo codices gemblacēses: quanquā interim alia quædam (ut Munst. & Eras. verè referūt, & nos oculata fide deprehēdimus) talitha habeant. Præterea talitha, apud nullum nemini reperiri scriptorem veterē: præterq̄ in homilia quadā, falso vt arbitror, sicuti & aliæ non nullæ, inscripta Chrysolto: quæ etiā p̄perā cū interpretat̄, surge mihi: & in ipsam eandē, puto talitha per l̄ irrepisse p̄ aliquē correctorē. Ex his itaq; in suspiciōne inducor, hanc dictionem indifferenter olim scribi solitā, per l̄ & per b, quæadmodū idē fieri videmus in dictione beelzebub & beelzebub.

Et dixit dari illi mādu.) Hic loc̄, vt alij plures, in

in exemplari consendoneſi, deprauatus eſt à ſciolo quopiã, qui ignorarit, dixit, in ſcriptura nonnunquam poni, pro iuſſit: qui etiam ex dari, fecit date. Atq; eadem occasione factum puto, vt etiam nunc paſſim iuſſit legamus, non dixit, quod in archety po eſt & multis antiquis.

Mar. 6. B. In testimonium illis.) Quæ his ſubijciunt in græc. Amè dico vobis, tolerabilius erit Sodomis & Gomoris in die iudicij, q̃ illi ciuitati, ex Ammonij monoteſſarò apud Zachariam *Mat. 10. A.* liquet, nõ marc. eſſe, ſed Matthei ſimul & *Luc. 10. A.* Lucæ: & ex Mat. huc eſſe tranſpoſita, quemadmodum & alias alia.

D. Herodes natali ſuo coenam fecit.) Alij codices habent natalis ſui: codex conſend. neutrum habet.

Mar. 7. A. Nifi crebro lauerint.) Pro crebro in vulgatis cod. & apud Euthy. & Theo. πυγμα̃ reperio per γ, μ, & η̃ diphthongo, quod equidẽ magis ſine diphthongo ſcribẽdum puto, vt ſignificet crebro vel ſubinde, nam illud cubitaliter interpretatur. Quidam tamẽ legẽs πυγμα̃, putat in vetuſtioribus codi. non πυγμα̃ nec πυγμα̃ ſcriptum fuiſſe ſed πυγμα̃ aut πυγμα̃ q̃ frequẽter ſeu crebro ſonat. Hanc opinionẽ adiuuat, quod in Act. apo. eſt πυγμα̃ *Act. 14. g.* νότερον, Pro lauerint, pleriq; habet, lauent.

A ſoro

A ſoro (uenientes) niſi.) Venientes ſubditum *A.* eſt: neq; apud Bedam extat, neq; in græcis neque in latinis antiquis.

Communicant hominem.) Tertio repetitur, *C.* vbi cauẽdum, ne legatur, coinquinat, quam idem declarat.

Sed in uentrem (uadit.) Hoc vadit, redundat *C.* iuxta græca & exemp. vetuſ. latina.

Video homines uelut arb. amb.) Rectiº meo iudicio legeris βλέπω τοὺς ἀνθρώπους ὡς δένδρα περιπατοῦντας, quomodo legit autor homiliarũ, in Mar. in operibus chr. cum latinis conſentiens, quam vt hodie habent græcorum codices, βλέπω τοὺς ἀνθρώπους, ὡς ὡς δένδρα ὁ ὡ περιπατοῦντας, quam lectio- *Hom. 9.* nem ſuo loco explicuimus.

Et cœpit uidere & reſtitutus eſt, ita ut clarè uideret omnia. Et miſit illum in do. ſ. di. Vade in do. t. & ſi in uicum introieris, nemini dixeris.) Rurſus hic græca diſcrepant à noſtris. Ita enim habent, ἐποίησεν αὐτὸν ἀναβλέψαι. καὶ ἀπεκατέσθην, & διέβλεψε τηλαυγῶς ἀπαντας. καὶ ἀπέστειλεν αὐτὸν εἰς τὸν δίκον αὐτῷ λέγων, id eſt, & fecit eum uidere. Et reſtitutus eſt, & peruidit clarè omneis. Et dimiſit illum in domum ſuam, dicens: Neq; in uicum introieris, neque dixeris cuiquam in uico. Verum quiſquĩs ille eſt autor homi. in Mar. in oper.

E Chry.

Chry. cum nostra cōsentit lectione, hoc tantum excepto, quod legit, vade in domum tuam, & in vicum ne introieris, & nemini dixeris. quod quia absurdum quid continere conspexit, ad mysticum sensum docet referendum, vt suo loco indicauimus. Itaq; cōiicio legendum ad hunc modum. κωη ἤρξατο ἀναβλέπειν, & ἀπεκατέσθη, ἄσε τη λαυγῶν αὐτοῦ διαβλέπειν ἅπαντα. & ἀπέσειλεν αὐτοῦ εἰς τὸν δίκον αὐτοῦ λέγων. ὕπαγε εἰς τὸν δίκον σου. ἢ εἰς εἰς τὴν κἀμλίαν ἢ εἰς ἄλλου, μηδὲν εἶπης. Vel iuxta chry. quod ad postremam partē attinet. & μηδὲν εἰς τὴν κἀμλίαν εἰσελθῆς, κωη μηδὲν εἶπης. Nostram lectionem habet Pet. Chry. ser. vltimo & Be.

- D. Qui me confusus fuerit.) Ita scribendum est, non confessus. Et mox confundet, non confitebitur. Sensus est: qui de me erubuerit, & filius hoīs erubescet de illo. Ceterum an satis latine dicamus (inquit Eras.) confundor te, pro eo quod pudet me tui, viderint literatores. Proinde in duobus aut tribus codicibus, pro cōfundet, scriptū repperim⁹ cōfundet.
- Mar. 9. F. n. Qui non sequitur nos. Et prohibuimus eum.) Quod hic secūdo sequitur in græcis, ὅτι οὐκ ἀκαλοῦσθαι ἡμῶν, quia non sequitur nos, superfluum esse, vel hinc conijcere licet, quod semel præcesserit, & breuiloquētię huius euangeli-

gelistæ, parum congruat eadē bis repetere.

Omnis e. igne salict.) Nec græce, nec latine, in G. vetustis inferitur, homo.

Fecit eos Deus, et dixit. Propter hoc relin. Illud, Mar. 10. A. & dixit, inuenio in nonnullis antiquis, sed non in græcis. Orig. addit, & dixit. O. in Mat. 6. 19.

Veni sequere me.) Græci & codices, & explatores addunt ἄρας τὸν σαυρόν, sed refragante Aug.

Et (post hæc) cœpit ei Pet.) Omittedum, post hæc, iuxta græ. & lati. antiquos.

Filius Timæi Bartimeus.) D. Hier. li. de nominibus hebr. pro Bartimeus, barsēmia legendum indicat, ita inquit. Barsēmia filius cæcus, quod corrupte quidam bartimeum legunt. Verum hic Hiero. receptus non est, sicuti nec in multis alijs in toto nouo Instrumento.

Et dimiserunt eos.) Hoc respondet græco: & tamen nonnulli legunt, eis, subaudiētes pululum dimissum eis. Mar. 11. A.

Vt & pater ue. qui in cœl. est dimit. uo. pec. ue.) Ab hoc loco in græcis codicibus integra deest oratio, quæ videtur incuria scribarum ommissa, qui fere labi solent, quoties eadem diuio diuersas claudit sententias. Cuiusmodi laps⁹ aliquot cernere est, in codice corsendoncensi. Quod autē hic subsequit, hoc est.

Quod si vos non dimiseritis &c. vsq; ad peccata vestra. Tandem in codice quodam additum repperi, his verbis. *Εἰ δὲ ὑμεῖς οὐκ ἀφίετε, οὐδὲ ὁ πατήρ ὑμῶν, ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἀφήσει τὰ παραπτώματα ὑμῶν. καὶ ἔρχονται, &c.*

- D. *Timemus populum.*) Sic habet Beda & codices vulgares: græci vero & aliquot vetusti, timebant.
- B. *Gens super gentem.*) Sic offendo in exemplâ, vetustis.
- Mar. 13. B.* *Abominationem desolationis.*) Redundat in græcis, quæ dicta est à daniële prop. quod dicitur. Au. testatur à Marco adscriptum non fuisse. li. de conf. euan. 2. c. 77.
- C. *Dies illi tribulationes tales.*) Sic iuxta græcos & codices latinos antiquos legendum. Est enim appositio ad epitaſin faciens, dum dies calamitosos calamitatem appellat.
- Mar. 14. A.* *Tumultus fieret populi.*) Sic scriptum offendimus apud Aug. in codice corſend. & alijs multis consentientibus cum græcis, quum in alijs cernere sit, in populo, vt habes apud Mat. c. 26.
- A. *Alabastrum unguenti nardi spicati.*) Haudquaquam casu factum existimari potest, quod nardi spicati, scriptum sit: quum magno consensu ita omnia vetust. habent exem. licet in iam recens excuſis

sis, pro spicati, pistice haberi cernat, ne vel in voce non responderent latina græcis. Imò susceptor in græcis scriptam fuisse vocem latinam, spicati, sed corruptam in pistici, vt alia multa latina perperam scribuntur à græcis, magis etiam, quàm græca à latinis.

Qui intingit mecum (manum) in cati. iuxta græca & exem. latina antiqua, non additur hic, manum, vt in Mat. Sunt tamē aliquot exemp. vetusta, quæ habent sicuti & Beda.

Omnes scandalizabimini.) Beda & multi codices non addunt hic, in me.

Missi à summis sacer.) Non satis constat an E. missi, sit ipsius euangelistæ, quod codices variant. Bed. enim addit.

Aue) rabbi.) Aue, redundat.

Et tenuerūt eū.) Meli⁹ ij cod. in quibus abest *F.* *οἱ νεανίσκοι* adolescētuli, post, tenuerunt eū.

Post triduum.) Iuxta antiquos quosdam codices, ad stipulatibus & græcis, per triduum legēdum, nā intra, non post triduum propriè refur rexit Chrs. Et tamē post triduum, non malè, sed rectius forte habere, probari potest ex duobus similibus in mat. locis ca. 26. & c. 27. *F.*

A dextris uirtutis (Dei) & uenientē. Beda & exemplar corſend. vt alia non pauca, sic habent, à dextris sedentem uirtutis & uenientem. Dei em̄ etiam abest in græcis.

Nam & galileus es.) Quod ascribitur, (190)
 ἢ λαλῶσαι σου, & loquela tua conuenit, ad-
 lectum apparet ab eo, cui studium fuit, hunc
 euangelistam reddere absolutiorem.

Mar. 15. C. Vah qui destruis tēp. Dei, & in tribus diebus edi-
 ficas. Alij sic legūt, vah qui destruit tēplum, &
 in tribus dieb⁹ ædificat: & hoc verius puto.

Mar. 16. C. Resurrexisset (à mortuis) non cre.) Illud à mor-
 nec veteres legunt scriptores, nominatim
 Pet. Chryf. nec codices habent vel græci, vel
 latini vetusti.

IN EVANGELIO SE- CVNDVM LVCAM.

Lu. 1. C.

Væ cū vidisset, turbata est.) Admodū
 probabile est, relatiui ambiguita-
 tē imposuisse scriptorib⁹ latinis,
 vt vidissent, in audissent peruerte-
 rint. Quippe cum legerēt, quæ cum vidisset,
 existimantes in quæ, non aliud quam angeli
 verba resonare, atq; ideo malè coherere ser-
 monē, quum contra apud græcos, si quæ, non
 possit, nisi mariam referre, deprauatè scri-
 ptum iudicarunt: dumque errorem tollere
 conati sunt, errantes statuerunt errorem.
 Nam vidisset, est in archetypo, ad stipulante
 Amb. & idem testantur nonnulli, in qui-
 busdam haberi vetustiss. exem. latinis. Idem
 & nos

& nos tandem repperimus, in codice quo-
 dam peruetusto eliteni in Geldria, ac de-
 inde in codice donatiano Brugis. Quod
 vero apud Chryso. legis, quæ, audito hoc
 verbo, conturbata est, nō arbitror bona fide
 vel redditum, vel trāsscriptum. Eundem ete-
 nim locum corruptum repperimus etiam a-
 pud Petrum Chryfologo. quum ipse quid le-
 gerit, sua manifestet explanatione, alibi di-
 cens. Quid est quod personā videt, & de ser-
 mone turbatur? alibi, Maria, vt vidit ange-
 lum, turbata est.

p. ser. 160.
 & 163.

Nascetur ex te sanctum.) Ex te, nec in græcis D.
 est, nec in aliquot latinis vetustis: est tamen
 apud Aug. Bedam & Grego.

Beata quæ credidit, & c. dicta sunt ei.) Amb. le-
 git in secunda persona, credidisti, & dicta
 sunt tibi, & hoc vsitatus est. Priorem scri-
 pturam habet editio græca, & codices no-
 stri vetusti.

In progenies & progenies.) Ita vetus noster E.
 vertit interpretes: nam sic legit Beda, Richar-
 dus à sanct. Victore, & codices antiqui. Sed
 Augu. & vsus ecclesiasticus habet, à proge-
 nie in proge. atq; ita scriptum offendimus,
 in vno codice gembla. qui inter 4. erat ve-
 tustior.

A super Ma.

Memorari misericordie. Vfus ecclesiasticus ex

emēdatiōe, ni fallor, Hic. recepit ac legit, re-
cordatus misericordie: nā sic lego apud Au,

7. *Quid putas puer iste erit.* Quid, nō quis, scri-
ptum vilitur in exemp. corfend. & hoc sanē
commodi⁹ est: nec refragatur lectio gręca, q̄
παιδίου sit generis neutri. Apud Bedā item,
quid lego cum additione quis, in margine.
Quid etiam legit smarag.

Lu. 2. B.

Pax hominibus bonę uolūtatis.) Quū ita legāt
antiq̄ssimi quiq; scriptores, tā gręci, quā
latini, ut in scholijs plenius ostendimus, ad-
modum probabile est, scribarū incuria aut
temeritate factum, ut nūc εὐδοκία per α sim-
plex, non per α diphthongon, scriptum cer-
natur: maxime quum facillima sit obliuio in
vno apiculo: ut fileam etiam olim nō consue-
uisse scribi eiusmodi, sed neq; accēt⁹ quidē.

- B. *Pastores loquebantur.*) Redundat hoc loco,
καὶ οἱ ἀνθρώποι & homines, utpote quod a-
pud nullum inuenias interpretem veterem.

- B. *Videamus hoc uerbum &c.*) De germana hu-
ius loci lectione, in scholijs dictum est.

- E. *Redemptionem ierusalem.*) Gręcorū codices
ierusalem habent, ad stipulante Ireneo li. 3. c.
11. atq; Augu. li. de conf. euan. 2. c. 5. latino-
rum uero alij Israel, alij ierusalem absq; p̄po-
sitiōe. Ex quo suspicari licet, à be. Lu. utrūq;
scriptū fuisse, sic, redemptionē israel in ieru-
salem

Ialem & procedēte tempore, nunc hoc, nūc
illud, à scribis arbitrantibus alterum super-
fluere, prætermisum.

Existimate autem populo.) Minimū discrimē
est inter προσδοκῶντος & προσδοκουῦτος,
quorū prius signat expectāte, à προσδοκέω
expecto, posteri⁹ existimate à προσδοκέω ex-
istimo. Quam itaq; in his facillimus fit lap-
sus, admodum probabile librariorum in-
curia factum, ut hodie προσδοκῶντος lega-
mus. Atqui Amb. & Euthy. cum vulgata con-
sentiunt versione.

Veniet enim fortior me.) Caue hic adijcias, C.
post me, cōtra gręcos & antiquos codices
latin. cum id tamen in Marco sit, ut liquet ex
Aug lib. de conf. eu. 2. cap. 12.

In spiritu (sancto) et igni.) Aug. citato dicit C.
lucam non addidisse, sancto.

Consummatis illis postea esurijt.) Videtur hic
superuacaneē adponi postea, quod, nec a-
pud Bedam est, nec in multis codic. antiq.
verum quia in archetypo uisitur, non au-
sim abijcere.

Duxit illum diabo.) Caue hic omittas cum A.
Beda, sed contra Ambr. & gręcos, in mon-
tem excelsum: Inuenio tamen aliquot codi-
ces tū Beda consonantes, id quod me ambi-
gere facit.

- A** Tu ergo (procidens) si adora.) Procidēs nō est in vetustis, cōprehenditur tamen in virtute verbi *προσκυνησας*, & ponitur à Beda.
- A.** Scriptū est: Dominū Deum tu.) Ante hæc verba, tollēda est ea particula, *ὄπισθε ὀπίσω μὲν εἰς τὸ πρῶτον*, vade post me satana: ut pote cui⁹ nec apud Orig. nec apud Amb. vllia mentio sit, quū tamen vterq; trinam hanc tentationem diligentissime explanet. Sileo veteris nostri interp. fidem, Bedam & multos alios.
- C.** Spiritus Domini super me: euangelizare pau. misit me: sanare cōtritos corde: prædi. cap. remis. & ceteris uisum: dimit. confrac. in re. prædicare an. do. ac. & diem retribu.) Adducit hunc locū Hieron. enarrans Iesa. cap. 41. Interpretatur eundem diligenter Orig. atq; Amb. verum apud nullum horum, duas hæc particulas reperio, sanare contritos corde, & diem retributionis: quarū posterior etiam, in græco abest euangelij contextu. Vnde cōijcere licet, vtramq; particulam ab aliquo adiectam, qui vidēs apud Iesa. plus aliquid, crediderit hic incuria prætermisum: aut certè qui voluerit prophetæ testimoniū reddere absolutū, reliquis fortasse primū ad marginē adnotatis. Apud Orig. vilitur quidem, vel in medio infertum cōmentario, illud & diem retributionis, sed perperā: nam nec explicatur: nec in sequentibus

tibus cum alijs clausulis repetitis repetitur. Aug. li. de consen. eua. 2. ca. 42. adducēs hūc locū, omittit similiter sanare cōtritos corde: sed addit in fine, & diē retributionis, quē sequitur & Beda. Quia tñ hætenus in omnib⁹ hoc inueni codic. nostris, verisimile est, adieciū tādē fuisse ab eo, qui post hier. correcto rē egit noui Testamēti, cū autoritate eccles.

Tulit (lectum) in quo iacebat.) Lectum abest, et *Luc. 4. E.* græcis & latinis antiquis, & apud Bed.

Et stupor apprehendit omnes: & magnificabant Deum.) Nescio an hoc adpositū fuerit ab ipso euāgelista, primum q̄ simile huic subiiciat, & repleti sunt timore di. quia vi. & c. deinde q̄ adscriptū nō fit in cod. corfen. nisi in margine. Apparet quoq; nec Ambr. hoc lectū fuisse, dū scribit, iudeos diuini operis miracula maluisse timere, q̄ credere: neq; quicq̄ meminuit de stupore & magnificato Deo.

Et restituta est manus ei.) Illud *ὄπισθε ὀπίσω μὲν εἰς τὸ πρῶτον*, *Luc. 6. B.* sana sicut altera, ex Mat. huc trāspositū esse, sicut & in Marc. vel hinc cōijcere licet, q̄ nō perinde aptè apud istos cohæreat sermo, ut apud illū, vbi scriptū ē, *καὶ ἀπεκατέσθη*, alias *Mat. 12. B.* *ὄπισθε, ὄπισθε, ὀπίσω μὲν εἰς τὸ πρῶτον*, (sic en im legendū *Mar. 3. A.* bitror iuxta Chry. & hieron.) & restituta est sanitati sicut altera.

Et maritima (et) Ty. & Si.) Græ. nihil habet scrupuli,

puli, καὶ πλῆθος πολὺ τῶ λαῶ, ἀπὸ πείρας
 τῆς ἰσθαίαιας, Ἐβραῖσθαλήμ, καὶ τῆς παραλίης
 τύρῃ, καὶ σιδῶνος, & multitudo copiosa popu-
 li ab omni iudæa & hieru. & à maritima tyro
 & sidone: vel maritima (ut subaudias regio-
 ne) tyri & sidonis. Siquidem tyrus & sydon
 maritimæ sunt ciuitates, hoc est mari magno
 vicinæ. Porro in vulgata, versione subaudi-
 ri potest, maritima multitudo & tyri, scilicet
 & sidonis: nisi forte interpres scripsit, mari-
 tima tyri & sidonis, citra copulam ante tyri:
 sicuti tandem scriptum reperimus, in editio-
 ne complutensi: in exempla. corfën. & in
 codice gemblacensi, nisi quod hic quidam
 adiecerat et.

D. Faciebant Pseudoprophetis.) Ita legendum lo-
E. co posteriori. Vide scolia. in maxil. (vnam)
 præbe (illi) & alte. Duæ voces vnam & il-
 li, nec apud Be. sunt, nec in græcis, nec in ali-
 quot latinis.

F. Perfectus autē omnis erit, si sit, sicut mag. eius.)
 Quum ita nimirum, si sit sicut magister ei,
 cōstanter habeant exemplaria, suspicor vul-
 gatum interpretem legisse, κατηρτισμένον
 ὁ πᾶς ἕσται, ὡς ὁ δὲ διδάσκαλος αὐτοῦ, aut
 certē ὡς particulā subintellexisse. Quinimo
 & Beda & Theo. in catena citatus, ut cūq; red-
 diderit is, qui nuper ipsum transtulit, aut po-
 tius

tius translatum olim restaurarit, nobiscum
 legunt, si sit, Atqui quod recentiores legūt,
 perfectus autem omnis erit, sicut magister
 ipsius, hæctenus apud veteres nō repperi, ni-
 si apud vnum Ireneum: verum ipsius inter-
 pres (nam ipsum græcè scripsisse, non vno
 probari potest argumēto) id reddidit, quod
 visum fuit.

Trabem non videns.) Hipocrita, lege non vi-
 des sed vidēs. iuxta Bedam & codices quo-
 dam antiquos & græcos.

Saluaret seruum ei.) Non magni refert, sana
 ret ne legas cum Augustin. & iuxta codic.
 multos, an saluaret cum Pet. Chr. & Beda, &
 iuxta codices pauciores, nisi quòd saluaret,
 magis accedit ad sonū vocis græcæ διασώσῃ. **C.**

Ait autē dominus. Cui ergo similes.) Illud ait
 autem dñs, nescio an sit ipsius euangelistæ,
 propterea quod multi codices & Beda non
 habeant.

Et capillis suis terfit.) Huius loco græci, & ali-
 quot codices lat. habēt capillis captis sui ter-
 fit: sed Amb. & Be. prius legūt: Chrysologus
 posterius, ser. 94.

Per ciuitatem & castellum.) Sic habes in Be-
 da, in græcis & latinis antiquis.

Non poterat adire eū.) Caue legas audire eū:
 est enim ὁ ἄτυχῆρ, hoc est cōtingere vel adi-
 re, nō

- re, non ἀνάγει, Ad stipulatur codic. antiqui.
- D. *Et compellebantur.* Lege complebatur iuxta græca & nostra vetera exemplaria, vt subaudiatur aquis, *συμπελαθῆναι*. Quidam codex habebat, cōplebatur fluctibus nauicula.
- E. *Vir quidam.* Additur in Græcis, ἐκ τῆς πόλεως ἐ ciuitate: verum apud Amb. & Augu. non reperio: sed nec in vllis exem. latinorū.
- G. *Ipse autem.* Quod hic in græcis adijcitur, ἐμβαλὼν ἔξω πάντας, eiectis foras omnib⁹, quoniā nec apud Amb. nec apud Bed. (vt veteris fidē interpretis fileam) reperit, ex alijs euāgelistis huc transcriptū cōstat: id quod alias passim factum deprehendere licet.
- Luc. 9. B. *Et discubuerunt omnes.* Nonnulli restituūt ad amulsim græcam, & discumbere fecerūt omnes: sed quum præcedat, & ita fecerunt, quod est, discumbere fecerunt turbā, rectius censeo, si legamus iuxta exemplaria vetera, discubuerūt: codex tñ aureus, discūbere fecerunt, habet, atq; item alius quidam.
- C. *Donec uideant regnum Dei.* Videant, habent græci, & cod. anti. Beda contra, videat habet.
- F. *Sinite eos, & nolite prohibere.* Sic inuenio in Amb. & nonnullis cod. etiā vetustis, nomina tim in corfendo. sed illud, sinite eos &, adsumētū esse, arguit primum singulare illud, quod præmittitur, prohibuimus eum & cæ.

quum

quum hic sit eos: deinde lectio græcorū, Bede, & multorum codicum aliorum.

Septuaginta duos. Græcis ἐβδομήκοντα 70. Luc. 10. A. tantum numerantur: vtum verius, ambigimus: nisi q̄ scripturæ consuetudo sit, minorem numerum interdum negligere.

Exultauit in spiritu sancto. Sic inuenio in ve. D. rustis & apud Au. de cons. euan. & Bed. con. græcos, & neotericos, nisi q̄ Beda omittit, in.

Suscipiens autem. Caue legas suspiciēs, quē. B. admodum multi mendose. Suspiciens autē, ad verbum reddidit interpres, pro excipies, & loquendo succedens.

Pater sanctificetur. Tenor huius precatiōis Luc. 11. A. apud Lucam idem fere est, in huius ætatis codicibus græcis, qui apud Mat. (nisi quod coronis illa, ὅτι σὺ ἐστὶς & c. non adijciatur) quū nobis hic nō pauca verba desint, nempe, noster, qui es in cœlis, fiat voluntas tua, sicut in cœlo, & in terra, sed libera nos à malo. Verū hæc suspicor, à studioso quopiam ex Math. cap. 6. huc transcripta, vt precatio esset integra. Quod genus augmētationis, compluribus locis deprehēdimus apud græcos. Beda cum nostra lectione consentit.

Et si perseverauerit pulsans, dico uo. & si non. B. Desunt in græcis hæc verba, & si perseverauerit pulsans: verum ex Ambrosij cōmenta. & August.

Aug. sermone de verbis domini 29. & Beda liquet, hæc nequaquam esse superflua aut o-mittenda. Vnus tamen inter veteres Petr. Chry. concordat cum græcis, sed 39.

B. Cum eiecisset demon. Quum græcè sit ἐξελα-
θόντ' & verisimile est interpretem scrip-
sisset, idq; errore scribarum deprauatum,
in eiecisses, propter illud præcedens, erat e-
ijciens dæmon.

D. Inuenit (eam) scopis mundatam (& ornatam.)
Eam & ornatam, non inuenias apud Bedam;
nec apud Smarag. nec in codice corfend. &
alijs nonnullis contra græcos. Quinimo Be-
da adnotat, ornatam esse Matthæi.

Iona (propheta.) Hoc, propheta, nuperam
esse adiectiuunculam arguunt lectio Ambro.
Bede, & codices paulò uetustiores.

E. Salomon hæc.) Videri poterat aurium erro-
re, òde hic, in òde hæc deprauatū, præsertim
quum eiusmodi lapsus, in huius euan. ca. 16.
repertus sit, in eo quod dicitur, hic consolatur:
sed maior est, tum hoc loco, tum Matth.
12. exemplarium concentus, quàm ut proba-
ri possit. Vnde equidem puto òde poni, pro
òde, ita tamen, ut & personam indicet, & ni-
hilominus etiam locum commonstret. Atq;
hac ratione poterit et alter ille citatus locus
incolumis cæferi. Pro plus quàm Salomon,
Beda

Beda & codex corfend. habent plus salomo-
ne, & itidem si rectè meminî, legi etiã in co-
dic. corfen. græco, nèpe *πλεον σολομώντος.*

Calicis & catini.) Vtrunq; scribendū iuxta F.
græca & latina antiqua, cont. recentiora: &
iuxta Amb. & Bedam.

Infirmis, & os eius opprime.) Vide scholia. C.

Turbis concurrentibus.) In uetustis cod. est, *Luc. 12. A.*
circumstantibus. Græcè est *ἐπισυναχθεσῶν,*
id est, simul aggregatis.

Querite regnū Dei, & hæc oīa adijc. no.) Reli-
qua uerba, nèpe primū, & iusticiã ei, ex alio
euangelista his inserta sunt, ut liquet ex mul-
tis exem. ex Amb. & Bed. & ex editiōe græc.

Lucernæ ardentes (in man. uest.) Ne mutilatū
esse putes contextū græcicum, dum vides
abesse, in manib' vestris, scito idem, nec Cy-
priano lectū fuisse, ut patet lib. aduersus iud.
2. cap. 18. nec Am. nec Aug. lib. de cōtinentia
ca. 7. nec Chry. homil. in Mat. 15. nec Smar.
neinde & correctoria quedã indicāt, hoc ad-
ditū esse à bea. Gregorio: id q̄probant vetu-
stissimi codices, etiam missales, in quib' nō
est. Hæc tamē adiectionē in hoc crediderim
factã, ut sic recitaretur in tēplis, non ut habe-
retur, veluti Christi ore re ipsa expressum.
Quin & ipse Gre. in Iob. cap. 38. dicta uerba
nō addit. Est tñ & alter inter veteres, Grego.

rio non paulo antiquior, qui Pet. Chryso,
etiam hoc verbi, & adijcit & enarrat ser. 22.

- G. *Nisi ut accendatur.*) Græcè est, *εἰ ἢ δὴ ἀνήφθη*
si iam accensus est, ad stipulantibus Hilario
in Psal. & Paulino epist. 2. ad Delphi. sed re-
ctius arbitror, ut legam^{us} *εἰ μὴ ἀνήφθη*, quo-
modo, habet apud suū interpretē Chryso-
stomus homi. in Matth. 6. Amb. & Hieron.
Ad sensum tamen cōmodius est, quod scri-
bit Maximus, & q̄ volo ut ardeat. Beda & co-
dices vetusti ferè habent, nisi accendatur.
Chrysologus addit vt, ser. 164.

- G. *Pacem ueni dare inter.*) Sic scribunt antiqui,
tum explanatores, tum codices: excepto Pe-
tro. Chry. qui legit mittere, ut est in Matth.

- G. *Duo in tres diuisentur.*) Vt sit consensus cū
græcis, poteris ad hunc pronunciare modū,
iuxta quendam, duo in tres. Diuides pater
in filiū: nā ita distinguit Pet. Chry. ser. 164.

Luc. 13. C. *Vocauit (cum) ad se.*) Eam redundat, iuxta
exemp. antiqua & græca, & Bed.

Luc. 17. B. *Quam super nonaginta nouem iustis.*) Pro q̄,
Græcis est unica literula *η*, quæ si acuatur, &
cum tenui spiritu scribatur, significabit q̄, vt
sit magis, q̄ de nonaginta iustis: si verò circū-
flectatur cū spiritu aspero, signare poterit,
quæadmodū id quod magis quadrare videt,
propter p̄missam particulā *ούτως*: vt sit, sic
gaudium erit de vno peccatore resipiscente,

quemadmodum de nonaginta iustis, &c.

Et euerit domum.) Σαρπῶ, i. verrit: atq; hinc B
augurari licet, interpretē ipsum scripsisse, euer-
rit. Nā & B. Grego. hom. in euāg. 3. 4. indicat,
in quibusdā, emūdat, scriptū fuisse, quō ha-
bet B. Amb. in ope epist. 1. Atqui euerit scri-
ptam deprehendit, apud Gregor. antiquiorē *P. ser. 169.*
Petrū Chryfolo. Postq̄ oīa cōsumpsisset. C.
Vetusti codices ferè habent, cōsummasset.
Beda legit dissipasset: & ita castigat Henric^{us}
Gra. Mihi magis probat cōsumpsisset, q̄ ita
scribat à Petro Chry. autore antiquissimo.

Quanti mercenarij (in domo patris mei.) Nolim
autor esse truncādē in ecclesiastico cultu le-
D. *ctiōis, tm̄ sciri optarim in domo, nō legi à ve-*
terib^{us} Amb. Eucherio in Gen. c. 28. Petro
Chryf. ser. 5. & Beda: sed nec haberi i exēpla-
rib^{us} vel Græcis, vel Latinis antiqs. Apud Aug.
li. q̄s. euā. inuenit, sed p̄ scribas id factū puto.

Audiebāt aut̄ hæc oīa Pharis. q̄ er. aua. & deri. eū.)
Interps quo sensus esset aptior, Græci sermo
nis characterē, q̄ in copulæ anticipatiōe situs
Luc. 16. C. est, p̄bè cōmutauit. Nā quod ibi ad verbū di-
cit, audiebāt aut̄ oīa hæc, & Pharisæi auari exi-
stētes deridebāt eū, resoluēdū est, audiebant
autem omnia hæc Phari. &c. Idem fecit &
paulo inferius, vbi pro eo, quod est *καὶ ἔτα-
Φη, καὶ ἐν τῷ ἄδῃ ἐπάρσας τοὺς ὀφθαλμοὺς*
F 2 αὐτοῦ

αὐτὸς ὑπάρχωρ, &c. ita interpretatus est. Et sepultus est in inferno. Eleuans autem, &c. Hoc genus est & illud Marc. ca. 9. Surge, & mure spiritus, ego præcipio tibi, exi ab eo.

F. Et nemo illi dabit.) Hæc verba nec apud veteres, nec in græcis reperiunt exemp. nec in latinis anti. sed huc transscripta sunt ex filij prodigi historia, quæ habetur cap. præcedenti. Apud Chrysol. adiecta visuntur, sed à librarijs, vt ex sermone 124. cõijcio. Smarag. hoc longè posterior non legit.

Luc. 17. A. Si peccauerit in te frat. tu.) In te, non inuenio in multis cod. vetustis, nec in commentarijs Bedæ. Extat tamè apud Amb. & peculiariter etiam enarratur: & apud Pet. Chry. ser. 139.

B. Pascentem.) Quod adijcitur boues, nec Cy pri. habet lib. ad Quirin. cap. 51. nec Chrysol. nec codic. ipsi, vel græci, vel latini. Vnde apud Au. lib. quæf. euan. 2. puto à scribis esse additum.

C. Duæ molètes in mola, una af. & alt. re. Post hæc deest in græ. tertia particula, δύο ἐν τῷ ἀγρῷ, ὁ εἷς παραληφθήσεται, ἢ ὁ ἕτερος ἀφελήσεται, duo in agro &c. quã (probabile est) librariorum oscitantia omisam, qui fere labi solêt, quoties plures occurrunt sententię transscribendæ, eodè sono aut verbo definentes. Nã & apud Am. hæc particulã inuenio, similiter

&c

& apud Au. li. quæf. euan. 2. ca. 44. & apud Be.

Amen dico uobis: descendit.) Amen, non lego Luc. 18. C. nisi in paucis, eisq; parum fidelibus.

Quare ui. It. (qu. es.) Pe. Chry. nõ habet ser. 54 Exegissem illud.) Illam potius legendum, iuxta codices citatos ab Eras. et Smar. Illud tñ excusari potest, quippe quod referre possit, q̄ posui: atq; ita primũ scriptũ fuisse, manifestat rasura in aliquot vetustis: & lectio Bed.

Omni habenti dabitur (et abundabit.) Et abũd. D. superfluũ est, iuxta græc. & nostra exempli vetustiora, & Bed.

Stantem pullum.) Nõ est in græcis, sed in nostris tantum, ad stipulante Bed.

Oēs turbæ descendentium.) Pro descendentium, lege discipulorũ, aut si mauis discētiũ, vtrũq; em reperio in exemp. vetustis cõsonantibus & græcis, tametsi refragat Bed. descendentium tñ legens, tum interpretas, sed falsus, vt reor, mendofo cod. Discētiũ aut, idem est quod discipulorũ. Nã sicut discipulus à discendo, ita μαθητῆς ἀπὸ τῷ μαθητέειν dicitur. Et discētes, pro discipulis freques vox est apud Tert. & interp. Iren. q̄ indubiè antiquis est.

Dixerũt ei, Magister bene dixisti.) Ei, extra cõtextũ reijciendũ est, etiã si id libri habeant, q̄ hodiè habentur emendatissimi. Liqueat hoc ex archetypo, ex Beda, ex codic. vetustis.

Luc. 21.

Terroresq; de celo & sig.ma.cr.) Quidā resti-
tuit terroresq; & signa de celo magna erūt,
sed contra codices anti.Bed. & Gregor. qui
etiā admonet, in quibusdā addi tēpestates.

Luc. 21. G.

Omnis populus manitabat.) Quum sit ἀγέρις,
verisimile est interpretē scripsisse nō mani-
cabat, q̄ vox Latinis prorsus inaudita est, sed
manitabat, à mane & itādo frequētatiuo ab
eo, is: vel certē manizabat, efflīcta voce ad for-
mā vocis Græcæ. Ογερίζω enim à diluculo di-
citur, & sonat ferē, quasi dicas diluculizo.
Vnde alij codices habēt diluculo veniebat:
quod puto in contextū irrepsisse, ex adnota-
tione explicante illud manitabat.

Luc. 22. D.

Voces eorum.) Addunt Græci καὶ τῶν ἀρι-
στερέων, & summorū Pontificū, sed super-
uacane, vt apparet, propterea q̄ in voces eo-
rum, uel imprimis intelligantur summorum
Pontificum voces.

E. Et stabat populus.) Spectās vel aspectās legē-
dum, nō expectās. Est enim θεαράριον. Nam &
veterusta aliquot exem. habent spectāns.

Luc. 24. A.

Portantes quæ par. rom.) Hic rursus Græci
addunt, ὁ τρεῖς σὺν αὐτοῖς, & quædam vel
quidam cū illis, sed perperam meo iudicio.
Nā verisimile non est, viros fuisse, qui cū mu-
licibus venerint: & si feminino genere il-
lud τρεῖς accipias, quum nullas nominatim
prius

prius expresserit Euāgelista, quid opus erat
addere, & quædam cū illis? Apparet verò ex
frequentibus huc esse transpositum, ubi di-
citur, & cæteræ quæ cum eis erant.

Pax uobis. Ego sum, nolite timere.) Desunt in
Græcis modernis hæc verba, ego sum, noli-
te timere: & videri poterant adiectitia in no-
stris, nisi eadem & apud Ambro. legerentur,
& apud Aug. li. de cōf. Euan. 3. cap. 25. & in
omnibus, quæ viderim, exemplaribus anti-
quæ versionis.

Et cum māducaſset coram eis, ſumens reli. de c.)
Græca secus habent, & minus quàm nos.
καὶ λαβὼν ἐνώπιον αὐτῶν ἔφαγεν. ἔπειτα δὲ
αὐτοῖς, id est, accipiens coram illis comedit.
Dixit autem illis. Vtra autem lectio germa-
nior, non satis constat: nisi quod Aug. no-
stram sequatur li. de conf. Euan. 3. ca. 25.

IN EVANGELIO SE- CVNDVM IOHANNEM.

Venientem in hunc mundum.) Equidē
nolim omitti, hunc, q̄ deprehē-
dam eam fuisse interpretis con-
suetudinem, vt non raro, prono-
mē loco articuli cōiunxerit, vocabulo mūdi.

Hæc in Bethania facta sunt trans Iordan.) De loco vocabulo. Iohan. Chryso. non definitionem sed opinionem proferens, quædam ait, exemplaria veriora videntur, in quibus Bethabara scriptum est. Meminit huius loci & Hieron. in catalogo locorum hebraicæ, sed codicum varietas ac deprauatio obstat, quo minus cõstet, quid ipse scripserit. Nam in vetustioribus bethaiba: in recens excusis, bethaara scriptum cernimus. Verũ quum neutrius huius vocis in opere sequenti, vbi hebraica & barbara nomina interpretatur, ullam faciat mentionem, admodum probabile est, ipsum bethania scripsisse; vt vulgo hæctenus habuit contextus euangelicus: atq; ad distinctionẽ bethaniæ alterius, adieciisse (sicuti & euangelista facit) trans iordanem, vbi Iohannes in pœnitentiam baptizabat: vt fileam interim, quod idẽ admonere consuevit, quoties corruptelam aliquam in vobis deprehendit.

D. Ecce agnus Dei: ecce qui toll. pecc. mun.) Quædam exemplaria cum græcis tantum habent, ecce agnus dei, qui tollit peccatũ mũdi: sed Aug. ad imitationẽ, ni fallor, Hierony mi recognitoris euãgeliorum, idẽ scribit q̄ nos. Cyril. alterũ ecce nõ legit, in medio cõmen. Pro nostra lectione facit Pet. Chry. ser. 50.

Filius

Filius Iona.) Ita est in græcis pariter & latinis emendatis, iuxta illud Mat. 16. Beatus es Simon bariona. In alijs cõtra est filius Iohana, iuxta illud Iohan. 21. Simon Iohannis diligisme? Sed prius illud per syncopen dici puto. Vide supra Mat. 16.

G. A Nazareth potest aliq̄ boni esse. Totũ hic sermo interrogatio esse potest: vel id solum, à Nazareth? autore Aug. li. de doct. ch. 3. c. 3. Iohan. 4. &

Qui est de terra, de terra est, & de terra loquitur.) Hæc est germana scriptura iuxta græca, & exemplaria latina antiqua. Apud Aug. autem & Chryso. a sciolo quopiam demutata est scriptura, qui est de terra, terra est, quãquam sensus idem est. Et in codice corsend. deprauator erasit medium illud, de terra est. Iohan. 4. &

D. Per (mediam) samariam.) Mediam, redundat.

Quia uenit Messias.) Veniet legitur in antiquis & emẽdatis latinis. Ἐρχεται enim præsentis temporis vox, nõnunquam pro futuro vsurpatur: quod tempus hic magis quadrat, propter id quod sequitur, cum autem venerit.

Est autem Hierosolymis probatica piscina.) Alias super brobaticam piscina. Vtramq; lectionem reperio: illam apud antiquos explatores, quibus magis arbitror fidendum: istam in vetustis exemplaribus & græcis, nõ

F 5 mina-

minatim in codice Caroli magni, & donatia nico. In tribus tamen exem. Gemb. habetur, super probatica.

D. A. Hebraicè Bethsaida.) Ita legendum, plenius in scholijs docuim⁹. Bethesda em̄ nusquam inuenio nisi in græcis.

B. Iesus enim declinavit à turba constituta in loco.) Aug. legit, Iesus autem declinavit in turba, addens etiam (ad declarationem ni fallor) ab eo. Græcè nec in habetur nec à, sed tantum, turba existente in loco. Cyril. cum Aug. consentit in explanatione, sed interpres textū euangelicū illic collocavit ex editiōe vulgari.

E. Qui in monu. sunt, audient uocem eius.) Caue pro eius, hic legas filij dei, ante, & procedēt.

Iohann. 6. B. Distribuit discumbentibus.) Græcè est διέδωκε τοῖς μαθηταῖς, οἱ δὲ μαθηταὶ τοῖς ἀνακειμένοις, distribuit discipulis, discipul autem discumbentibus, sed refragante Chryso. & Aug. quare cætera ex alijs Euangelistis adiecta videntur. Ex Cyrillo & Theo. nil certi haberi potest: nā in explicādo, hæc verba non attingūt. Porro nudo textui illic posito, nō est tutū si dere. vt sicā interī q̄ addubitē, nū hic cyr. ille sit, qui vixit tempore Aug.

B. Panibus bordaccis. (et duobus pis.) Et duob⁹ piscibus, redundat in nostris, nec legitur in cōdicibus vel paulo antiquioribus.

Gratias

Gratias agentes Deo.) Alij legūt gratias agente domino: sed priorem lectiōne tantū apud veteres reperiō. εὐχαριστοῦντες τῷ θεῷ.

Panis enim Dei (uerus) est, qui.) Verus, non legitur à Chr. nec in codicib⁹ antiquis, nec in græ. Aug. vero & Cyril. (vt videtur) legit, panis eius uerus est.

Hæc est. u. uoluntas patris.) Bis habetur hoc uerbi, sed in priori est, autē, in posteriori, enim, iuxta Aug. Chry. & codicem Corfen. & alios quosdam, cōtra editiones vulgares.

Qui essent (npi) credentes.) Equidem malo cum Aug. legere sine negatione, quàm cum græcis scriptoribus & vetustis aliquot exem. Lat. cum negatione.

Ego non ascendo.) Sic Aug. & Cyril. At Chr. 10h. 7. B. & Theo. pro non, legerunt ὄντω, sed id puto à sciolis fuisse demutatum, ad tollendam absurditatem. Exemplar Corfe. & editiones vulgares habent. ego non ascendam.

Ego scio eum: et si dixero, quia nescio eum, ero similis uobis mendax: sed scio eum, quia ab ipso sum: et ipse me mi.) Per me non licebit hæc uerba omittere, & si dixero, quia nescio eum, sed scio eum, quæ tamen & ad uergerina, è cōtextu submouerūt castigatores Bibliorum neoterici, propterea q̄ nec in græcis, nec in antiquis quibusdā latinis, sed nec apud Au. nec apud Ruper-

A. Rupertum habeatur. Verum quum scriban-
Lo. tur, eoq; & explicentur à Cyrillo, & in mul-
B. tis extant. exemp. latinis etiam vetustis, vt in
 corsendon & enerbodiensi. consentaneum
 vero est, omissa fuisse à scriba oscitate, etiam
 ante ætatem Aug. idq; occasione repetiti il-
 lius, scio eum: cuiuscemodi occasione, non
 vnus olim locus mutilatus fuit. Nec obstat,
 si eadem verba etiam habeantur in fine capi-
 tis proximi: nam huic apostolo solenne est,
 eadem nonnunquam repetere. Ex Chryso.
 nil potest haberi certi, vt qui totum hunc lo-
 cum prætereat, nedum verba prædicta. Gem-
 blaci vidimus exemp. in quorum nullo in-
 uenimus.

F. *Nondum enim erat Spiritus datus.*) Quod no-
 bis expressit interpret addens, datus, hoc in
 græcis subaudiendum, aut (quod probabili-
B. us est) etiam exprimendum, sublato etiam
ἀγιον vocabulo: nam ita apud omnes repe-
 rio interpretes antiquiores, eoq; & apud
 Chry. interpretem, homi. in Mat. 33. ibi, uo-
 cans 12. discipulos: & hom. in Ioan. 28. apud
 Victorinum in Antidotario hære. & Didy-
 mum li. de spiritu san. 2. & Leonem pa. ser. 3.
 de pent: In nonnullis pro nondum, est non.

C. *Sicut hichomo.*) Ita moderni habent codi-
 ces cum græcis. At Chryso. & Cyril. & ali-
 quot

quot codices antiqui habet, sicut loquitur:
 nonnulli vero, sicut hic homo loquitur.

Scrutare scripturas & uide.) Scripturas, co-
G. dexbrugen. & plerique alij non habent, re-
 spóndentes græcis. Chr. & Theo. Aug. tamen
 & cyril. habent, probabilius tamen est adie-
 ctitium esse.

Non ambulat in tenebris.) Commodius est *iohan. 8. 12.*
 quod cum Aug. habet exemplar. corsendo.
 non ambulabit, propter id quod sequitur,
 sed habebit.

Principium qui & loq. uo.) Nô quia *ὄν*, vt per D.
 peram quidam habent, legendum, sed *ὁ*,
 qui & loquor, quemadmodum magno con-
 centu veteres legunt interpretes, tum græci,
 tum latini. Vide Amb. li. hexa. i. c. 4. & Aug.
 li. de gene. ad lite.

Et non cognouerunt, quia patrem eius dicebat D.
(Deum.) In vetustis manu descriptis codici-
 bus reperio, & non cognouerunt, quia pa-
 trem eis dicebat, iuxta editionem græcani-
 cam, nisi quod in hac desit copula, scriba-
 rum obliuione aut temeritate, vt suspicor,
 prætermissa: ibq; Aug. dilucidius extulit ad
 hunc modû. Non intellexerunt Iudæi quod
 de patre illis diceret. Cyril. tamen, si bona fi-
 de traductus est, in medio commentario le-
 git, eius dicebat deum. *Quantum addubito,*
 num

num hic Cyril. idē sit, qui vixit tempore Au. Ille enim latinē scripsit ni fallor, hic græcē. Et Trithemius de commentarijs in Iohan. nullam facit mētionem: sed neq; is quidem, qui Trithemium auxit.

F. *Quare (uos) non creditis?*) Antiquiores tum codices, tum explanatores: Au. quoq; & Cyril. non addunt, vos.

Iohan. 9. B. *Confiteretur (esse) Christū.* Sine esse, legendū. In hęc 9. ca. & alias aliquot vocolas iustulimus ē nostris exem. quæ super adnotare nō puto necessarium, nam plura etiam alibi passim præterimus.

Iohan. 10. B. *Et cognosco (oues) meas.*) Græci omnes interferunt, oues, id quod in codicibus Latī. non inuenio: subauditur tamen.

C. *Potestatem habeo ponendi eam.*) Pro eam, Au. cum codice Corfen. habet, animam meā: sed contra est in græcis.

E. *Quia non estis ex ouibus meis.*) Submouendū à contextu quod in græcis duntaxat adijcitur, καὶ ὡς ἔειπον ἡμῖν, sicut dixi vobis, quippe quod non inueniatur apud veteres, ne apud Theo. quidem, quod ad explanatiōem attinet.

E. *Pater meus quod de mi. manus om. est.*) De hoc in scholijs dictum est.

F. *Sustulerunt lapides Iudæi.*) Sunt codices, sed

sed pauci, qui interponunt, ergo iterū Iudæi, iuxta Græ. sed contra Au. Ergo tamen passim adponitur, at non in vetustis.

Mariæ & Marthæ sororum eius.) Græcē est, *Iohan. 11. A.* μαρίας τῆς ἀδελφῆς αὐτῆς, Marthæ sororis eius, sup. Mariæ, sed dissentientibus veteribus commentatoribus. Theo. pro græcis est, sed hic non admodum vetus est: similiter & codex Corfen. & Smarag.

Christus filius Dei.) Viui, nō additur ab Au. D. nec à Chry. nec à Theop. nec in exempla. antiquis. Et in eo quod sequitur, qui in hunc mūdum venisti, nonnulli omittūt hunc, sed cōtra Au. & alios. Petrus tñ Chr. utrūq; legit ser. 63. id quod fortasse scribis imputandū.

Oculos cæci (nati) facere ut & hic non mo.) **E.** Absq; nati legendum, sed cum &, vt liquet ex Aug. & cod. Græ. pariter & latinis anti. & Petro Chry. ser. 64.

Qui uenerant ad Mariam.) Vulgati codices **E.** etiā, qui habentur pro emendatissimis, addūt & Martham, sed cōtra græcos, cōtra Au. contra Theo. & contra exemplar Corfen. & alia quædā. Cyril. textū habet ex vulgaribus codicibus insertū. Chry. hanc partē nō attingit.

Caiphas (nomine.) Nomine nec græcus habet, **F.** nec Aug. nec codices aliquot vetusti.

Venit ergo uox de cælo (dicens.) Et cla. dicēs in *Iohan. 12. B.* vulga-

vulgaribus tantum est, non autem in anti-
F. quis, nec in græcis, nec in Aug.

Et (non) intelligant corde.) Negatio non, si-
cuti abest in græcis, ita abest & in Aug. & in
exemp. corfen. Ex contextu Cyrilli, quæ con-
stat esse versionis antiquæ, nihil potest ha-
beri certi.

10h. 13. B. Postquam ergo lauit pedes eorum, & accepit ue-
sti. sua: cū recubisset ite. Sic habet germana scri-
ptura, iuxta tam græcos quàm latinos emen-
datiores & Aug.

10h. 13. C. Post buccellam tunc introiuit.) Tunc, non est
omittendū cōtra græcos Au. & exemp. anti.

10h. 14. A. Et ait discipulis f.) Hæc verba ante illud, non
n. turbetur, quum nec in græcis reperiuntur ve-
tustioribus, nec in latinis nonnullis, itē vetu-
stis, vt sunt 4. exemp. gemblacenſia: sed nec a-
pud veteres explanatores, cōsentaneum est
ad iecta esse, ad concinnandā sermonis seriē.

B. Non cognouistis me.) Quum præcedat vobi-
scū plurale, aptius est cognouistis quàm co-
n. gnouistis. Mecum facit Ireneus. Hila. Au. &
alij fere omnes, contra græcos.

B. Qui uidet me, uidet & patrem.) Ne arbitreris
perperam nobis legi, qui uidet me, videt &
pa. quū hodiè græcis legatur, qui vidit me,
vidit patrem, scito nostram lectionem re-
periri apud Au. Hila. li. 7. de Trini. Irene. li. 3.
C. 13.

ca. 13. Chr. & Cyri.) si horum fidim⁹ interpti-
bus) vti magis crediderim, aut græca deprava-
ta, aut certè per temporis hypallagen, he-
bræis familiarem, præteritum positum vice
præsentis, vt fileam interim de copula. Gem-
blacēſium codicum duo. videt, reliqua duo
videt habent.

Nō creditis quia ego in patre, & pater in me est. B.
Secundo loco, hoc græci citra negationem
sic legunt, πῶς ἐστὶν μοι, ὅτι ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ,
&c. quod cyril. imperatiuè accipit. Potest ta-
men & percontatiuè legi. Aug. nobiscum fa-
cit. Chry. Cyril. & Theo. pro græca scriptu-
ra: excepto μοι, quod non legunt, etiam si in
Theo. additum sit in contextu, sed non in
commento. n.

Quodcumq; petieritis (pa.) in no.) Patrem, non B.
inueni in codicib: Gembla. nec in Enerbo-
diensi, vt alios fileam. idq; iuxta græcos, Au.
& Cyril. si commentum inspicias. Paulo etiā
inferius super est, me.

Sermonem quem audistis, non est meus.) Excū- C.
fari sanè potest hæc loquendi forma, latinis
auribus (vt nonnulli autumant) inaudita, q;
eandem & Vergi. sibi permisit, dum ait: Vr
bē quā statuo vestra est: & similiter fere Te- Aene. 1.
rentius dū ait: Quas credis esse has, non sunt in Andr.
verè nuptiæ: idq; ex imitatiōe græcorū, apud
G quos

quos scribitur Pſal. 117. Lapidē quē reproba
uerunt ædificātes, hic factus eſt in caput an
guli. Deniq; hæc loquendi forma vſq; ad eō
recepta eſt, vt ipſam Chryſoſtomī atq; Cyr.
interpretes, non ſint aſpernati, propterea ni
fallor, q̄ Græcè itidem legerent, τὸ μὲν λό
γος ὁ μὴ κινούται αὐτὸ κινούεται: in quo, per antipto
ſin, caſus pro caſu poſitus intelligi poteſt. A
pud Aug. inuenio, Sermo quem aud.

D. *Paracletus autem.* Per è lego in vetuſtiſſimo
codice Elſtenſi. Alias in codē co. etiā per il
go, paraclit̄: cuius ſecūda acuiſ accētū, eoq;
in pronunciando produciſ, tertia aut graua
tur, ſed producit̄ur quantitate, ſicuti ſit in a
gapitus, & eleiſon. ἀγάπητος, ἐλέησον. Hæc
de re vide Eraſ. in Apolo. aduerſus Pari
ſienſes. Paracletus etiā habebat vnus co.
Gembla.

Iohan. 15. A. *Et colligent eum, & in ignem mit. & ardet.* Ex
tant adhuc codices vetuſti, qui cum græcis
conſentientes habent, colligent vel colligūt
eos, & ardent. Tamen vulgaris lectio magis
mihi placet, quippe quæ lecta ſit Aug.

Iohan. 16. B. *Docebit uos omnē ueritatem.* Hodie quidem
in græcis eſt, ὁ δὲ γῆσει ὑμῶς εἰς πᾶσαν τὴν ἀ
λήθειαν; verum ex veterum commentarijs li
quet, exemplaria olim in adiectiōe particu
læ εἰς, variariſſe: & ὁ δὲ γῆσει non tam deducere
inter-

interpretari, q̄ docere: maxime quū ab ἀγῆσει
deducatur, quod inter alia etiam docere de
clarat. Nā Chry. & legit & exponit, docebit
vos omnem ueritatem. Leo pa. & Didymus,
ſiue ipſius interpres Hieronymus contrā, di
rigit uos in oēm ueritatem, ſcribūt. Au. uero
vtrūq; docebit inquiring oēm ueritatem, uel
deducet uos in omni ueritate. Poſterius ſe
quutus eſt, qui in precatione illa eccleſiaſtica,
cuius initium eſt, Mentem noſtras quæ ſu
mus domine, ſic ſcribit: & inducat in omnē,
ſicut tuus promiſit filius, ueritatem.

Princeps huius mundi (iam) iudicatus eſt.) De re C.
tantilla nō eram quicquam dicturus, niſi me
mouiſſet æditio quædam, quæ multis eſtima
tur lōgè omnium caſtigatiſſima abſolutiſſi
maq; ita, vt ne iota quidem, uel redundare,
uel putetur deeſſe, quum in vtraq; parte (vt
cæteros lapſus ſileam) peccatum ſit, nec leui
ter, nec ſemel. Porro hoc loco, ex imitatione
verſionis Eraſmicæ, ſuperfluè inferitur iam,
vt quod, nec archetypus habeat, nec Au. nec
codices antiqui.

Me non rogabitis quicquam.) Ex græcæ vo
cis ambiguitate ἐρωτήσετε factum conſtat,
vt aliās ſcriptū offēdatur, interrogabitis. Ad
rem magis quadrat, interrogabitis. Sed quan
do uox græca anceps eſt, probabile eſt, &

interpreté ancipiti vertisse voce, rogabitur, si cuti legitur in exemp. antiquioribus.

D. *Et tamen non sum solus.*) Caue hic inferendum putes, tamé, cum Eras. contra editioné Græcam, Aug. & codices antiquos.

IOHAN. 17. B. *Quos dedisti mihi.*) Custodiui: sine ego.

D. *Sicut tu me misisti in mundum, & ego misi eos in mundum.* Et ego pro eis sanctifico meip.) Sic lego in exemplaribus antiquis suffragante Helichio, Aug. & editione græca.

IOHAN. 18. B. *Abscidit auriculam.*) Abscidit, pronüciari potest media vel producta, ab abs & cedo: vel correpta, ab ab & scindo, quod primam corripit in præterito.

C. *Ad prunas.*) Quod huius loco est ἀνθρώποι καὶ πεποινηότες, qui prunas congeslerant apud veteres inuenias. Cæterum quod sequitur, & calefaciebant se. Henricus gra. emendat calefaciebāt sine se, verum quia Aug. legit calefaciebant se, & infra interpretes vertit calefaciētes se, grauius hic non subscribo.

IOHAN. 19. A. *Et ueniebant ad eum.*) Hæc verba tametsi non reperiantur in græcis modernis scilicet, reperuntur tamen apud veteres explanatores, signanter apud Aug. & Cyril. vt hinc suspicet à scribis oscitabundis ommissa. Et ne quis cauilletur, subindicat & Nonus, idem se legisse, dū scribit in hæc verba Κόρυμβου ἠόπη ζοντο

ζοντο ἐν ψευδήμονι κλήσει ἰεσίνης κήρυκι, καὶ ἕν ἄλλῳ, ἐπ' ἄλλῳ χερσὶν ἀμοιβαίησι, πᾶσι ἐπίδοσ ἀπορο ἀράσων, id est, dominum simulata appellatione supplicationis, precone salutabant. Et ibat alius post alium, manibus mutuis, summum maxillæ impetens.

Pilatus ergo cum audis.) Ergo, non autem habet cum græcis, exēplar Corfen. & alia quædam: quod admonēdum putauī, propter notas tum castigationes, tum uersiones.

Venit ergo & tulit corpus Iesu.) Desunt hæc Græca verba in græcis modernis, librarij ni fallor, incuria ommissa, occasione illius ἦλθε venit, bis positi. Quandoquidem non modo Aug. verum etiam Euthy. & editio Complutēsis, nobiscum legunt. ἦλθεν, ὄω, καὶ ἤρε τὸ σῶμα τοῦ ἰησοῦ. ἦλθε δε καὶ νικόδημος.

Fixuram clauorum.) Recti' fixuram legeris, IOHAN. 26. A. iuxta Augustini & aliorum veterum tum librorum, tum interpretum lectionem, ἢ figurā, iuxta Iren. & alios vel autores, vel codices: tametsi non ignorem, τύπου in lexicis, non fixuram sed figuram interpretari. Figura enim clauorum, positum videri posset, pro similitudine clauorum: fixura vero à figendo, id est, feriendo, nil habet ambiguitatis: intelligitur enim de cicatricibus & vestigijs clauorum.

Quia uidisti me (Tho.) credi. Quāquam Tho-
ma, legat in grecis, non legitur tamē Au. nec
Smarag. nec Cyril. nec in plerisque exemp.
vetustis.

- iohan. 21. A.* Manifestauit se iterum Ies. (disci.) ad mare.) Di-
scipulis, non offendo in codicibus paulo an-
tiquioribus, iuxta lectionē Au. & grecorū.
- B.* Illud trahere à multitudine.) Sic scribit apud
Aug. & Smarag. & in exemplari corsen. & alijs
aliquot. à enim & ἄλλοις hic, pro præponi-
tur, sicuti & in illo Lu. 18. Descendit hic iusti-
ficatus in do. s. ab illo.
- C.* Nemo audebat discumbentium.) Puto ab inter-
prete scriptum fuisse, discentiū, quę vox fre-
quens est apud Ireneū & Tertul. pro discipu-
lorū. Vnde & editio Louanien siū vnum ad-
notat exēplar, quod ita habuerit. Et in arche
typo est μαθητῶν. Eadē corruptela facta est,
& Lu. 19. ibi, omnes turbę descendantium.
- D.* Et uenit Ie. & accepit panem & dat eis.) Sic le-
go apud Aug. & in exemplaribus aliquot an-
tiquis. Græcè autem etiam cætera præsentis
sunt temporis, uenit, accipit, dat.
- E.* Sic eum uolo manere.) In græcis non est, sic,
sed si eum uolo ma. & rursus infra, non mori-
tur, sed si eum uolo ma. atq; id magis place-
re uideo, huius seculi Theologis. Verum mi-
hi neutra uidetur lectio sincera. Suspicio
autem

autem & Euangelistam scrip sisse, ἐὰν ὄντως
ἀποτόν θέλω μένειν: & interpretem vertisse,
si sic eum uolo manere: sed utrumque po-
stea librariorum errore, aut temeritate muti-
latum. Probabile enim est, quod tum lati-
nus scriba semidoctus, dum utrumq; lege-
ret, si, & sic, alterum putans superesse, quod
rectius iudicabat, descripserit, altero preter-
misso: tum etiam scriba semigræcus, dū binas
voces offenderet. minimū dissimiles, præser-
tim si ita scribantur, ὄντῃ, ἀντῃ, priorem si
militer reliquerit, quasi superfluum. Atque
hoc pacto verisimillimum est, natā esse inter
Græcos & Latinos dissonantiā. Nā eadem oc-
casionē ut puto, & illud Ioan. 4. Si sic De^o di-
lexit mundū deprauatū est. Et ne q̄s temerē,
hoc me suspicari aut diuinare, contendat: si
sic eum uolo ma. scriptum repperi apud
Di. Hiero. aduers. Iou. li. 1. circiter medium.
Ad hæc si quis propius expendat veterum
Græcorum, præsertim Cyrilli commentari-
um, ut cōtextus habeat, non me frustra di-
uinare probabit. Nacti quoq; tādē sumus
uetussum quoddā Correctoriū, quod testa-
tur olim tam in græcis, q̄ in antiquis latinis,
si sic, scriptum fuisse, & hoc loco & pau-
lo inferius. Ita insuper uidisse se, in per-
uetusto quodam exemplari Bibliothecæ

Cusang, nobis testatus est vir magnæ, tū pro-
bitatis, tum eruditōis nicolaus Eschius. Sed
hac de re, deq; id genus alijs prolixius disse-
rētem, quispiam fortasse suggillabit: verum
si non ignorarit, quāta ob huiuscemodires,
inter magnos etiā theologos, intercesserit no-
stra etate digladiatio, facilè opior, in noscet.

Capere (posse) eos. Illud, posse, nuperam esse
C. adiectionem, arguunt cum græcis exempla-
ria paulo vetustiora, vt Aug. & chry. sileam.
Si quis tamen existimet, hoc ipsum olim à
castigatore ecclesiastico insertum, pro cōmo-
ditate sermonis, cū hoc nō ausim cōtendere.

IN ACTIBVS APO- STOLORVM.

Act. 1. A.
V.

P *T conuescens.*) Putant ex recentio-
ribus nonnulli, pro conuescens,
legendum cōuersians, vel congre-
gans, haud sanè pperam verten-
tes, vt sonat græcorum sermo *συναλιζόμε-*
νοι, siue quod alias legitur *συναλιζόμενοι*.
Verum huic sententiæ refragantur fere vete-
res, nominatim hic. que. ad Hedibiā. 7. chr.
& Hesich. in Leui. c. 8. quorum nobis autori-
tas pluris esse debet, quàm recentiorum.
Quandoquidē Chry. legēs *συναλιζόμενοι*,
palam de cibo interpretatur. Vnus Aug. ad-
ducens

ducens hūc locū cōtra Fœlicē Mani. scribit,
& quō conuersatus sit cum illis, & pcepit.

In oratiōe.) Hic Græca editio adijcit, & ob-
secratiōe, sicuti habet & Chryso. sed dissen-
tiētibus Hieron. li. cōt. Helui. Aug. Beda, &
editiōe latina, deniq; & his oībus antiquio-
re Cypria. tract. de simpli. pælato.

Turba nominum.) Rectius nominum lege-
ris, hoc est, *ὀνοματῶν*, q̄ hominū, quōd cer-
tius quiddā illud exprimat, nēpe hoīes pro-
prijs designatos noībus: aut noīatim (vt fieri
cōsuevit) recēsis. Et ne putes absurdū quod
dico, huic simile est, illud Apo. 3. Habes pau-
ca noīa in Sardis. Ad hæc, noīm legit Hiero.
in epist. ad Pauli. cuius initiū est, frater Am-
brosius, & exemplar quoddā iuxta adnota-
tionem Louaniensium.

Affligentes interemisistis.) Lege affligentes iu-
xta Græca, & Latina exemplaria vetustiora,
& Ireneū li. 3. ca. 12. & Greg. in Iob ni fallor.

De fructu lumbi eius sedere.) Quod adnectiū
in Græcis duntaxat, *τὸ κατὰ σάρκα ἀναστῆσαι*
τὸν Χριστόν, nimirum quōd secundum carnē
Christus exurgeret, ab adnotatore quopiā
adiectum apparet, hac fortasse occasione,
quōd Chryso. idem fere, sed diuerso cōue-
nientiori q; ordine explanando interferat,
ita inquires: Non dixit, promisit simplici-

ter, sed quod maius erat iureiurādo iurauit, ex lumbis eius, quoad carnem, oriturū Christum, ut sedeat super thronū illius. Quē ordinē in vno tandem, atque altero exemplari reperimus, his verbis: Ἐκ κάρπου τῆς ὀσφύος αὐτοῦ, τὸ κατὰ σάρκα ἀναστῆσει τὸν Χριστόν, καθίσαι ἐπὶ τοῦ θρόνου αὐτοῦ, προιδάμ' ἐλάλῃσε. Pro nostro interprete facit Ireneus, qui hæc verba non legit, lib. 3. cap. 12.

II. Effudit hunc, quem uos uidetis, & audi.) Hoc puto esse germanius, ut subaudias spiritum, quàm quod in nostræ tempestatis codicibus cernitur, hoc donū, quod uos uidetis: quod neque cum Græcis consonat, neque cum Beda: sed neque cum Chryso. si ipsius diligenter uerba trutines.

III. In Ierusalē: & metus erat magnus in uniuersis.) Hæc in græcis prætermissa videntur hac occasione, quod eadē ferè præcedāt, fiebat autē omni animæ timor. Certè Valla non meminit discrepantiæ, sicuti nec Beda, qui aliàs ferè huiusmodi admonere, in hoc opere consueuit. Nec desunt hæc uerba exēplari di. Donatiani, quod aliàs ferè cum græcis consentit. Codici quoque refectorario Cæ nobij Assliginienfis, tantum deest, magnus. Habentur itē & in codi. Gēb. ut alios fileam.

Auge-

Augebat, qui salui fierent, cotidie in idipsum.) Putant nōnulli de prauitate scriptū, augebat, pro addebat, sed falluntur: nā προσίθηναι nō solū addo, uerū etiā, τὸ εἰς αὐξήσειν τίθηναι, id est, augeo, non raro declarat. Et magis quadrat nostræ lectioni augendi uocabulum, propter absentiam uerbi ecclesiæ, τῆ ἐκκλησίᾳ, quod græcus continet contextus, consonāte. Chryso. sed qui secus distinguat atq; Latini: nimirū ad hūc modū. ὁ ἡ Κύριος προσετίθει τοὺς σωζομένους, καθ' ἡμέραν τῆ ἐκκλησίᾳ, Ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἡμέτερος. Dñs autem addebat, q̄ salui fierēt, cotidie ecclesiæ. In idipsum autem, uel (ut alijs placet) simul aūt Petrus & Iohā. Probabile tñ est illud, τῆ ἐκκλησίᾳ, ab explanatore quopiam additū in margine fuisse, ac deinde à scriba traductū in contextū.

Quum tenerent autē Petrum & Ioban.) Quum emendatiores codices Latini habeant tenerent, omissis ijs quæ in græcis adijciunt, κρατοῦντες ἡ τὸ ἰαθέντος Κολῆ, quum te. is qui sanatus fuerat claudus, suspicor interpretē nrm hoc pacto legisse, κρατοῦντων ἡ τὸν πᾶν τῶν, etiāsi nō ignorē, quid scribat Chryso. addēs sanatus. Et tamē in nōnullis haud malæ fidei codicibus reperio, teneret: atq; adeo in vno quodam membranaceo adiectū offendo, is q̄ sanus fuerat effectus: uerū q̄ hæc hæc-

hactenus vulgo lectum non est, nō puto germani esse cōtextus, sed adiectum à studiosis, ad tollendam sermonis obscuritatem.

- C. *Nostra uirtute aut pietate* : Ita scribendum iuxta codices aliquot uerustæ scripturæ, & græcos, non potestate: nam uirtute positum est, pro potestate: est enim *δυνάμει*.
- C. *Deus autē qui prænunciauit.*) Nonnulli codices cum græcis habēt, quæ prænunciauit. *seniores Israel (audite.)* Audite, subditiciū est, utpote quod nec græcis legitur, nec Cypria lib. con. iudeos 2. cap. 15. nec Ireneo: nec in codicibus nostris antiquis.
- Z. *Domine tu qui fecisti.*) Sic habet Bedæ glossema, & biblia antiqua, absq; es, & absq; deus, quod in græcis est. Ambro. tamen lib. de uocatione gent. & Hilar. in psal. 2. addunt, tu es: id quod non facit Hieron. in comm. in Iob. cap. 39.
- Z. *Verē in ciuitate ista.*) In græcis adijciendum *ἐν πόλει τωτῆς*, sicuti cū interprete nō legit Ireneus, Amb. & Hilar. locis supra citatis, & Chrysofsto.
- C. *Barnabas ab Apost. quod est interpretatum, filius consolationis.* Barnabas iuxta Hiero. interpretatur filius prophetæ, vel filius ueniētis, aut ut pleriq; (inquit) putant, filius consolationis. Atq; hinc in suspiciōē uocor Euāgelistam

gelistam, barnabas, aut barnachū scripserunt *βάρναβη* q̄ interpretatur cōsolatio: unde *βάρναβη*

nachum propheta dictus est, id est, cōsolator: atque id successu temporis deprauatum esse in barnabas, ob uicinitatem litterarum, aut ob cognitionem huius uocis uulgatiorem, qua occasione & alia nōnulla corrupta reperias, quemadmodū Ioseph, quod paulo antē præcessit, probabile est à Latinis mendose scribi, quum Græcis *ἰωσήφ* scribatur, uti scriptum cernitur in epistola Urbani papæ. Nonnulli codices habēt barfabas: sed Beda adnotat, sic non habere exemplaria emendatiora.

Dixit autē Petrus (ad Ananiam) Anania, cur tenta. Ad Ananiam, neq; in Græcis est, neque in Latinis uetustis, ad stipulante Chrysof. Beda quoque legit, Anania cur tentauit, admoens interim in alia translatione, iuxta Græcos haberi, Anania cur impleuit fatanas, sicuti scribit Cypr. ad Quirinū. Quidam tamē libri habent, ad Ananiam, sed omittentes Anania uocatiui casus. Aug. fer. de Trinit. 6. habet, tentauit.

Dic mihi (mulier) Mulier in Græcis, & nonnullis Latinis non adscribitur.

Et liberatur ab infirmitatibus suis.) Hæc uerba neq; in archetypo reperiuntur, neque apud Chrysof.

Chryso. neque in antiquioribus codicibus nostris, ne quis ea ad contextum credat pertinere Apostolicum. Vnus Beda addit hoc tantum, & liberarentur. Et in nonnullis impressis inseritur etiam, liberarentur omnes, Quæ nimirum varietas arguit esse notha. Con- sultius tamen fuerit, propter scrupulosos, ad marginem huiusmodi adscribere. Bea. Aug. in ser. de Petro & Pau. verba adducens, præcedentia ista non adiungit.

F. *Iussit foras ad breue hoies fieri.*) Ita in vulgari- bus codicibus antiquis scriptum cernit: sed quod in vno quodam, haud male fidei codice repperi, iussit foras modicum Apostolos secedere: & quod editio Louanien- sis adnotat in 5. vi- sum esse, iussit pusillum foras Apostolos sece- dere, & dilucidius est, & magis respondens Græcis & Chryso. an verò germanus sit, equidem non ausim adserere, quæ videatur de- mutata scriptura propter obscuritatem.

F. *Theodas.*) Chry. & Hiero. li. de voca. hebr. Acto. Apost. legunt Theudas, (si modo non falsum sit scriptura) alij fere Theodas: inter quos est Rufinus li. ecc. hist. 2. ca. 11. Theodosius ite repperi tamen apud Hiero. in com. in epis. ad Tit. c. 3.

F. *Aliquem magnum.*) Nescio an magnum ap- positum sit, ab ipso interpr. explicandi gra- tia, nam idem factum est & à Bea. Hiero. scri- bente

bete in epist. ad Tit. 3. & inuenit in lib. antiq.

Et redacti ad nihilum.) Latini aliquot codi- ces habent, redactus est ad nihilum.

Non poterit is dissolueri eos, ne forte & Deo rea- pugnant inueniamini.) Caue hic legas videami- ni contra Græcos & codices emendatos. Pro eos, græcè est, illud: sed quia in multis latinis nec hoc, nec illud est, videtur in vtro- que textu subditicium esse.

Ne omnino loquerentur.) Illud omnino non est in græcis modernis, nec item in nonnul- lis nostris antiquis.

Timonem.) Ne putes Timotheum esse le- gendum, iuxta exemplaria quædam etiã an- tiqua, scias id esse contra græca, contra Chryso. & contra Hiero. qui Timonem recenset in cata- logo nominum Hebr. ex Act. Apost.

Spiritus qui loquebatur.) Quum græcè sit, ελελει, forte ab interprete, quo loqueba- tur, scriptum fuit.

Annis quadringentis.) In codice quodam me- branaceo repperi, quadringentis 30. sicuti testatur Eras. & in editione quapiam peruetu- sta scriptum se vidisse, & à Raba. ita lectum esse, ex supputatione temporum.

Iudicabo ego, dicit dom.) Noui codices ha- bent, dixit Deus, iuxta Chryso. & editionem græcanicam.

- E.** *Tanquam me ipsum.* Quod in vulgatis tum
B. Græcorum, tum Latinorum Biblijs additur,
 audietis, apud antiquiores cōmentatores nō
 inuenio, sed neq; in editione Complutensi.
 Vnde liquet, ab adnotatore quopiam huc
 translātū esse, ex huius operis cap. 3. vbi idē
 locus adducitur.
- E.** *Moyfes enim hic qui eduxit.*) Hoc rectius est,
 quā Moyfi enim huic.
- F.** *Sicut disposuit (illis Deus) loquens.*) Illis Deus,
 nescio an adscriptum fuerit ab ipso euange-
 lista, propterea quod non habeatur in anti-
 quis, & Deus, absit etiam Græcis.
- G.** *Vos semper Spiritui sancto resistitis, sicut patres
 uestri, (ita & uos.)* Ex vicinitate uocum factū
 apparet, vt vulgo resistitis pronūcietur pro
 resistitis. id quod extat in vetustis, & apud
 Aug. tractatu, super Ego sum qui sum: nam
 Græcè est *αυτιπρῆσσειν*. Et ex adnotatione
 marginali adiectum uidetur illud, ita & uos,
 quod non inuenio in quibusdam antiquis,
 nec apud Hier. August. loco citato, & in ser-
 mone quodā de Bea. Stephano etiam illud
 omittit, sicut patres uestri, ita & uos, nescio
 tamen an studio.
- G.** *A dextris (uirtutis) Dei.* Bis repetitur hoc
 uerbum, sed in utroq; abest uirtutis, tam in
 Græcis, q̄ in Latinis vetustioribus: quibus
 respon-

Etic. in Ies. c.
 46.

respondent Irene. li. 3. ca. 12. August. Gre-
 gor. hom. 29. Didymus. Maximus in ser-
 mone de Pente. qui tamen alio quodam lo-
 co addit, & Smaragdus.

Euangelizantes uerbum (Dei.) Dei, non est in
 prototypo, nec apud Chryso. nec in quibus-
 dam exempl. antiquis, nominatim in codi-
 ce quodam gallicano. Act. 8. 2.

*Multi enim eorum, qui habebant spiritus immun-
 dos, clamantes uoce magna.* Quia hic sermo ab-
 surditatem habet, in recentioribus cod. ita
 cōmutatus cernitur, multorum enim habentiu
 spiritus, immūdi clamātes uoce magna. exhibāt
 quā tñ scripturā in vetustis necdū uidimus.

Contra meridianum.) Non est temere mutā-
 dum, quod oīa occupauit exēp. in cōtra me-
 ridiem. Meridianū enim dixit pro meridia-
 nam partē: vel vt subaudias solem. E.

Quis prohibet me baptizari? &c.) Beda hic
 adnotat dissonantiam pariter & consonan-
 tiam translationum cū græcis, vt quidem tñ
 utri habebāt: sed nihil interim dicit, de quibus
 quid, vt hinc colligi possit, olim etiā in græ-
 cis, non *τι* quid, sed *τις* quis scriptū fuisse,
 utri habet in nris antiqs: nā recentioribus, etiā
 si cū græcis consentiant, non semper fiden-
 dum: aut certè codices variasse: nam Chryso.
 quid habet: & similiter Cypri. ad Quirin. G.

H ca.

Cap. 43. Augustin. verò hom. 23. quis.

Act. 9. 3.

Et erat (ibi) tribus diebus.) Ibi non habet Chryso. nec Beda, nec Smar. nec editio graeca, nec aliquot exempl. latina.

C. Et uidet per uisum uirum Ananiam nomine.) Illud per uisum, siue ἐπιὸς ὁράματι in uisione, inuenio apud Chryso. & i grecorū Biblijs, at nō itē in nr̄is, nisi in paucis recēs recognitis.

D. Et continuo ingressus in synagogas prädicabat.) Pleriq; codices habent in synagogis: & graeci non addunt ingressus, quod nescio an subditicium sit.

D. Concilium fecerunt (in unum) Iudaei.) In unum pleriq; omittunt, tam recentes codices, q̄ antiqui: additū tamen uidet, ad explicandā vim præpositionis ὁμοῦν, ὁμοῦν λέγουσιν.

D. Accipientes autem eum discipuli eius.) Beda admonet, eius, non esse in graeco, hoc ipso indicans, fuisse in latino: & discipulos intelligit non Pauli, quem putat tum necdum habuisse discipulos, sed Christi siue Ecclesiae. Verum quum in præcedentibus dicat Lucas, quod multi dies completi fuerint, hoc est, tres anni (vt exponit Hier. in ca. 1. epi. ad Gal.) anteq̄ insidię Paulo pararetur, de quib; hic agit, vix dubiū est, quin interim discipulos fecerit: vt fileā interim, q̄ discipuli Pauli participationē dicti accipi possint: q̄ tunc fuerint

fuerint discipuli quum hæc Lucas scriberet.

Et quia loquutus est ei: & quomodo in Damasco fiducialiter egerit in nomine Iesu.) Sic lego in exemp. membranaceis.

Loquebatur quoq; (cum gentibus) & disputa- bat cum Græcis.) Cum gentibus abest Græcis, atq; item Latinis antiquis, suffragante lectione Chrysofomi simul & Bedæ. Sed nec additur à Bea. Hiero. adducente hunc locū in cōmen. epi. ad Gala. ca. 1.

Quid est Domine.) Caue legas, quis es Domine, quomodo vulgo passim legitur, contra archetypum & exemp. vetusta.

Quæ Deus purif. tu ne cōmune dix.) Sic lego in antiquis, etiā apud Hiero. in epi. ad Aug. sed q̄ obstat ratio grāmatalis, Aug. legit. tu ne immūda dix. & neoterici legūt, quod Deus.

Descendēs autē Petrus ad uiros.) Quod hic ad- scribitur, τὸς ἀπεσταλμένους ἀπὸ τῆς κορυφῆς πρὸς ἀνδρ., extra contextū habendū est: nam id neq; Chrysof. habet, nec exēplaria quædam græca vetustiora, nec vlla latina.

Et factum est, cum introisset Petrus, obuius uenit ei Corne: & prociens ad pedes eius adorauit. Codex refeçtorari⁹ cœnobij Affliginiēsis (quē ex integro in hoc opere perlegi) propius ad Græcum accedēs sermonē, sic habet, obui⁹ ei Corneli⁹, p̄ciēs ad pedes ei⁹ adorauit.

Z. A nudius quarta die usq; in hanc horam, orans evā hora nona, in domo mea, & ecce uir stetit ante me.) Eam lectionem, quæ hodie in græcis cernit, nimirū ἡμεῶν νηστεῶν, ἢ τῶ ἐννάτην ὥραν, ἢ ἡμεῶν τῶ ἐννάτῳ ὥραν, id est, sedebam ieiunans, & hora nona, &c. itemq; eam, quā Beda indicat, tam in Græcis extitisse, quā in Latinis, nimirum, usq; ad hanc horam eram ieiunans, & orans à sexta hora usq; ad horam nonam, aliquot videlicet verbis adiectis, & aliquot omissis: hanc inquam utrāq; lectionē, à librarijs aut explanatoribus profectam pu to, qui noluerint orationem à ieiunio esse separatā, quæ in scriptura fere coniungi soleat: quiq; sensum alioq; obscurū, voluerint reddere dilucidiorē. Certè Chry. neq; 6. horæ, neq; ieiunij ullam facit mentionē, vtcunque ipsius cōmentario contextus Lucæ, siue à librario græco, siue ab ipsius interprete adscriptus est. Quin & ipse Angelus non ieiuniū, sed orationem duntaxat, & eleemosynas in memoria apud Deum fuisse annunciat. Lectionem itaq; nostrā, quā hic scripsimus, arbitramur saniorē, vt quā in vetustis atq; emendatioribus inuenerimus exemplaribus latinis, nominatim in exemp. Brugenfi. & Gembla. & alijs.

Z. Simonis coriarij iuxta mare.) Addenda hic parti-

particula est, quam tum in græcis adstipulante Chryso. tum in codicibus latinis pēna descriptis additā reperimus, is quū venerit, loquetur tibi. Respōdet em̄ ei, quod circiter capitis huius exordiū ponit, hic dicet tibi, quid te oporteat facere. Hoc ipsum & correctoriū cuiusdā ante nos indicauit.

Vidi in excessu mentis (mæ) uisionem.) Omit- *Act. 11. 4.*
tendum mæ.

Hortabatur omnes (in) proposito cordis ma.) D. Absq; in legendū, vt proposito sit ablatiuus instrumenti: hortabatur vt per propositum manerent in domino.

Sub Claudio.) Chryso. & contextus græcus D. addit, cēfare, sed refragantibus nostris.

Processit puella ad uidendum.) Beda magis accedens ad vocem græcā, scribit ad audiendū: est enim ὑπακοῦσαι. Verum hoc verbi, aliās in Latinis necdū inueni. Et videndi verbum accommodari solet, & ad sensus alios, vt non male alicubi docet Nico. Lyra. In codice Gēbla. quidā ex videndum, fecit audiendum.

Cum autem aperuisset (ostium.) Omittedum C. ostium, iuxta prototypum, & lectionem veterum.

Reuersi sunt ab Hierosolymis.) Hic in græcis perperam scriptum est, εἰς ἱερουσαλήμ, ἢ ἐκ ἱερουσαλήμ: nam ad finem capitis pro- *alijs ἐξ.*

ximè præcedentis narratur, quemadmodum Saulus & Barnabas in Iudæam fuerint destinati, ad ministrandum fratribus, vnde expleto feliciter ministerio, Antiochæam (vt apparet) commemorantur hic reuersi. Si quidem mox, post hæc verba refert Bea. Lucas, quomodo Antiochææ iidem discipuli, delecti & segregati sint ad munus, cui fuerant à Spiritu sancto prædestinati. Vnde & in Complutensi editione ita scriptum cernitur, ὑπέστρεψον ἐξ ἱερουσαλήμ εἰς ἀντιόχειαν.

A. 13. A.

Barieu.) A Bea. Hieronymo Barieu scribitur, quod nonnulli inquit, Bariesu, corruptè legunt, quomodo nunc in græcis scriptum videntur, & à Neotericis ex his correctum, in latinis reponitur. Plura habes apud Bedam.

E. Adimpleuit filijs nostris, in prima persona.

F. Quem uerò Deus suscitauit (à mortuis) non uidit corrup.) Expungendum hic illud, à mortuis, iuxta archetypum, & codices emendatiores.

F. Exeuntibus autem illis rogab. ut seq. Sab. loq. sibi uerba hæc.) Hoc in loco transcribendo, græcorum librariorum pro suo arbitrio luisse, exemplarium inter se discrepantium varietas argumento est. Nam in vulgatis hodie

dic codicibus, ita scriptum legimus. Εξίοντων ἡ ἐκ τῆς συναγωγῆς τῶν ἰουδαίων, παρεκάλουν τὰ ἔθνη, εἰς τὸ μεταξὺ σάββατον, λαλεῖν αὐτοῖς τὰ ῥήματα: egressis autem ἐκ συναγωγῆς Ἰουδαίων, vt subaudias Paulo & Barnaba: uel egressis ἐκ συναγωγῆς Ἰουδαίων, rogabant gentes vt Sabbatho sequenti loquerentur eis, nempe Ἰουδαίῳ, uel sibi, uerba hæc. In quibusdam uerò defunt aliquot uerba, nempe αὐτοῖς τὰ ῥήματα. Porro Chrysostomi interpres, præsentem locum ad hunc reddidit modum. Egressis autem illis orabant, vt loquerentur eis interim, usque ad Sabbathum uerba hæc. Verum ex ipsa enarratione fere subolet, non aliud Chrysost. legisse nec sensisse, quàm quod vulgatus legit ac vertit interpres. Proinde arbitramur ita esse legendum. Εξίοντων ἡ αὐτῶν παρεκάλουν εἰς τὸ μεταξὺ σάββατον λαλεῖν αὐτοῖς τὰ ῥήματα ταῦτα.

Et colentium (Deum) aduenarum.) Deum, nuper est adiectio, utpote quod nec in latinis paulo uetustioribus, nec cernatur in græcis. Beda tamen melius inquit, legitur colentiū Deū, sicut in græco uidimus. At hodie tantū habet (vti & ueterē puto legisse interpretē) εὐδομένων id est, religiosorum siue colentium.

Interpres autem non vno loco colentes ponit, pro religiosis: vt infra ca. 17. & de colentibus gentibus: & ibidem infra, cum Iudæis & colentibus.

G. Quoniã reppulistis illud, & indignos uos iudicastis.) Ita scribitur in Biblijs antiquis, atque ita citatur à Bea. Hiero. in multis locis, præcipue in cõmen. in Iesa. & à Bea. Cypri. li. contra Iudæos 1. ca. 21. videlicet tẽpore præterito non præfenti, repellitis, iudicatis.

Act. 14. v. 4.

Aduersus fratres.) Quanquã Beda testetur clausulam hanc, Deus autẽ pacem fecit, post verba præscripta haberi in græcis, in multis verò latinis non haberi: ego tamen arbitror, eandẽ in contextũ apud græcos irrepfisse, ex adnotatione marginali, ppter ea quòd neq; apud Chryso. inueniatur, neq; in vllis exem. nostris, quãuis antiquis: nisi quòd in vno atque altero exempla. gallicano, eius loco sic scriptum offenderim. Dominus autem dedit cito pacem.

B. Et cõmota est omnis multitudo in doctrina eorum. Paulus autem & Bar. morabantur Lysfris.) Eadem occasione, qua clausula supraposita, puto & hosce versus in contextum irrepfisse, post illud euangelizantes erant. Nam neque Chryso. hos attingit, neque nostra Biblia habent antiqua emendatiõra, (nisi q.

Brugis non habentur.

18

in nonnullis, in spacio marginali adscripti sint) deniq; nec ipsi codices græci. nisi quod Beda admonet, in græcis fuisse. Proinde confuluerim, vt vterq; hic versus adnotetur dum taxat ad marginem. In codice Gemblacensi prædicta verba erasa cernuntur.

Dixit magna uoce: Surge super pe. t.) Et hic B. quod interponit in nõnullis græcis dũtaxat, σοι λέγω ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ κυρίου ἰησοῦ χριστοῦ, ἀνάσθι, vix dubito, quin adfuturum sit, ab aliquo qui hoc, ni fallor, effinxerit ad similitudinem eius, quod est in operis huius ca. 3. ἐν τῷ ὀνόματι ἰησοῦ χριστοῦ τοῦ ναζαρεθίου ἔγειραι: Quod autem dixi infertum, lectum quidem est Bedæ, at non item, hoc longè antiquiori Chrysofostomo. Neq; hæctenus occupauit, quod equidem sciam, codices nostros.

Et letitia corda nostra.) Alias vestra. C.

Ne sibi immolarent. Superuenerunt autem.) C. Adaucta quoque & hic græca sunt. Huiusmodi enim interseruntur. Διατριβόντων δὲ αὐτῶν @ διδασκόντων, hoc est, demorantibus autem illis & docentibus, superuenerunt. In nonnullis etiam plus aliquid est, nimirum. Ἀλλὰ πορεύεσθαι ἕκαστον εἰς τὴν ἰδίαν διατριβόντων, &c. hoc est, sed iret quisque in sua. Demorantibus autem &c. At H 5 quum

quum hæc nec apud Chry. nec in omnibus vetustis inueniantur: deniq; nec in vulgata editione Romana, rectè in modernis prelo expressis, omiſſa arbitramur: etiamſi Beda, aut quiſquis ille eſt, in gloſſa doctorum ſeu ord. illorum meminerit, ſic habens, demorantibus eis & docentibus.

A. *Quidam alij ex alijs.* Sic conſtâter habetur in noſtris: quum Chry. & græcus contextus habeant, ex illis. Bea. Hic. in Epist. ad Au. huius loci ſenſum, non verba, vt arbitror, effrens ita ſcibit: ſtatuertunt aſcendere & ipſi, qui accuſabantur, & hi, qui accuſabant, ad Apoſtolos & preſbyteros: quorum loco nos legimus, ſtatuertunt vt aſcenderent Paulus & Barnabas, & quidam alij ex alijs, ad Apoſtolos & preſbyteros. Ex quibus hieron. verbis colligitur, rectè eſſe ex alijs, hoc eſt ex parte aduerſa.

B. *Quid tentatis Deum, imponere iugum?* Hier. in Epist. citata non addit, Deum. Et videtur ita ſermo eſſe commodior. Aug. vero, & uſus ubiq; addit.

D. & E. *Et ſuffocatis & ſanguine.* Ireneus. li. 4. nec hic, nec infra in horum repetitione addit ſuffocatis: ſed utrobique adiicit, quæ haſtenus nuſquam, niſi in vno exemplari calamo deſcripto offendi, loco duntaxat poſteriori:
& quæ

& quæ vobis fieri nõ vultis, alijs ne feceritis. pro quibus dictus Ire. hic ſcribit, & quæcũq; nolũt ſibi fieri, alijs ne faciãt: infra vero, & quæcũq; non vultis fieri vobis, alijs ne faciãtis. Et quia cũ duobus prædictis cõcordat tertius Cyprianus li. ad Quiri. in fine, imo & quartus Rabanus in gloſſ. doct. conſultius videtur, vt hæc deinceps adſcribantur: nec enim videntur adiecta explicandi gratia, vt alia pleraquæ: Adhæc Ire. & Cyp. ſcriptores ſunt vetuſtiſſimi, quorum ætate minus erat in libris adiectiuncularum, quàm tẽpore ſequenti. Cæterum in omittendo ſuffocatis, cum Ireneo concordãt cyprianus Euche. & Aug. diſcordant vero Hic. li. aduerſus Ioui. i. Heſichius in Leui. ca. 13. Chryſo. Beda & codices moderni tam Græci, quam Latini, qui addunt ſuffocatis: niſi q̄ Græcè ſit ſuffocato: & in nonnullis Latinis ſuffocato ſanguine, citra copulam. Bea. Au. in Speculo tria recitans loca, in quibus eadẽ repetitur: duo videlicet ex 50. ca. tertiuũ ca. 21. nuſquã omittit ſuffocati vocabulum: & nunc ſuffocatis ſcribit, nunc ſuffocato ſanguine, nunc ſuffocato & ſanguine. Sed hanc diuerſitatem à librarijs profectam arbitror: nam quod ipe cum Ireneo & alijs nõ legerit ſuffocatis: aut certè q̄ hæc duo ſine copula cõiunxerit,
ſuffo-

B. In gen. 8.

d.

suffocato, sanguine: atque adeo, quod ubiq; idem legerit, ipse tandem subindicat, dum dicit tria tantum in prædictis verbis esse interdita: nimirum vt abstinerent sese ab ijs, quæ idolis immolantur, & à sanguine, & à fornicatione. Tandem forte in eum incidi, qui certiora hac de re pronunciat. Ambr. em̄ in commen. episto. ad Galat. ca. 2. scribit, Sophistas græcorum, præsentem locum non intelligetes adulterasse, vt qui addiderint mâ datum quartum, nempe obseruandum etiam à suffocato.

E. *Scribentes per manum eorum, (epistolam continentem hæc.)* Manū, nō manus lego apud chr. in editiōe græca, & in latinis antiquis. Quod autem nonnulli subiiciunt, epist. conti. hæc, nec Chry. habet, nec contextus ipse græcus, nec codices nostri nisi pauci. Et satis probabile est ex adnotatiuncula irrepsisse.

E. *Euerentes animas uestras.)* Quæ rursus post hæc verba in græcis leguntur, glossa id etiam indicante doctorum seu ord. λεγόντες περιπέμνεο θαι κει τηρειν τον νόμον, dicentes circumcidi oportet, & seruare legem. Lecta qui dem sunt à scriptore antiquissimo, Ireneo & Oecumenio, nisi quod hæc collocent inferius, post illud quibus non mandauimus: sed non à nostro interprete nec à Chry. qui dili-

diligenter præsentem edisserens locum, horum nullam omnino facit mentionem. Et nescio an apud Ire. & Oecu. suo iudicio vsi sint librarij. Videtur enim mihi adfuta esse, ex illo quod præmittitur, dicentes oportere circumcidi, &c. ex quo etiam facilè hic subaudiuntur.

Facto autem ibi aliquanto tempore.) Duo illa **F.** verba, ibi aliquanto, ad euidentiam sermonis, ab ipso ni fallor interprete, aut certè ab eo, qui nouum Instr. cum autoritate reparauit, adiecta sunt: cuiusmodi adiectio & aliàs, vbi necessum fuit, facta est. Certè hanc licentiam permittit sibi etiam Eras. exactissimus alioqui verborum confectator, dicens, commorati autem illic aliquantum temporis, quod breuius dici poterat, ad tempus. Nec obstat si posterius, nempe aliquâto, non habeatur in aliquot vetustis, quum verisimile sit, erasum esse, ab aliquo græculo, qui hoc putauerit reducere. Et vt ita non sit, tamen optarim manere, sicuti hæctenus mansit illud, ibi, quod interpretes, aut certe catholicus costigator etiam alibi adiecit, nedum hoc loco. In exempla. Gembla. legitur vtrumque.

Visum est autem Silæ ibi manere: Iudas autem solus abiit Ierusalem.) Quum duæ hæc clausule
nuper

super non fuerint in græcis, (nā nunc prior illa, visū est aut, adiecta est iuxta Latina) nec cernantur apud chryso. nec item habeantur in multis antiquis Latinis, potissimū clausula posterior, non videntur adscriptę fuisse ab ipso euangelista, sed à studio quopiam ad corrigendum illud, quod præmittitur, dimissi sunt cum pace à fratribus, ad eos qui miserāt illos, hoc est, ad Apostolos in Ierusalem: & ad declarandū vnde sibi Paulus silam adsumpserit comitē, vt infra dicit, Paulus autē electo Sila &c. Quanquā enim Silas & Iudas in hoc dimissi fuerint, vt regrederent Ierusalem, Silas tñ voluit potius manere Antiochiæ, vnde tandē à Paulo (q̄ tū illic agebat) comes delectus fuit. Vñ necesse fuit vt Iudas regressus fuerit solus. Ad quod indicandū, quidam dictas clausulas in margine scripsisse credit, quæ deinde, q̄ ad historiā p̄tinere visę sunt, traductę sunt in contextū: sicuti ante nos docuit & Lyranus. Diligenter ergo scribenē hęc in margine, maximē clausula prior, q̄ nescio, an ab ipso forte noui test. reparatore adiecta sit. certē ad notationē esse antiquam, antiqui nonnulli arguunt codices. Et vtrāq; clausula, lecta videt̄ ab ipso Rabano in glos. doctorū: qui claruit anno dō. 850. In codice Gēb. hęc verba non inuenio, nec in codi. gallicano.

In

In opus (quo missi fuerant) non deb. re.) Quo missi fuerant, adscriptum inuenio in margine editionis Loua. cum indice 5. exemp. sed nusquam alibi. In Gemb. additum repperi, recipi eum, itemq; in alijs nonnullis.

Præcipiens custodire præcep. Apost. & seni.) Multa sunt, quę arguunt hęc esse tollenda, vt adscritia: nimirum quod nō sint in Græcis, quod non recitentur à Hie. in Epist. ad Au. vbi tñ præcedentia & sequētia verba recitantur: q̄ non attingantur à Chry. q̄ parū aptē cohæreant cum præcedentibus, iungunt em̄ duo participia citra copulā, confirmās ecclesias, præcipiens custodire: q̄ eadem sentētia de ipso Paulo, de quo & hic scribit̄, ponatur paulo inferius c. 16. tradebāt eis custodire dogmata, quæ erant decreta ab apof. deniq; q̄ non enarrētur ab Hugone car. cōmentatore alio qui p̄petuo. sed rursus sunt nō nulla, quę arguunt non esse tollenda: primū consensus codicum Latinorū, paucis exceptis, qui videri possunt, em̄dati, iuxta in em̄datū exemplar Græcum: mox vetustissimus codex Do. natianicus, q̄ aliās fere cōsentit cū Græcis: deinde suspicio de concisa scriptura p̄ hereticos: postremo quod non videant̄ adiecta, explanandę, aut cōplendę sententię gratia.

Filius mulieris Iudæe.) Legendum nō videt̄, *Act. 16.* sed

sed Iudæ: huic enim opponitur, quod subditur, patre gentili: id quod & Raba. animaduertit. Et tamē, videt̄ offendi apud Au. alicubi, & Hiero. in epist. ad Aug. verum editio Loua. 3. indicat exempl. quæ habuerint Iudæ.

A. Huic testimonium bonum red.) In nonnullis veteribus, & à Hiero. in epist. ad Aug. iuxta græcos, omittitur bonum. Probabile tamen est, ab interprete additum esse, bonum, ob ambiguitatem tollendam, sicuti idem verbum vertens fecit supra. ca. 16. ibi, viros boni testimonij, Itaq; me consule, legetur bonum iuxta, non obstante quòd quidam expunxerint etiam in codi. Gembla.

B. Loqui uerbum (Dei) in Asia.) Dei, adiectitium est, uti liquet ex Hiero. li. 2. contra Pelag. Chry. Beda, & lectione Græca pariter & latina vetere.

B. Diebus aliquot cōsistentes.) Indicat glossa doctorum, in nonnullis libris fuisse, conferentes pro consistentes: nam διατρίβεται qui commemoratur: & διατρίβονται qui cōferunt & disputant. Vnde scholasticas disputationes græci diatribas appellant.

D. Et scissis truncis suis: alijs eorum.) Græcus sermo anceps est, utrum magistratus lacerarint Apostolorum tunicas an suas ipsorum.

Hi sunt

Hi sunt qui urbem concii.) Orbē haud dubiè legendum, διχομύνην. Alias tamē lego, hi orbem concitāt: item alias, quō qui orbē concii.

Ut quàm celeriter uenirent ad illum.) Neoterici emendant. ad se.

Ad eos qui adierant.) Caue legas audierant, D. pro adierant: hoc est em̄ παρατυγχάνοντας. Nonnulli tamen cod. habent adierant: sicuti scribit & Aug. li. de opere monach.

Quasi superstitiosiores. Sic habent Græci, & uterq; codex Donatianic⁹, quum in alijs veteribus fere sit, superstitiosos.

Non debemus aestimare auro & ar.) Aestimare videtur interpret̄ vsurpasse pro existimare: nam & hic, & supra ca. 14. & alias lego aestimandi uerbum, quum sit νομίζειν.

Et disputabat in synagoga per omne sabbatum, (interponens nomen Do. Iesu.) suadebatq; Iudæis & Græcis.) Addubito an & hæc ad germanum contextum pertineant, primum quod antiquiores explanatores nihil horum attingant, deinde quòd in multis Latinis exemp. calamo descriptis non inueniantur: ad hæc quòd clausula hæc, interponens no. Do. Ie. non habetur in Græcis saltē modernis: cuius neque Beda ipse vllam facit mentionem: qui tamen cetera indicat in Græcis fuisse, & in multis etiam Latinis. Itaque iudicauerim, relinqui

In qui hęc debere in ipso contextu, sed cum nota aliqua: ceterum, interpo. no. Do. Ie. adnotari in margine. quod tamē inuenio Gemblaci, at non Brugis.

- B.** *Instabat uerbo Paulus.*) Huius loco in grecis aliud est, nēpē σωείχετο τῷ πνεύματι ὁ Παῦλ. coarabatur spiritu Paulus, suffragante qui dem Chrysostomo: sed parum aptè cohærente contextu.
- C.** *Propter quod ego sum tecum.*) Sic vertit interpres, pro propterea, quòd.
- C.** *Sedit autem tibi annum.*) Nonnulli abijciunt, ibi, iuxta Grę. sed quia necessario subaudi, ab ipso puto additū hoc esse interprete: vel ecclesiastico correctore: q̄ suspicio & alijs in locis haberi potest: nam hęc vox non vno loco superaddita deprehenditur, vt supra ca. 15. f. factō ibi aliquāto tempore. Ad eundem modum & to vbi adiectum est infra ca. 20. Vbi cum fecisset menses 3.
- E.** *Totoderat in Cenchreis caput.*) Lege cēchreis 3. syllabis à Cenchreæ, arum, qui est portus ciuitatis Corinthiorum: & totoderat, numero singulari, vt ad Paulum pertineat.
- F.** *Et dicens: iterum reuertar ad uos.*) Quę his in terferuntur apud Gręcos, δὲ ἔμε πάντας τῶν ἐορτῶν τῶν ἐρχομένων ποιῆσαι εἰς ἱεροσόλυμα, πάλιν δὲ ἀνακάνω: oportet me omnino se-

no festum, quod instat, agere in Ierosoly-
ma, hacten⁹ nō inueni in nostris, nisi quod in vno quodam sic fere legi, oportet me diē solennem venientem facere Hierosolymis. Beda qui huiusmodi consuevit admone-
re, nihil omnino hic adnotat. Nicolaus Lyra-
nus non modo negat, hęc esse contextus e-
mendati, verum etiam iuisse tunc Aposto-
lum Hierosolymam, sed tandem non paruo
tempore elapso. Ad hęc castigato quidam
in suo Correctorio indicat, haberi quidem
in Gręco, non itē in antiquis glossematibus.
Sed his refragari Chry. videtur; apud quem
palam est hęc extare. Verum quum nō enar-
rentur, in suspicionem adducor, q̄ ibi sint à
librarijs, aut ab ipso interprete adiecta ex co-
dicibus vulgaribus, sicuti & aliàs factum est.

Alexandrinus genere.) In Gemblacensi, & a. C.
lijs aliquot lego, Alexandrinus natiōe.

Maledicētes uia domini.) Quidā neoterici ex *Act. 19. b.*
pungunt, dñi, q̄ non sit Græcè. Forte tamen
interpres adiecit de suo, ad exprimendā vim
articuli. Certè vetusti codi. habent.

Erant autem cuiusdam scene Iudei.) Beda
subindicat, ita scribendum esse in Grę- *l. Gene. c.*
cis. ἦσαν δὲ τινὸς σκευᾶ Ἰουδαίου, ἀρχιε-
ρείως ἐπὶ ὑοί: quum hodiè legatur ἦσαν
δὲ τινες ὑοί σκευᾶ Ἰουδαίου ἀρχιερείως ἐπὶ ὑοί.

De voce autem sceua, qui nā scribi debeat, nil habemus comperti, propterea q̄ vox sit barbara, & codices, & vocum peregrinarum interpretes variant. Apud Hiero. in antiquis quibusdam exem. & apud nonnullos alios inuenio, scena per n: ita vt nonnulli, Tentorium & tabernaculum interpretentur, quasi vox sit græca σκηνή. Apud recentiores vero, per u scriptū cerno, & græcè per ευ, σκηνῶν, vti à σκηνῶν λειψον deriuatum: & interpretantur præparatum: quum Hiero. cui magis crediderim, hoc quicquid est vocabuli, declarare dicat, vulpeculam clamātem, vel loquētem. Si hebræum esset, scribendum erat seua, à שׁוּא, vel scheua à שׁוּא, clamo. In multis lego. erant autem quidam schene Iudæi prin. Sa.

B. De uia domini.) Domini, non est in græcâ, eoq̄; & tollendum putatur: sed tu vide, ne forte ab ipso sit additum interprete: vt supra maledicen. uiam domi.

Act. 20. A. Exhortantes eos ualedixit.) Pro ἀπαρτάμενος complexus, παρακαλεσάμενος legendum: hoc est quum consolatus aut exhortatus eos fuisset: nam Chry. palam de consolatione id dictum interpretatur.

A. Vbi cum fecisset menses 3.) Nō fuisset, est em̄ προήσας.

Comi.

Comitatus est autem eum (usq; in Asiam) Sosipater **A.** ter Pyrrhi Beroœensis.) Deest in græcis, pyrrhi, incuria vt verisimile est, librariorum. Nam & Be. Hiero. in nominibus hebra. hanc uocem recenset: & Glossa docto. antiqui, inq̄, sic distinguebant. Soti pater Pyrrhi. Aliter, comitatus est eū Sosipater, vt sit vnum nomen: pyrrhi, subaudis, filius. Quod autem in terponitur, ἄλλοι τῆς ἀσίας, non satis constat, redūdet ne in græcis, an potius diminutum sit in nostris. Nam editio Loua. 3. adnotat exemp. in quibus fuerit adscriptum: quæ eadem. s. adnotat, in quibus fuerit Sopater, sicuti est in prototypo.

Disputabat cum eis.) Héricus graui⁹ in suis castigatiōibus, & alij quidā expunxerūt illud, cum, an rectè non satis scio, q̄ latinè nō dicatur, disputo tibi, pro disputo & dissero tecū: sed rectè ita Græci loquuntur. In cod. Gem. & in alio quodā, absente cum, aliquid etiā supaddit, quod vulgo non extat. disputabat cū eis, & confirmabat aīas eorum, profec. &c.

Cum aut̄ conuenissemus in Asson.) Ex mutato **C.** contextu græco, etiā noster demutatus, imò corruptus est. Nec n. cōstare potest, cum aut̄ inuenisset nos in Asson, (quod hodie extat cum in libris paulo antiquiorib⁹, tum etiam in recēs recognitis) cum illo, quod modo in

Græcis est, ὡς δὲ σωῆσθαι ἡμῖν εἰς τὴν Ἄσσορ. Vtrobique ergo iuxta Chryso. verbo plurali legendum, cum autem conuenissemus.

C. *Applicuimus Sanum.* In Græcis subiiciuntur ἡς, καὶ μένωσιντες ἐν Τρωγυλλίῳ, & commorati Trogylli, quæ apud solum Chryso. verbum inuenio: quandoquidem neq; Hiero. huius loci meminit li. de locis Act. Apo. neq; Beda vel in expositione vel in catalogo locorum.

E. *Tribulationes (Hierosolymis) me ma.* Hierosolymis, lectum non fuit à Chr. sicuti nec hodie extat apud Græcos. Beda contra legit, sed postmanent: & idem continetur in plerisque ex Latinorum: at non in Gemb. vt alios filea.

F. *Lupi rapaces.* Græcè est βαρῆς. i. graues, molesti, morosi, impudentes, duri. Et nescio an sciolus quispiam, ex graues, fecerit rapaces, quod hoc videretur magis congruere. certe graues, habet codex nonatianic. & scriptores veteres, nominatim Iren. li. 3. c. 24. Hic. in epi. ad Tit. 3. Opus imperf. ho. 19.

C. *Sicut ipsi scitis.* Sic est in editionibus vulgaribus: in alijs vero iuxta Græcos est. Ipsi scitis quonia, vt hoc sit orationis exordium, omisso scit, quod neq; ponit ab au. li. de opere mon.

AA. 21. B. *Qui erat unus de septem.* Vocabulum vnus, e quidem non ausim abijcere, quod eque ab ipso inter-

interprete videri possit adiectum, ad leniendum sermonem, vt ab alio quopiam. Codi. variat.

Venerunt autem quidam ex discipulis. Interpres, quo leniret sermonem, adiecit (ni fallor) illud, quidam, mutata phrasi Græca Latinis auribus insolita. Sic enim habet σωῆσθαι δὲ, καὶ τῶν μεθ' ἡμῶν καὶ Κοισαρείας οὐκ ἔμην. Itaque non puto, quidam tollendum, etiam si in antiquis nonnullis, non legatur. Quod si quis tamen tergiuersetur, de re tantilla non contendam. Plures enim codices non habent: an tamen abiectum sit iuxta Græcos, dubitari potest.

Isaionem quendam, uel dñs isonem: nam utriusque reperiam. C. In duobus exemplaribus scriptis, inueni Nafonem. Producit autem penult. propter ὠ μέγα.

A sanguine et suffocato. Nonnulli interponunt, & copulam: alij contra vide supra. ca. 15.

Vocem autem non audie. Quod Græci his premittebant, ἐμφοβοὶ ἐγένοντο, videtur adiectum à quopiam, vt hic locus magis responderet ei, qui est supra ca. 9. Stabat autem stupefacti: etiam si nesciam, idem & apud Chr. haberi. Sed soli contextui ibi collocato absque commento, aut alia probabili causa, non soleo fidere.

Quidam uir. Editio Loua. ex vno exemplaribus in margine addit, timoratus, cui ad stipulatur Chry. & vulgati codices Græcorum: verum si id legisset vertissetque interpres, verisimile

mile non esset, quod tanta constantia aliàs ubi que, prætermisum esset in nostris.

C. *Ciuitatem hanc aliàs ciuitatem.*) Valla magis probat ciuitatem: Eras. contra, ciuitatem, Græcè est πολιτεία.

Act. 23. A. *Percutiat te Deus.* Quod quidam percutiet, alij percutiat, legunt, ex phrasi venit idioma tis hebraici, quod tempore futuro frequenter abutitur, pro imperatiuo: nisi forte quis docere posset, scripturam Græcam esse mutatam, & hinc mutatam etiã Latinam: quod durum videatur, si Paulus diceretur hoc imperãdo vel imprecãdo protulisse. Et tamen hoc postulare videtur sermo, qui sequitur, summũ Sacerdotẽ Dei maledicis?

A. *Et tu sedens iudicas me.*) Quidam ex Græca lectione moderna, atq; ex vno codice Latino corrigunt, in hunc modum, & tu sedes iudicã me? verum ego vulgatam lectionem probauerim, quam habet & Chry.

B. *Filius Phariseorum.*) Græca editio, ad stipulante chr. & vno quodã codice antiquo Lat. habet, filius Pharisei: ego tñ malo seq, quod vulgatũ est: maximè quũ Beda hoc accipiat de discipulatu pauli, sub Gamaliele phariseo.

C. *Plusquam 40.* Omitte viri.

D. *Vt producat illum ad uos.* Tanq̃ aliqd certius cognituri de eo. ὅπως ἄντηρον αὐτοῦ καταγά

γη πρὸς

γη πρὸς ὑμᾶς ὡς μέλλοντες διαγωνίσασθαι ἀντιβέβητορ, τὰ περὶ αὐτοῦ. Ita utrobiq; legẽdũ D. iuxta veterũ codicum fidẽ, & vt manifestant adolescentis verba, quæ subduntur: quibus magis fido, q̃ Chry. latino habenti, nos cognituros. Cras, id est, ἄντηρον in latinis non inuenio.

Prius quã appropriet.) Sic habet scriptura D. antiquior, iuxta illud Luc. 10. & approprians alligauit uulnera eius.

Vocans autem Paulus ad se.) Quidam expungendum autumant, ad se, mihi potius relinquendum videtur, quod exprimat vim præpositionis in προσκαλεσάμεν: pro me faciũt exempl. vetust.

Adolescentem huc perduc.) Noui castigatores, pro perduc, substituerunt abduc: verũ ego nihil mutandum suscepi sine crrita ratione. Chrysofomi interpres, perduc scribit.

Vinctus Paulus uocans rogauit me.) Vocans, D. non habent codices vulgares, sed editio Græca consonante Chry. vnã cum aliquot codicibus latinis. De vetustis semper loquor.

Timuit enim, ne fortẽ raperent cum Iudæi, & occiderent, & ipse postea calumniam sustineret, tanquã accepturus pecu.) Hæc omnia nec in antiquioribus nostris, nec inueniuntur in exemplaribus Græcis, nec apud Chryso. vt Hu

go. car. fileam:ideoq; & è contextu submo-
ueo, sequuntur Nicolaū Lyr, & alios: sed inte-
rim eadē ad marginē adnotāda censeo, sicuti
& adnotata cernuntur in nōnullis exemp.
antiquis. Ipse quoq; sermo, per hęc ipsa in-
terruptus, arguere potest, esse subditiōis. Et
ne q̄s credat, hęc à Rabano esse lecta in glossa
doct. sciat ipsum Rabanū, super illud, Parate
milites, aliqd referre ex his verbis, vt sua p-
pria, non vt posita ab ipso Luca, uti liquere
potest rē diligētius intuētī. Coaceruata autē
vident hęc verba, partim ex illo, quod supra
dicit, Timēs tribunus ne discerneret Paulus
&c. partim ex illo, quod infra sequitur ca.
seq. sperās q̄ pecunia ei daretur à Pau.

G. *Misi eum ad te.* Græcè est, confestim misi
ad te, sed nostrā lectioni suffragatur Chry-
so. & codicum antiquorum concentus.

G. *Milites ergo,* potius, q̄ verò, legendum.

M. 24. A. Et multa corrigantur per tuam prouidentiam,
semper & ubiq; suscipimus opti. Felix. Græca, vt
modo quidem habent, dissident à nostris.
Ita eim̄ legimus. καὶ κατορθωμάτων γινόμε-
νων, τῶ ἔθνει τῶ τῶ, διὰ τῆς οὐκ προνοίας, πάν-
τη τε ὁ πανταχοῦ ἀπεδέχομεθα κρᾶτισε Φί-
λιξ: id est, quum præclara opera fiant in gen-
te hac, (vel officia præstentur genti huic) per
tuā prouidentia, penitus & ubiq; recipimus
(vel

(vel probamus) præstantissime Felix. Verum
quū rem ipsam pressius intueor, mihi videre
videor, ἀνορθωμάτων primū scriptū fuisse,
idq; à scribis deprauatū esse, in κατορθωμά-
των, aliquot etiā vuculis aliunde adiectis, vt
admodum probabile mihi fiat, interpretem
nostrū legisse ad hunc modum. καὶ πολλῶν
ἀνορθωμάτων γινόμενων, διὰ τῆς οὐκ προνοί-
ας, πάντη τε, ἢ πανταχοῦ ἀπεδέχομεθα κρᾶ-
τισε Φίλιξ; hoc est, vt ad verbum reddam. Et
quum multa correctā, vel erectā fiant per
tuam prouidentiam, & penitus & ubiq; susci-
pimus optime (vel potentissime) Felix. At-
qui q̄ etiam Chry. legerit ἀνορθωμάτων, ex
ipso deprehendi potest interpretamento,
vbi ait. Vide quomodo hic statim ab initio,
quasi rerū nouatorē, & seditiosum calūniari
vult, & iudicē laudibus præoccupat. Vbi dū
dicit seditiosum calūniari vult, haud dubiū,
q̄ respexerit ad id, quod Tertull' ipse p̄mi-
ferat, quū in multa pace agamus per te: dum
verò dicit rerū nouatorē, non video quore-
spexerit, nisi eum legisse agnoscas ἀνορθωμά-
των, quod res, quæ corriguntur, signat, non
κατορθωμάτων, quod opera virtutis vel præ-
clara facta indicat: nam quod subdit idem
Chry. & iudicē laudibus præoccupat, quid
ἀπεδέχομεθα κρᾶτισε Φίλιξ sit, manifestat.

Reuois

Reuolue ipsum Chryf. & clarius perspicies quod dico. Iam quod nos legimus, suscipimus, fortè ab interprete rectius, suspicimus scriptum fuit, id est admiramur ac veneramur, quod propriè est ἀποδοχόμεθα. Quàmquam idem fere & suscipimus signare potest. Nonnulli enim (inquit Eras. in epist. i. Hiero.) Græcos imitati, suscipere dicunt, & approbare, quod illi ἀποδέχεται.

B. *Autorem seditionis sectæ Nazarenorum.* Necdum vllum vidi codicem, siue calamo descriptum, siue typis expressum, qui non haberit vtrunq;, & seditionis, & sectæ: & tamen quum vnica vox sit, græcè αἰρεσις, quæ signet vtrunq;, admodum probabile est, alterum adiectum à studioso quopiã, indicante interpretationem græcæ vocis alteram: vel fortè ab ipso met interprete, qui hæsitans vtrū esset præferendum, eligendi arbitrium reliquerit lectori vel scribæ: quod scriba nõ intelligens, transcripsit vtrunq;, atque ita ad nos vsque peruenit.

B. *Quem & apprehensum uoluimus, & quæ sequuntur usq; ad illud, ad te uenire.* Hæc tametsi ante annos circiter 60. aut 80. in paucissimis reperta sint exempl. græcis, quæ tum erant corruptissima, nimirum græca lingua, ad id temporis vsq; propemodum sepulta, non sunt

sunt tamen adulterina estimanda, maximè quum sublata, sermonem ac sensum planè reddant concisum & mutilum. Præterea enarrat hæc verba Chryso. & Beda palam testatur, se eadem legisse in græcis, licet non in omnibus latinis.

Secundum sectam quam dicunt her. sic deseruio patri Deo (meo.) Beda aduertens dissonantiã greci sermonis, cum latino, melius inquit legitur in græco, secundum viam, quam dicunt hæretim, sic deseruio patri Deo. Constat tamen veterem interp. scripsisse sectã: an verò patri Deo meo scripserit, an patri Deo, non item. Nam vnus atq; alter codex, cum græcis habet, patrio. Chry. & vulgaris lectio patri Deo. Meo abest in multis.

Et apprehenderunt me clamâtes, & di. tolle inimicum nostrum. Hoc totum, nuperã esse adiectionem, arguunt Chry. Oecu. Beda, codices græci pariter & latini vetustiores: deniq; Lyranus ipse, & Hugo car. qui hoc prorsus nõ attingunt.

Quidam autem ex Asia Iudæi, &c. Non omnino sine suspitione sum, locum hunc non vaeare mendo: tum propter obscuritatem, tum propter lectionis dissonantiam: sed hætenus nihil habeo probabile.

Non amplius quàm octo aut decem. In græcis Act. 25. B.

nōnullis tantū est *δεντά*; in alijs tātum *δένα*: atque hinc factū puto, vt in nostris vtrunq; scriptum sit. Chry. legit octo.

- E.** *Que ei obijciuntur.*) Ad marginem adnotari hoc poterit: nō autem contextui inferendum est, vt in nōnullis videre licet.
- G.** *Videtur hunc (hominem.)* Hominem, nuperā esse adiectiunculā, arguunt multa, quę pertrāseo. Hoc tantū admonco, apud Chry. ab ipso interprete Eras. *δ*, hoīem adiectū esse, sicuti idē & in versione fecit noui Instru.
- C.** *Petentes & acclamantes.*) Loco petentes, Chry. & græca editio habet, & hic. Nostri tamen codices constanter habent, petentes: & quatuor quidam iuxta editionem Loua. cum hoc etiam, & hic. Nihilominus tamen suspicor esse adiecticiū.

Act. 26. A.

Quum sim defensusurus me hodie, maxime te sciēte omnia, &c. Quanquā Bea. Hiero. lib. de optimo gen. interp. pro omnia, vertat cunctas: & vnum quoddā vetustum exemp. habeat omnes, vix tamen addubito, quin interpres scripserit omnia, vt substantiuē accipiatur, & per appositionem construatur cum consuetudines & quæstiones. Ceterū, de sim, vel sis, maior mihi dubitatio est, q̄ codices hic magis variant. Sis, tamen magis postulat tenor ipse sermonis. Videtur enim
Pau-

Paulus dicere, sperare se ab Agrippa defensionem, q̄ ipse nō ignoraret consuetudines Iudaicas. Sed rursus huic obstat ratio grammaticalis. Non constat enim sermo, quū sis defensusurus me, maxime te sciēte omnia. Probè autem constat, quum sim defensusurus me, te sciēte omnia. Vnde Beda alias duas citat versiones paulo cōmodiores, quarū prior hæc est. Aestimo me beatū apud te, incipiēs rationem reddere hodie. Altera quę est Hieronymi, loco citato, huiusmodi est. Aestimo me beatum, quum apud te sim hodie defendendus, qui præcipuè nosti cunctas, quæ in Iudæis sunt, consuetudines & quæstiones.

Tentabunt (uolentes me) interficere.) Sunt codices, qui, teste editione Louanienisū, iuxta Chry. & archetypum, tantum habent, tentabant interficere. id quod & nos, in quodā offendimus codice gallicano.

Vt autem iudicatum est: non indicatum. Est enim *Act. 27. A.* *ἐκρίθη*, id est, decretum vel constitutum est.

Nauem Adrumetinam.) Hoc magis placet, *A.* quum idē legat & Hiero. q̄ quod in græcis atq; Chry. est, *Ἀδραμυττινῶν*, ab Adramytis insula Lyciæ. Est autem Adrumes, etis, & Adrumetum, ciuitas in Aphrica.

Venimus Lystram quæ est Lyciæ.) Hic *re. B.* *τίus* est quod habetur in græcis, venimus
My

Myram: nam ita legit Chry. & Hiero. dum lib. de nominibus hebr. interpretatur, amara. Apud eundem tamen lib. de locis Hebr. scribitur Smyrna, quomodo & Beda scribit: sed vtrunq; idem est, teste Calepino. Indicat quoq; idem Hiero. aut si quis alius est, vñ cum Beda nonnullos codices habuisse, Lystrā quę est Cicilię: quomodo nostri cernuntur habere codices, iuxta illud quod præcedit. Et pelagus Cicilię & Pamphilię nauigantes venimus Lystram. Græcam tamen lectionē

D. esse veriore, conuincitur etiam ex ipso Luca, qui supra ca. 14. dicit Lystram esse ciuitatem Licaonię: & ex Plinio, qui Myram recēset inter ciuitates Lyciæ.

B. *Iuxta erat ciuitas Thalassa.*) Hiero. iuxta græcos codices cum Chry. legit, Lacęa: & adiciens, pro quo inquit, quidā corruptē Thalassa legunt: & tamen sic vulgo legimus.

D. *Quę uocatur Cauda.*) Sic habent fere codices vulgares. Nonnulli habent Clauda: quę Ptolemęo, ni fallor, Claudos dicitur, spectās Cretam inter Meridiem & Occidentē: quo magis consentaneum est, huc depulsos fuisse flatu Euroaquilonis. Vide si placet adnota. Desid.

A. 8. 25. A. *Milete insula.*) Ita habent Amb. in Luc. ca. 10. iuxta editionem veterem: & Arator: quibus

bus consentire videtur & Hieron. lib. de locis Act. Apost. dum de Mileto oppido scribens, (de quo Bea. Luc. supra ca. 20.) eiusdē etiam nominis dicit esse, insulam quandam in mari Aegeo. In cōmentarijs eiusdem in Iesa. ca. 45. scriptum offendo Meleta. Sunt qui scribant Mytilene, vt supra legitur cap. 20. alij Militine, siue Militene: alij Melite scribunt, vt Oecu. & editio græca: & secundum quosdam codices etiam Amb. loco citato. Mihi magis placet, Milete.

Diu autem illis expectātibus.) Pleriq; codices scriptū habent, spectantibus, quod ex ambiguitate accidit sermonis græci. *Προσδοκᾶν* enim interim expectare, interim sperare signat: & idē paulo superi⁹, existimādi verbo versum est. Hic magis cōgruit, expectātib⁹.

Insigne Castorum.) Iam olim non vno adnotate receptū, vt Castorū me. cor. non Castorum legatur.

Quum autem uenisset Romanus.) Quę sub hæc **D.** verba à nonnullis subduntur, ὁ ἐνστρόντιος χθ' παρέδωκε τῶς δεσποῖς τῶ στρατοπέδου δάρχῃ, Centurio tradidit uinctos Tribuno, vel principi exercitus, ad marginem adnotari licebit, nō autē immisceri contextui, vt conuincitur ex Chryf. & ex codicibus latin. vel paulo vetustioribus: vt alia fileam.

k Aduer-

D. *Aduersus plebem.*) Sic est in græc. suffragante Chry. & nostris emendationibus: in alijs contrà est, aduersus legem.

G. *Et quum hæc dixisset, usq; ad questionem.*) Hæc verba quanq̃ in plerisq; exemp. non inveniuntur, extant tamen apud Chry. in editione græca, & in multis nostris antiquis.

G. *In suo conducto.*) Sic legunt cum Beda neoterici, quum aliàs vix nisi conductu iuuenias. Videat aut̃ Beda sequit̃ Hiero. q̃ in epist. ad Luciniũ scribit, in hospitio cõducto. Nos tãdẽ in duob; exẽ. cõducto inuenim;: quorũ alterum ex Gallijs olim ad nos translaturũ fuit.

IN EPIST. BEA. PAV. LI AD ROMAN. CA. I.

A. VI prædestinatus est filius Dei.) Quãquã Hier. in cõmenta. Orig. & in epist. ad Ephe. ca. i. sup̃ illud, q̃ p̃destinavit nos. & Chry. palã declarãt sese legisse *ὁλωθέντες*, puto tamen ab Apost. *προὐλωθέντες* scriptũ fuisse, idq; (q̃ videreẽ nõ cõpetere in Dei filiũ) mutatũ esse in *ὁλωθέντες*. Nã p̃destinat; cũ nõ interpte legũt, quotquot sere scripsere ante Hiero. vt Iren. li. 3. ca. 18. & 32. Hilar. li. de Tri. 7. Orig. nõ qdẽ in suis cõmen. vbi nõ ipse, sed interpres Hieron. suã de lectiõẽ sententiã ponit: sed

sed lib. *περὶ ἀρχαῶν* 2. ca. 4. quẽ vertit Rufin; & Amb. q̃ etiã scribẽs ĩ illud Ro. 5. Regnavit mors ab Adã, testat̃ etiã versionẽ, qua ipse vsus est, editã fuisse tẽpore sc̃re Apostolorũ. Quib; respõdet & Tertul. ad Prax. habẽs, p̃finitus, & Aug. vt ceteros fileã. Idẽ etiã colligi potest ex illo, q̃ antiqu; iterp. nusq̃ alibi destinandi ponat verbũ, nisi vbi est *προὐλωθέντες*: vt Ro. 8. quos p̃destinavit. Cor. 2. quã p̃destinavit. Eph. 1. q̃ p̃destinavit nos: & ibidẽ, p̃destinati secũdũ pp. Nã vbi *προ* abest, aliud qd̃ ponit, quale & hic (vt p̃babile est) posuisset, si legisset *ὁλωθέντες*: vt Act. 2. hũc definito consilio: & 10. qui constitutus est: & 17. definiens statuta tempora: &c.

Erubescio euangeliũ.) Quod hic adijcitur, *Βι τὸ χριστ̃*, subditũ esse, declarat lectio veterũ, noiatim Tertul. li. 5. cõtra Mar. Chry. Orig.

Qui ueritatẽ Dei.) Noli hic cũ Græcis & Aug. omitti, Dei vocabulũ, cõtra Ori. Amb. Hier. & omnes, quos eadẽ vidi, codices antiquos.

Qui quũ iustic. Dei cogn. nõ intellexerũt, quoniã q̃ D. talia ag. &c.) Duplicẽ inuenio in græcis loci hui; scripturã, quarũ neutra nõ habet, quib; adstruat; p̃batos autores. Altera quã Louanij ĩ codice Amãdi inuenimus, cũ editione cõsentit nra vulgata, ita habẽs *Οἱ τίνες τὸ δικάσιμα τῶ θεῷ ἐπιγινόντες, οὐκ ὠνόμασαν, ὅτι οἱ τὰ*

τοιαῦτα πρόσοντες, ἄξιοι θανάτου εἶναι, οὐ
μόνον οἱ αὐτὰ ποιοῦσι, ἀλλὰ καὶ οἱ σιωποῦ-
σιν. καὶ οἱ τοῖς πρόσονσι. Hæc extat apud Cypri.
4* Amb. Sedul. Saluianum & Scholiastē illum
apud Hier. Altera verò quæ nunc in græcis
habetur, omittit illud, οὐ σιωποῦσιν vñ cum
articulo, duobus locis postremis. Et hæc cer-
nitur apud Orig. (si quis non contextū pau-
sed cōmentū inspiciat) apud Chry. & Theo.
Porro Aug. legisse videtur vtranq; sed locis
diuersis. nimirū in enarratiōe Psal. 57: in ex-
po. propositionū ex hac epif. & in Speculo.

ROM. II.

Ignorans quoniam be.) Non ignoras, adstipu-
lante Cyp. & Aug. cum græcis: item Ireneo.
C. ad Qui. c. 35. li. 4. ca. 71. atq; Orig. li. τριῶν ἐπιλογ. 3. ca. 1. &
Au. in Psal. aliquot exemp. latinis.

102. *Iis autem qui sunt ex contentione, & qui non
B. acq. ueri. cre. autē iniq. ira & indignatio.*) Hic sit
perfecta periodus, deinde subijciatur. Tri-
bulatio & angustia in om. ani. ho. oper. ma.
Iudæi primū & græci: gloria autē & honor &
pax omni oper. bo. Iudæo pri. & græco. Por-
ro sunt, adiectū arbitror à castigatore eccle-
siastico, nā in aliquot vetustis non inueni.

Qui ergo alium doces, te ipsum non doces: & cetera quæ sequuntur citra quæstionē legēda sunt.

ROM. III.

In

In omnes & super omnes qui credunt (in eum.)
Codices paulo vetustiores cū græcis & antiq;
scriptores, (si ipsoꝝ explanatio spectet) nō
habēt in eū. De illo, in oēs, an redūdet, testi-
monia nō habeo tam certa. Aug. quidem le-
git, in omnes, sed non super om. Aliquot
latini codices omittunt, in omnes.

ROM. III.

Secundū propositiū gratiæ Dei.) Hęc tācti nō A.
legant in vulgatis codicibꝝ græcis, cōsentie-
te Orig. & Theo. latini tamē tā veteres, quā
recētiores cōstāter addūt, quibꝝ adstipulant
Amb. Scholiastes apud Hier. & Sed. Proinde cē
fueri, hęc ipsa haudquaquē submouēda: etiā si
vnꝰ aut alter codex fortē reperiāt, q̄ dissonet.

Sic erit semen tuum.) Quæ hic similiter in la-
C. tinis duntaxat subijciuntur, sicut stel. cœl. &
arena ma. quāquē nō sint apud Chry. & Oecu.
sunt tñ apud Orig. & Theo. q̄ etiā attingunt,
(licer palā nō legāt) Amb. & Sed. Quare non
modo in latinis relinquēda, verū etiā in græ-
cis iudicauerim potius adijcienda: Quin &
sensus ipse alioqui esset imperfectus. Antiq;
quidā codi. tm̄ habēt. Sic erit se. t. sicut arena
maris.

ROM. V.

*Quoniam si quum adhuc peccatores essemus, B.
Christus pro nobis mortuus est: multo magis nunc
iustificati, & c.*) Hęc præsentis loci scriptura,

k 3; vt est

EPAN. NICO. ZEG.

vt est apud priscos vſitator, ita mihi videt̃ germanior. Sic enim legūt Amb. Cyp. Orig. & Hilar. niſi q̃ vnus inter oēs veteres Orig. eū modernis latinis addit, ſecundū tēpus: ſed ex cōmētario fere, & ex alijs liquet huc trāſpoſitū eſſe, ex verbis apoſtoli p̃cedentib⁹. Est & altera ſcriptura, nimirū quæ hodie & in Græcis cernit̃, & extat apud Chry. Petrū Chryſ. & Cyrillū. Quoniā quū adhuc peccatores eſſemus, Chr. p̃ no. mortu⁹ eſt. Multo igit̃ magis nunc, & c. Porro Irene. & Aug. ex eo q̃ omittūt, igit̃, videntur legiſſe priorem ſcripturam, ſi quum: nam alioqui ſermo ipſe parum aptè coheret. Vnde ſuſpicor in ipſis eſſe errorem.

Pet. ſer. 110.
Cyr. lib. de
recta fide.
Ire. li. 3 c. 18.
Aug. in coll.
Bede.

C. Regnavit mors ab Adam uſq; ad Mo. etiā in eos qui non pec. & c.) Bea. Amb. multis verbis docet, hunc locum in Græcis fuiſſe depravatū: & tū ex literæ circūſtantia, q̃ ex Tertul. Victorino. Cyp. & ex antiquis exemp. latino- rum, adſeuerat legendū, etiā in eos, qui peccauerunt in ſimi. p̃ua. Adq; abiecta videlicet negatione: & tñ negationē addunt hodie, tã Græci q̃ Latini. Orig. aut certè huius interpres Hier. vtrinq; ponit lectionem. Equidē niſi longus hic mihi refragarereſ vſus, atq; conſenſus eccleſiæ, mallet̃ cum Amb. legi, in eos qui pec. vide Amb. & ſcito p̃peram à ſcri-

AD ROMAN. 76

ſcribis additū ibi eſſe τὸ νό. Euchc. addit nō. Et non ſicut per unum peccatum, ita & c.) Apud G. Amb. & Bedam, & in quinq; exēp. in editio- ne Loua. notatis, pro peccato habetur pec- cantem iuxta Græcos.

ROM. VII.

Vt fructificetis Deo.) Non perinde magni re- fert ſiue fructificemus, cum Græcis & Amb. legamus, ſiue fructificetis, iuxta lectionem noſtram vulgatam.

Soluti ſumus à lege mor.) De hoc in enarra- tionibus dictum eſt.

Sed peccatum, ut appareat pec.) Mihi fanè nō fit veriſimile, græcæ lectionis diſtinctionē vacare vitio, q̃ nullū videre ſit interpretē, eadē fuiſſe ſequutū: ſed ne Theo. quidē, ſi p̃pius expēdat̃ huius interp̃tamentū. Quare latius iudicauerim, vt cōformiter iuxta n̄ram le- ctionē ita diſtinguaſ. Ἀλλὰ ἡ ἀμαρτία, ἵνα φανῆ ἀμαρτία, τὰ ἐξ ἡμῶν.

ROM. VIII.

Inimica eſt Deo.) Ἐχθρὰ ſi ſit παροξύτων, inimicitia declarabit: ſi δ' ἐξύτων inimicam. Antiquiores interp. magis n̄ram ſequunt̃ le- ctionē, noiatiſ Hiero. i. li. Didy. de Spū ſan. Adoptionē filiorū (Dei) Dei, adiectitiū eſſe li- quet, ex græc. pariter & lati. antiquis, & Ori. Vocati ſūt ſan.) Scī, græc. nō habēt, nec ſcripto

In Lev. c. 25. res veteres noiatim Hefic. Est tñ vbiq; in co-
dicibus nostris. Vide Eras.

F. Li. de doct. ch. 3. c. 3. **Quis accusabit aduersus electos Dei.** Quo pacto
hic locus enunciandus sit, Be. docet Aug. ita
inquiens. Pronunciabitur ita, vt post percū-
ctationē, qua dicimus, quis accu. adu. elec.
Dei? Illud quod sequit, sono interrogantis
enunciet, Deus qui iustificat? vt tacitè respō-
deat, nō: Et itē percunctemur, **Quis est qui**
cōdēnet: rursūmq; interrogemus, Chſus Ie.
q̄ mortu⁹ est, magis autē qui resurrexit, q̄ est
in dex. dei, q̄ & interpel. p nobis? vt vbiq; ta-
citè respondeat, nō. Secundū Euche. tñ po-
terūt illa, Deus q̄ iustificat: & Christus qui
mortuus est, & sequentia p̄nunciatiuè legi,
vt accipiantur per ironiam dicta.

E. li. quæf. no. te. **G.** **Neq; fortitudo.** Mirum vnde hoc verbi tā-
ta cōstantia libros occupet nōs, quū nec in
græcis, nec ī vllis inuēniat cōmentarijs vete-
rū, nec habeat cui respōdeat. vt contrā apud
In epist. 2. Orig. li. peri Archon 3. c. 2. additū inuenio,
neq; virtus, sed ī fine, nēpe post p̄fundū. Eua-
ris. tñ pap. respōdet lectiōi antiq̄, & Liberi⁹.

ROM. IX.

Neq; quia semen, non qui semen.

C. **Rebecca ex uno concubitu habens.** Non mihi
fit verisimile, Apostolum scripsisse ἐξ ἐνός
κοίτης ἔχουσα, sed poti⁹ ἐξ ἐνός κοίτης ἔχουσα.
Nam

Nam ex vno cōcubitu, (nō cōcubitū) habēs
Isaac patris nostri, legūt nō modo Amb. hie.
in Mala. ca. 1. & Augu. quum aliās, tum li. ad
Simpl. 1. quæf. 2. verum etiam his antiquio-
res Ireneus li. 4. ca. 3. & Orig. vt cæteros si-
leam. Sufficor autem mutatam scripturam,
quod parum videretur verecundum, ex vno
concubitu. Sunt aliquot codices, qui hunc
locum sic habeant. Nō solum autem illi, sed
& Rebecca ex vno concubitu habens Isaac
patre nostro.

E. d. **Plebem meam: & non dilec. di. & non misericor-
diam eō. mi. cō.** Codices Græ. & explanato-
res antiqui omittunt illud & nō mis. cō. mis.
cō. Codices quidam Lat. anti. cum Osee
magis respōdentes omittūt, non dil. dilect.

Quid ergo dicemus? Quod gentes &c. Nisi (in
quit Au.) post percūctationem qua dicitur,
quid ergo dicemus? responsio subiiciatur,
Quia gentes, quæ non sectabantur iust. &c.
textus consequens non cohærebit.

ROM. X.

Moses enim scrip. quoniam iustit. &c. Græcè
aliquanto secus est: sed qa sensus coincidit,
superfedeo. Nec est nostra lectio deprauata,
quum sic legat Orig. & nulla sit in exempla-
ribus nostris varietas.

Quid dicit scriptura? Henri. Gra. expungit B.
k 5 scrip

scriptura, iuxta Græc. verū quum habeatur in
nostris antiquis, additū arbitror ab ipso in-
terp̄te, aut certe ab ecclesiastico correctore.

ROMAN. XI.

A. *Salus factæ sunt.*) Deest quidem Græcis vo-
cula salutæ, sed adiiciendā esse, probatissimo
rum autorū enarrationes, citatiōesq; proba-
re possunt. Vide collationes Titelmanni.

A. *Alioqui gratia iam non est gratia.*) Non pauca
hic verba Græca habent exē. quæ vulgatę edi-
tioni Romanę cernunt abesse. Siquidē post
illud, iam nō est gratia, ē vestigio subnectit.
Εἰς ἃ ἐργαζομένη, ἐστὶ δὲ χάρις. Ἐπει τὸ ἐργα-
ζομένη ἐστὶ ἐργασίᾳ; autem ex operibus, nō
iam est gratia. Alioq; opus iā nō est op̄, dein-
de sequit, quid ergo, &c. Sed hæc Pauli non
esse, arguere potest veterū tam latinorum, q̄
Græcorū, & ipsi⁹ Vallę cū nostro Interp. hæc
nō habēte, cōsensus: vt hinc colli. liceat, à li-
brario quopiā, ex adnotamētis in cōtextum
traducta esse, idq; ante tempora Theop. qui
hæc legit. Proinde è contextu hæc ipsa sēgre-
ganda duxerim, vti subdititia.

A. *Quod querebat Israel?*) Pronūciatiuē enun-
ciari debet.

B. *Mēsū corū (corā ip.) in laqu.* Coram ipsis, adie-
ctū est, nō à Pau. sed à studioso quopiā ex lo-
co Psal. 68. vti liquet ex codicib⁹ anti. & Græc.

Salus

Salus gentibus.) Antiqui codices adiiciunt, B.
facta est, [quod quia in Græcis non est, nescio
an potius subaudiendum relinqui debeat.

ROM. XII.

Domino seruientes.) Vetustissimi interpre-
tes duplicem indicāt lectiōem. B. Amb. hoc
argumēto adseuerat, potius legendū tempo-
ri seruientes, quōd omnia quæ hic enumerat
Apo. nihil aliud q̄ Dei seruitium sint. Ma-
ior tamē scriptorum pars domino ser. legit.
Vnde Hie. de suis æmulis loquēs. Illi inquit
legant temp. ser. nos legamus dño ser. Orig. *Ad Marcel.*
vtriusq; meminit. *Post priorē.*

Neceſſitatibus sanc. cō.) Sic olim Græci, teste *in cōm. Ori.*
Hie. contra vero latini, *μνείαις* memorijs san- *C.*
ctorū habuere. Vtrunq; apud probatos ex-
tat autores. Vide Titel. Petrus Chrysolo. ha-
bet memorijs. *Ser. 120.*

Benedicite persequentibus uos.) Ex eo q̄ Am.
& Pet. Chryso. planē hanc clausulam non ha-
bent, suspicor ex adnotatiōe declarante, qd
esset illud benedicite, & nolite maledicere, in
contextum à scribis translata esse. *D.*

Non tantum corā Deo, sed etiā.) Absunt quidē *D.*
hæc in Græcis exē. nostris, consentiētibus cō- *H. in ep. de uē*
mentatoribus Græcis: apertē tñ leguntur a- *tā. ius. contu.*
pud Hiero. Amb. Sedu. Aug. & chrysologū. *Aug. ser. de*
Smarag. videtur non legisse. *conf. Chy. f. z.*
120.

ROM.

A. *Quæ autem sunt, à Deo ordinate sunt.*) Sic scribitur in exem. nonnullis antiquis: atq; ita adducitur ab Iren. li. 5. & Amb. in Luc. c. 4. Respōdet etiam editio Græca, nisi quod post, *Omnia ergo.* quæ autem sunt, insertum sit, potestates, etiam apud Chry. sed à librarijs, ni fallor. Au. nō vno loco legit, ordinata: similiter & Am. in comm. atq; ita vulgus legit interpretum. De distinctione variat etiam antiqui. Apud Ire. li. 4. c. 70. etiam ordinata reperio.

B. *Ideoq; necessitate subditi estote.*) Sic habent exmp. antiqua, ad stipulante Orig. & Augu. Vnde puto interpretē legisse ὑποτάσσασθε, per ε non per α in fine.

D. *Hoc sc. entes tempus.*) Glossa doctorū (quam perperam ordinariam dicunt) admonens in nonnullis libris legi, hoc tempus: & incongruentia inter τοῦτο ἔ καιρόν: rursusque adiectio vocis, hora, subindicare videtur, tempus adscriptum non fuisse, ab ipso Apo. aut certe legendum τοῦτον.

ROM. XIII.

Qui sapit diem, Domino sap.) Hic iam in græcis scholiastes aliquis, de suo ad præsentem, alteram adiecit clausulam, veluti necessario respon-

respondentem: καὶ ὁ μὴ φρονῶν τὴν ἡμέραν, κερῖον οὐ φρονεῖ, & qui non sapit diem, domi no non sapit: ideoq; hanc cetero refecādam, Quod si mihi diffidis, cōsule antiquissimos quosq; qui hunc locum vel enarrarūt, vel citarunt. Nam Theo. vt est autor non admodum antiquus, ita apud hunc textum Apostolicū comperi, non vno in loco adulteratum: id quod & apud Chry. versum cerne re est.

Christus mort. & reuixit.) Sic puto scripisse interpretem, nam sic legit Anacletus pa. & Ori. si commentum inspicias, & magis quadrat ei, vt et viuo. & mor. do. Porro ἀνέστη adiectum videtur ex Latino.

Qui in hoc seruit Christo.) Chryso. legit ἐν τοῦτοις, in his, Græcæ respondens editioni: verum mihi nostra magis arridet lectio, vt quam sequuti sint Orig. & Amb. ipso Chry. antiquiores & Augustinus.

Inuicē custo.) Custodiam, in græcis & multis latinis abest. Ori. & Au. addūt: quidā non.

Tu fidē, quā habes, apud temetip. habē. corā Deo.) Pro varietate distinctionis, varia habetur & sententia. Distinguitur enim primum iuxta græcos, quam relatiuo prætermisso, ad hunc modum. Tu fidem habes, apud temetipsum habē corā Deo. Item. Tu fidem quam habes,

EPAN. NICO. ZEG.

habes, ap. te. ha. cor. d. Posset & quaesitiue enunciarī, quam praetermissio, (vt abest in nonnullis co. Lat.) hoc pacto. Tu fidem habes? ap. tem. habe. co. d. Vel tu fidē ha. apud te. hab. co. d. Verum percontationē non puto inueniri apud scriptores priscos.

D. *Ei aut qui potens est uos conf.* Quod haec verba vsq; ad illud, debemus aut nos, ex epistola huius sine, huc transposita interiecta; in chryostomi cōmentarijs cernantur; in nō nullis etiā alijs codicib; hic habeant, (vt referunt quidā) marcionē opinor autorem, aut certe occasionem fuisse: vtpote qui reliquā epistolę huius partem nohā adfirmans, adcoq; reijciens, vt testis est Hier. hac epistolam corōnide claudendam cēuisse credatur.

in cōm. Ori.

ROM. XV.

C. *Pleni estis dilectione.* Apud vnū inter veteres Orig. pro dilectione, id est ἀγαπᾶσθε, bonitate. i. ἀγαθῶσθε reperio: repetit em̄ hāc vocē enarrādo semel & iterum: apud ceteros ἀγαπᾶσθε est. Quāq; apud Chry. dormitauit interpres, subinde bonitatis vocē repetens. At nisi ἀγαπᾶσθε legisset, non opponeret huic, fratrum osiores, nec admoneret lectorem, se suspicari in hac voce vniuersam virtutem comprehendī. Hoc vel ob id admonere volui, ne quis nimium fidat autoribus

AD ROMA. 80

ribus, in alienam linguam transfusis.

Audierunt (de eo) intel. De eo redundat. **E.**

Impediebar plur (et prohibitus sum usq; ad huc.)

Hæc postrema verba adiectitia esse ex ca. 1. arguit lectio Græca Amb. & codicū veterum.

Adiuuetis me in orati. (pro me.) Quāq; in Græcis **C.** pariter & nonnullis Lat. fit vtrunq; & me & pro me, tamē res ipsa indicat alterum redundare: Et Hie. testatur à Latinis olim positum tm̄ fuisse, adiuuetis me in or. ad De. **d.**

ROM. XVI.

Primitiuus Asiae. Si quis forte requirat, vtrū **A.** verius sit, Asiae ne an Achaiae, equidem cum Orig. Am. & Hie. scriptorib; antiquissimis, vt fileā interpretis nostri fidē, Asiae malī legere, **H. in Exe.** q̄ cū ch. achaię. quod nescio an mutatum sit occasione illi; 1. co. 16. qm̄ sunt primitię achaię. **c. 43.**

Laborauit in nobis. Ex probatissimorum autorum enarrationibus liquet, **A.** εἰς ὑμᾶς secunda persona legendum. Vid. Titel. (Orig

Ei aut q̄ potēs est. De hoc vide supra ca. 14. & **D.**

In cunctis gentibus cogniti. Variat codices, alijs **D.** cogniti, alijs cognitū, vt est apud Amb. alijs cognito habētibus. mihi magis probat̄ cogniti, vtpote & Græcis cōsentiēs, & vulgatis nr̄is.

Cui honor et gloria. Orig. Am. Aug. et Græ **D.** ci, gloria duntaxat habent nostri codices vtrunq; honor & gloria.

IN

EPAN. NIC. ZEG.
IN EPISTOLA AD
 CORINT. I. CA. I.

B. *N eadem sententia, (aliàs scientia.)*
 Quamuis nōnullis sententia magis placet, ego neutrū improbandum iudicauerim. Nam γνῶμην vt sententiam, ita etiam signat noticiam & sciētiam, atq; itē multa alia. Vnde γνῶμολογίαι scientes dicuntur. Quinimo in editione Aldina pro γνῶμην, γνῶσει scriptum est. Damasus ponit sapientia. In emendationibus antiquioribusq; est, scientia.

*in epist. de cor.
 pifto.*

I. COR. II.

Sicut scriptum est.) Quis enim cog. sensum domini aut quis instruxit eum.) In Græcis, & in multis Latinis exem. antiquis abest, sicut scrip. est, & pro aut quis instit. eum, habetur, qui instruat eum: idq; magis probauerim.

I. COR. III.

A. *Nonne carnales estis et sec. hom. amb.* Sic legendum cum Aug. Amb. & Prospero, & iuxta codices emendatiores.
C. *Dies. n. domini.* Nolim omitti domini, cōtra Am. Aug. vt codices nos. antiquos.

I. COR. IIII.

D. *Sicut & ego Christi.)* Adiectitium hoc esse, cog;

AD CORIN. 81

eoq; & extra contextum habendū, nō paucis vtriusq; linguę cōprobatur & exemplaribus, & expositioribus.

I. COR. V.

Cum uirtute do. (nostri) Iesu. (Christi.) Duo hæc **B.** verba abijcienda, vt liquet ex antiquis tum scriptoribus, tum biblijs.

Frater nominatur.) Quod hic sequitur, inter **A.** *In Le. 11.* vos, nec in Græcis est, nec in vetustis quibusdā nostris, nec apud Amb. nec apud Hefichi.

I. COR. VI.

Glorificate & portate Deum in corpore uestro. **D.** *δοξάσατε δὴ ἄρατε τὸν θεὸν ἐν τῷ σώματι ὑμῶν.* ita vtrobiq; scribendum iuxta Tertul. *T. li. de resu. car.* Amb. & citatiōem Aug. Cypri. & Leonis. ceterum quæ sequuntur in Græcis duntaxat, *A. de dupl. gen. pec. & in Spec.* *ἐν τῷ πνεύματι ὑμῶν, ἅτινά ἐστι τοῦ θεοῦ,* **Cy. li. ad** & in spiritu vestro, quæ sunt Dei, ab ipso vi- *Qui. 3.* deo exponi Chry. & Theo.

I. COR. VII.

Vxori uir debi. red.) Quum Amb. & Hie. de **A.** bitum legant, nō debitā benevolentia, in suspiciōe vocor à Pau. scriptū τὴν ὀφειλήν. Vi de Eras.

Vt uacetis orationi.) Τῆς ἡσέλα non habet **Cy** *H. lib. contra Iou. 1.* pr. adducēs hunc locum lib. ad **Qui. ca. 3. 2.** *H. in Le. c.* nec Hie. nec Hefichi. nec ceteri antiqui.

Quomodo placeat uxo, & diuisus est. Mulier inu **F. A. Et,**

L pta

pta uirgo cog. que do. f. Quemadmodum ad ad monitionem Hieronymi, restituti sunt in hanc lectionem codices nostri, ita restituen dos censemus & Græcos, vt hoc pacto legat.

H. lib. contra Iouii. 1.

ὡς ἀρέσει τῆ γυναικὶ καὶ μεμέρισται. ἢ γυνὴ ἢ ἄγαμος. Ὡς ἡ παρθένος μεμυμένη, τὰ τοῦ κυρίου. Adferit eim idem Hier. ita scripisse be. Paulum, & id veritatis esse Apostolicae. Nec mirum, si secus scribant Amb. & Chr. quum etiam ipse, se aliquando aliter legisse & edifseruisse, prodatur. Et fieri potuit, vt postea pri marium Apostoli exemplar, aut certè fidelius nactus fuerit, vnde hæc pronunciarit.

C. Quod facultatem præbeat, sine impedimento do mino obsequendi.) Ex verbis Amb. qui tametsi verba non ponat Apostoli, sensum tamen eius exequitur: & ex eo, quod Grego. (legens domino obseruandi) & nostri codices vetu stiores emendatioresq; cum Græcis respon dent in datiuo domino, conijcio legendum esse non domino obseruandi, nec dominum obsecrandi, quod longius etiã recedit à græ cis: sed domino obsequendi: id quod maxi me innuptis conuenit, vt domino pareant tanquã suo marito sine impedimẽto, quum nuptæ contra in obsequio Christi, impedi menta multa sustineant. Et ita tandẽ scriptũ inuenimus in Pastro. Greg. in antiquo exem.

In pas. par. 3. c. 28.

In pas. par. 3. c. 28. Li. contra Iouii. 1.

cæno-

cœnobij Enerbodiensis. Be. hic. hũc locum negas (ob translationis difficultatẽ) in latinis inueniri, vertit ad hunc modum: sed vt ad id quod honestum est, & intentè facit serui re dño, absq; vlla distractione vos adhorter.

I. COR. VIII.

In tua scientia.) Potius quàm conscientia. B.

I. COR. IX.

Vt omnes sã. saluos. In archetypo, aut ἵνα πάν τας τινὰς σώσω legendum est, vt intelligas, nullũ non voluisse saluare, non autem quos dam tantũ, vt quidã vertit: siquidẽ πάν τις, pro vnusquisq; græcis vsurpat: aut certè ἵνα πάντας σώσω, vt omnes saluem. Nam huius modi sensum palam efflagitant, q̄ proxime præcedunt, & ipse verborũ tenor. Quinimo hoc ipsum sequunt Tertul. Am. chry. & Au.

D.

n.

T. li. contra

Mar. 5.

A. cõtra men

da. c. 12.

I. COR. X.

Scripta sunt autem ad correctionem no.) Amb. legit correctionem, quod mihi magis place ret, nisi codices refragarentur. Tãdem in co di. emste. offendi correctionem.

Vnus panis unum corpus multi sumus, omnes qui de uno pane & de uno cal. participamur.) Sic lego in exemplaribus antiquis & Chry. & Theop. excepto, & de vno calice, quod con sultum non arbitror his subtrahere, quũ id

L 2 habeat

habeat & canat vsus ecclesie, & huic suffragetur codices vulgares, atq; adeo cōtextus Ambrosianus, ex quo in nostra editione repositum puto à castigatore ecclesiastico. Nōnulli codices habent, omnes quidem de vno pane, & de vno cali. participamus: quæ nec mihi improbatur, alij item, nā omnes de vno, & Aug. li. contra aduer. legis scribit, omnes enim de vno participamus.

F. Si quis uocat uos in si. ad cœnam.) Henri. gra. & alij nonnulli expungunt, ad cœnam, quod tamen extat apud Amb. & in li. vetustis.

G. Conscientiam autem dico.) Ante hæc verba Græci repetunt, Domini em̄ est ter. & plentudo eius. Hoc an apostolicę sit veritatis, nō satis constat. Nam vt Chry. & Theo. Græcis, ita Amb. patrocinatur latinis.

I. COR. XI.

A. Vnū est enim atq; idē, si decaluetur. Sic iuxta Græcos lego, in cod. vetustis alias, vnum est em̄, ac si decaluetur.

B. Debet mulier uelamen.) Aliās potestātē, teste etiam Thoma: quorum prius signum, posterius signatum, pariter & vocem refert Græcæ dictionis ἐξουσία.

C. Nec ipsa natura docet uos, &c.) Moderni Græcorum codices quæsituē hæc habent. Nec ipsa nat. do. vos, quod vir, &c. mulier vero si

co. nut. gloria est illi? Nō expostulauerim tamen cum eo, qui secus pronunciarit.

Laudo uos; in hoc non laudo.) Minimum facit ad sensū, siue Græcos emulans, quæsituē pronuncies. Laudabo vos? siue ecclesie cōmunē consuetudinem seruās, sub p̄sentis temporis forma, citra quæsituē pronuncies. de huiusmodi minutis, nō est animus anxie p̄quirere.

I. COR. XII.

Interpretationes sermonum.) Hæc clausulam vt Græci non habeant, nec latini quidam codices quāuis vetusti, quos emendatos crediderim ad inemendatam amussim Græcā. adscriptam tñ fuisse ab ipso Apo. arguunt duæ aliæ clausule huic respondentes, nēpe alij interpretatio sermonū, & nunqd oēs interpretantur; quarū illa supra, hæc poni infra. Hoc idē arguit & Amb. cōmentum, & citatio au. *A. in Speculo.* Vnde admodum probabile est, scribere Græco (etiā ante chr. etatē, qui hoc nō habet) impo- *γένη* fuisse bis positum uocabulū *γλωσσῶν*, (nā i- *γλωσσῶν* de bis ponitur supra, sicuti & hic bis positū *ὀφθαλμοῦ* fuisse credo, quorum dum scripsisset prius, *γλωσσῶν* reflectens visum ad codicem id respexit & p̄sequit̄ est, quod sequebat̄ post *γλωσσῶν* posterius. Cuiusmodi occasione & alia non nulla om̄issa offēdim̄. hinc etiā discere possumus, non semper fidēdum esse codicibus

antiquis, tametsi respōdeant Græcis, sed ne Chry. quidem, quādo ei aduerfantur vel antiquiores vel plures.

I. COR. XIII.

A. H. in epi. Gal. 5. Ita ut ardeā. Hic dicit in nostris inoleuisse errorem, ut ardeam legam^o testatur tñ idem inueniri in nōnullis græc. vult ergo legi, gloriari *καυχῆσθαι*, non ardeam *καυθῆσθαι*. Verum hoc, ut alia multa, receptum non est. Item vocula ita, hic submouenda est, non autem ibi, ita ut montes.

I. COR. XIII.

- A.* Spiritu autem loquitur. Caue legas spiritus, contra Græ. & Lati. codices anti. & Amb.
B. Nisi distinctionem sonitu de. Hoc verius esse puto iuxta exem. quoddam Emsteiniense, q̄ sonitū. Quidam codex habet sonitus. quomodo & Amb.

I. COR. XV.

- A.* Quaratiōe predicauit. Sic lego in codice p̄di cto, & accommodatius est: sed refragatur le ctio vulgaris, & Græca.
A. Post hoc undecim. Vide enarrationes.
C. Quē nō susci. Quod hic sequit, si mor. nō ref. *Ter. de resur.* adiectum videt explicādi gratia, nā hoc neq; Ter. addit, neq; Am. Alias tñ constāter addit.
C. Primitiæ dormientiū. Redūdat ἐγένετο fuit, ut liquet tum ex alijs, tum ex Ireneo li. 5. circa medium. Qui

Qui sunt Chr. qui in aduentum eius crediderūt. D. Græca editio & latina aliquot exē. licet pauca, *Tract. in 1oh. 68.* cum Amb. & Aug. tñ habent, qui sunt chri in aduētū ei^o: quod quia videbat obscurū, data opera videt aduētū à castigatore, ut hoc intelligerem^o de aduentu Christi priore. In exemplari cemb. minori erasa sunt, qui in litera (ut adētu legatur) & crediderunt.

E. Propter uestram glo.) Duplicem reperio apud veteres huius verbi scripturam. Altera est, διὰ τὸ ὑμετέρας καυχῆσθαι, propter uestram glo. altera, ἢ τὸ ὑμε. καυ. per vest. glo. in qua τὸ ἢ, iurantis est particula. Priorem sequitur Amb. & Chry. ut patet ex ipsorum commentarijs, presius introspectis. Nam apud Chry. verbum in contextu Apostoli mēdose, per vest. glo. scriptum est. Sed Theo. Chryfostomi & abbreviator, & ad secula euidētius exprimens, propter vest. glo. id est, inquit, vestri profect^o gratia. Alteram sequitur Aug. qui tū li. de concione do. in monte, tum sermonē de verb. Apo. 28. palam testatur, hoc sermone Apo. iurasse: idēq; liquere ex verbo Græco. Quod autem hodie pro ὑμετέρας uestram, ἢ μετέρας legam^o, qñ id nō inuenio apud veteres, librariorū errori adscribendū est. reperio tñ apud vnū Hic. nostrā, in Epitha. Nepo. sed nescio an rectē.

E. *Li. formu. Spiritu. in- telligen. Ori. Ro. 5.* **Euigilate iuste.**) Sic est Græcè, & apud Eu- cherium, primum ni fallor, emēdatę iam anti- quę versionis sectatorem & in exemp- quodam vetusto: quum vulgo legam⁹ iusti, consentiente Orig.

E. *Et quod feminas.*) Videne quid feminas per- contatiue fornes, pro quod.

Secundus homo de cœlo cœlestis.) In Græco le- gendum cum interp. nostro, & Amb. & Au.

Li. 5. contra Mar. De præse. Dei ad Darda. C. li. 2. contra iudæ. c. 6. **δευτερος ανθρωπος εξ ουρανοῦ,** abiecto videli- cet **ὁ κύριος,** quod Tertul. testatur hic positū fuisse à Marcione heretico. Porro cœlestis, incertum est, an sit additum ab interp. nam id vt legit Am. & Aug. ita contra omittit Ter- tul. & Cypri.

F. *Cōtra Marc. li. 5.* **Portemus & ima. cœlest.**) Tertul. admonet le- gendum **φορέσωμεν, non φορέσομεν:** præcepti- uè inquit non promissiuè.

G. **Omnes quidem resurgemus.**) Vide explanat- tionem.

Absorpta est mors in vict. vbi est mors vict. t⁹

Duplex est huius loci apud Græcos scriptu- ra. Nam pro victoria, Tertul. li. de resur. car.

C. li. 3. c. 58. Hier. in Osee. ca. 13. Cypr. ad Quir. & Augu. in varijs locis, legunt cōtentio, hoc est, **νῆνος** cum diphthongo, præsertim loco postero- ri. Ire. verol. 5. Orig. li. peri Archon 2. c. 3. Chr. & Am. **νῆνος,** id est victoria, quod magis placet

placet: nam & hoc hodie in Osee græco scri- ptum cernitur. ca. 13.

I. CORINT. XVI.

Quod ei bene placuerit.) Hanc puto germa- nam esse Apostoli scripturam, vtpote quam & Amb. sequitur & Aug. Chry. tamen id se- quutus videt, quod hodie in græcis est, **ὃ τι ἂν ἐσοδῶτη,** id est, quicquid prospere conti- gerit, non proprie vt quidā vertit, quicquid cōmodum fuerit: p quo vetus Inter. **ἐυδός- κητη,** videtur legisse. Vnde Chry. in ser. quod- dam de Elecmofyna. Verbo **ἐυδῶθη** Paulus demonstrat, q̄ supernè fauor & felix euen- tus eis assistet. Idem exprimit & Theo.

De Apollo autem fratre, uobis notum s̄. q.) Ne C. quid arbitraris in græcis diminutum, scito hæc verba, vobis notū facio quoniā, à corre- ctore ecclesiastico (ni fallor) adiecta esse: quo videlicet sensus esset plenior: nam tale quid subaudire necesse est. Codex Gembla. minor, i margine tm̄ habet. Apud Am. extāt.

Nostis domum Stephane & Fort. & Ach.) Ex C. eo q̄ in græcis hic non additur, Fortunati & Achaici, consentientibus cōmentatoribus græcis: & rursus ex eo, quod nec latinis paulo antiquioribus adfit Achaici, in suspici- onem vocor, vtrunque esse adiectum à

quo piã, qui aduerterit hæc coniungi in sequētibus: & q̄ putarit parũ cōstare sermonē Apostoli subdētis, qui seip̄os ordinauerūt, &c. quũ pluralitas hæc referri possit ad nomen collectiuũ, domum, vt in illo Apoca. 7: Vidi turbã magnam &c. stãtes ante thronũ. Ex Ambrosij cōmentarijs nihil patet certinã soli contextui illic posito, fidere non ausifim, quod non raro deprehendatur enarratio ab ipso contextu discrepare.

- D. *Cum domest. s. ecclesia: apud quos & hospitor.)*
Casu nescio quo, è græcis sublatũ videtur, apud quos & hosp. nã id & Ambrosianus habet cōtextus: & idẽ exponere videt̄ Chryf. (tametsi cōtextus ipse non habeat) dũ dicit, Apud hos em̄ versabat̄, cũ opifex tentoriorũ esset. Quem sequunt̄ Theo. & Oecu. Codex Gembla. vetustior & Enerbodiẽsis, & multi alij habent.

IN EPISTO. AD CORINT. II. CA. I.

- B. *IVE cōsolamur, pro uestra cōsolatiõẽ.)*
Hoc adiectũ est occasione ambiguitatis huius clausulæ, εἴτε πρῶτα καὶ λυόμεθα ὑπὲρ τῆς ὑμῶν πρῶτα κλήσεως ἢ σωτηρίας, quæ signat vtrunq; nimirum

mirum, siue consolamur pro ves. cōf. & sal. & siue exhor. pro vestra exhor. & sa. Hic etiã admonendũ, aliũ esse ordinẽ cōtextus ipsius in græcis modernis: aliũ in Chry. Theo. & Oecu. aliũ item in latinis. Sic enim habet ordo in græcis. Siue autẽ tribulamur pro ves. exhor. & salu. quæ operat̄ in tolerãtia earundẽ passionũ, quas & nos pat. siue consol. pro vest. con. & sa. & spes nostra firma est pro vobis, scientes quoniã &c. Sed quia Græci scriptores diuersum huic ordinẽ ponunt, sibiq; consentiunt, sic potius scribendũ cẽsuerim: εἴτε ὃ θλιβόμεθα ὑπὲρ τῆς ὑμῶν πρῶτης κλήσεως καὶ σωτηρίας τῆς ενεργούσης ἐν ὑπομονῇ τῶν αὐτῶν παθημάτων, ἢ ἢ ἡμῶν πάρομεν. καὶ ἢ ἐλπίς ἡμῶν βεβαία ὑπὲρ ὑμῶν. εἴτε πρῶτα λυόμεθα ὑπὲρ τῆς ὑμῶν πρῶτης κλήσεως ἢ σωτηρίας, εἰδότες &c. Sed hic scias oportet, in comment. Theo. perperam inserta esse per Porcenam verba illa, siue consolamur pro ve. con. siue tri. &c. quum eo loco tantum debeat poni id, quod post prædicta verba subiungitur, quæ operatur in tol. ear. pas. &c. Deinde etiam in enarratione eius quod sequitur, siue consolamur legendum puto, vestræ salutis gratia consolamur, & in vestri animi subleuationẽ. Quod ad nræ attinet æditiõis ordinẽ,

A. ενεργουμένης

EPAN. NICO. ZEG.

In epist. 2.

ne quis fortè ipsum putet parum authenticum, eundem habent Eusebius papa, & primus post Clement. papa Euaristus, & Amb. Hic proinde ignorandum nõ est exhortãdi verbum, differre à verbo monendi, & cõprehendere in se blandulum quid & consolatorium, vt exhortari verti possit, consolando monere.

C. In simplicitate (cordis) & synce.) Cordis redudat iuxta exemp. anti. & græ.

D. Vt sit ap. me, etiã & nõ. Fidelis autem Deus quia ser. no. qui fuit ap. vos, nõ est il. etiã & non, sed etiã in illo est. Dei em̄ fi. Ie. Ch. qui in vo. per nos præd. est per me & Syl. & Ti. non fuit in il. etiã & nõ, sed etiã in il. fuit. Quotquot em̄ pro. Dei, sunt in il. etiã. Ideo & per ip. amē, Deo ad gloriã nostrã. Sic lego in codicibus fidelioribus.

II. CORINT. II.

B. Si quis autem contristavit, non me con.) Sic habet exem. Emsteiniense & Gembla. & græca æditio.

C. Et scripsi (uobis) ut. Vobis, non est in codicibus prædictis, nec in græcis.

II. COR. III.

Non litera sed spiritu.) Sic habet lectio antiqua & Ambrosiana: eoq; hanc nolim temerè mutari

AD CORINT. 87

mutari, in literæ & spiritus iuxta Græcos, & exemp. Constantiensia ab Eras. adducta, & Aug. li. de spiritu & litera. Poterit tamen posterior ad marginem adnotari.

II. COR. IIII.

Humiliamur, sed non confundimur.) Incertum, B. desit ne hoc in græcis, omiffum incuria librarij (vt fere vsu venire solet, quoties plura similia scribenda sunt) an potius redundet in nostris, vtpote adiectum aliunde ex occasione vicinitatis cum alijs. Nam Amb. quidē & Aug. non addunt. Sedu. verò contrã. Sed & Chry. idem legisse videt, dum totum huc locum ab illo, in omnibus tri. pa. vsque ad deijcitur, sed nõ perimus, 5. distinguit partibus, quum alioqui 4. tantum sint, hac prætermiffa. Sic enim scribit, vt certè ipsius habent interpretis verba. Dum angustijs premimur, anxij non reddimur: laboramus at non destituimur, hoc est, non excidimus in fine: perplexi animo efficimur vbiq;, & consilio destituimur, sed neq; sic, vt ab ijs, quæ proposita sunt, excidamus &c. persequutionem patimur, sed non in ea deserimur: deijcitur, sed non perimus. Nostri codices antiqui hanc partem non habent.

II. COR. V.

Si tamen exuti, non nudi.) Multa suspicari me al. induti. faciunt

faciunt, olim exuti in induti, & ἐκδυομένοι in ἐνδυομένοι mutata: lectio Ter. habēs exuti: sermonis, q̄ prima facie videt̄, absurditas, admonitio Amb. & Chry. de lectiōe diuersa: & copula & superaddita.

II. COR. VII.

- A. Ab omni inquinatiōe car. & spiritus.) De distinctione loci huius in explanatione dictū est.
- C. Pœnitentiā in salu. stab.) Vetus interp. nō ἀμετακλίνομεν vt moderni habent codices, sed ἀμετακλίνομεν, legisse videt̄, hoc est imobile.
- C. Ad manifestandam solic. quam ha. pro uo.) Admodū probabile est in græcis exemp. ἡμῶν in ὑμῶν, & ὑμῶν in ἡμῶν à librarijs esse peruersa: de inq; & illud πρὸς ὑμᾶς redundare: primum quidem q̄ Amb. Chry. & Theo. nō secus legant atq; nos: nisi quod Chry. soctomi interp. loco πρὸς ὑμᾶς adijciat, apud vos, sed superfluè nisi fallor: deinde etiam, q̄ græcè lectiōi ipse reclamet sermonis tenor, vt liquet rem propius intuēti. Proinde ita scribendum arbitramur: Ἀλλ' ἐνεκεν τῆς φανερώσεως θῆναι πλὴν σπαραξῶν ἡμῶν πλὴν ὑπὲρ ὑμῶν ἐνώπιον τῆς θεῆς: hoc est ad manifestandum studium, siue sollicitudinem nostram pro vobis in conspectu Dei: nam illud, quā habemus, interpretans de suo adiecit.
- D. Ideo consolati sumus. In cōso. autē & c.) Hic rursus

sus græcè distinctiōi nō deesse mēdū, ex eorundē autorū liquere potest cōment. quum à nra distinctiōe nō discordent. Lectio autē græca (si q̄s fortè desiderabit) huiusmodi est. Διὰ τὸ τοῦ πᾶσι κληθήμεθα, ἐπὶ τῆς πᾶσι κληθῆσε ὑμῶν περισσοτέρως δὲ μᾶλλον; p̄pter hoc cōsolationē habuim⁹, in consolatione v̄sa abundantius autē magis, &c. Et hūc itaq; locū ita restitue. Διὰ τὸ τοῦ πᾶσι κληθήμεθα. Ἐπὶ ᾧ τῆς πᾶσι κληθῆσε ἡμῶν περισσοτέρως. μᾶλλον ἐχάρημεν, &c.

II. COR. VIII.

Communicationem ministerij, quod fit in sanct.) A. Quod modo græci addunt, ad absolutionē sententiæ δέξαο δὲ ἡμᾶς, nec Ambrosio lectum est, nec Aug. sed ne Chry. quidem, nisi fallor *A. in Spec.* (tametsi latinitate donat⁹ id habeat) id quod theop. ipse abbreviator indicare videt̄, dū deesse hic dicit, quod merito erat dicendū, Hortabar vos ad suscipiēdum id ministrandi munus. Vt si leā interim, quod periodū faciat, ante Gratiam & cōmunicationem.

Ingenium bonū cōprobans.) Recentiores quidā ex eo, quod græcè est γνήσιον, id est, genuinū vel genuitatem, suspiciant̄ ab interp̄te scriptū ingenuum bonū, idq; parum intellectū, à sciolo quopiam esse deprauatum: quorum sanè opinioni hōc accedo libentius, quod

In caenobio
mimirum the-
neft.

quod id ipsum scriptum offenderim, tum in vetusto quodā exemplari calamo descripto, tum etiā apud Bea. Aug. in Speculo. Quanquā interim ingenium non ausim profus explore: partim quod ingenium, vim quandā animi, & quandam homini ingenitam propensionem seu naturam declaret, (iuxta illud Terentij, rursus ad ingenium redit) id quod & γνήσιον signat: partim quod hoc ipsum longo iam vsu receptum sit.

- C. *Qui multum non abundavit: & qui modicum non minoravit.*) In nonnullis inseritur qui multum habuit, id quod & in Amb. cernitur: sed Aug. & codices emendatioris, cum græcis subaudiendū relinquunt. Pro minoravit, quod & Amb. ponit, codex Emstein. & Gemblacensis habent minorabitur, nisi quod in posteriori quidam fecit minoravit, ut vulgo legimus.
- D. *Ministratur à nobis.*) Quod his adiungitur ad domini gloriam, nec Apostoli est nec interpretis, ut liquet ex multis, quæ præterim breuitatis causa. Habetur autem paulo superius, vbi sic legitur, in hanc gratiam quæ ministratur à no. ad do. gl. & destinata voluntatem. Inter vetustos codex vnus Emstienensis & sic habet.
- D. *Apostoli ecclesiarum gloriæ Christi.*) Recentiores emendat, gloriæ Christi iuxta græcos: verum

verum Amb. & codices nri, gloriæ habet, vno atque altero exceptis in editione Louanienfi.

II. COR. IX.

Misimus autē fratres.) Potius quā misi, ut græcè A. est, nam misimus legit Amb. & codices nostri emendatioris. Sed quod infra ponit dicam, singulariter potius legendū dicā, iuxta eosdē, & iuxta illud infra, quemadmodū dixi. quod peculiariter ad Paulum pertinet, alia verò etiā ad Timotheum.

Iusticia eius manet in æternum.) Quod vulgo C. legamus in seculum fec. occasione factum puto, quod ita sit in Psalmo.

Per multas gratiarū act. in Do.) Interpres legit D. διὰ πολλῶν εὐχαριστιῶν τῷ κυρίῳ, quum alij codices habeant διὰ πολλῶν εὐχαριστιῶν τῷ θεῷ, id est, per hoc quod multi gratias agant deo.

Confessionis uestræ in euangelio Christi, & sim. D. plicitate cōmunicationis in illos.) Quanquā græcè sit eis in euangelium, ut neoterici emendat, interpretis tñ hic, ut aliās passim, vertit per ablatiuū, ut liquet ex codicibus vetust. & Amb. Porro in cōmunicationis subaudiri potest uestræ, quod in nonnullis exprimitur, at non in paulo antiquioribus, nec in græcis.

II. COR. XI.

Corrumpantur sensus uest. & excidant à simp. A. Illud excidant siue excedant, ut habet codex

M Gemblacensis.

EPAN. NICO. ZEG.

Gembla, nec Pauli est nec interpretis, sed ca-
stigatoris ecclesiastici, q̄ hoc inferuit ad tol-
lendā amphilogiā. Amb. & Aug. legūt corrū-
pantur sensus ves. à castitate: sed excidant &
simplicitate, habent codices nostri.

B. *Manifestus sum uobis.*) Hoc malim cū Amb,
q̄ quod aliās est, manifestati sumus, vt grā-
cis est.

E. *Quasi nos infirmi fu. in hac par.*) Grēcis nō est
in hac parte, sed quia apud Amb. est, & in
omnibus nostris, nolim abijcere, etiās vno
quodā exemp. confodiaē in ēditione Loua.

II. COR. XII.

B. *Qui me colaphizet. Aliās ut me cola.*) Amb.
& cypri. ser. 3. iuxta grēcam ēditionē adijci-
unt, vt non extollar: sed Aug. ser. 3. de verbis
apo. & prēdictis antiquior Iren. lib. 5. iuxta
latinam ēditionē non adijciunt. Quin & te-
nor ipse sermonis apostolici magis postu-
lat, vt non adijciā. Videtur autem irrepis-
se in contextum ex adnotatione marginali.

*In infirmitatibus (meis.) Et infra in necessitatibus
C. b. (meis.)* Vtrobq; meis adiectitiū esse, arguunt
grāca & latina paulò vetustiora.

Virtus in infirmitate perf.) Redundat μ̄,
C. a. virtus mea, tum iuxta alios multos, tum iu-
xta Iren. Subaudiri tamen debet: sunt enim
verba

AD CORINT. 96

verba Domini, Paulo respondentis.

Signa tamen Apostolatus mei.) Ambro. grāca
ēditio, & pauca exemplaria latina habēt, si-
gna tamen apostoli facta sunt.

II. COR. XIII.

Prædico, ut præsens uo. & nunc absens ijs.) Grē-
ca pleniora sunt, duobus videlicet verbis ad-
iunctis: quorum prius ab Amb. & vtrunque
lectum est à Chry. si modo fidendum lati-
nè loquenti. Sic enim habent *ὡς παρών ὃ
δὲ ὑπάρχω, ἡ ἀπὸν νῦν γράφω τοῖς*, sicut præ-
sens secundo, ita nunc absens scribo: quasi
hic subaudiendum sit tertio. Vel secundo, id
est, iuxta Amb. secundo meo ad vos aduen-
tu. Vnde in suspicionem vocor, pro illo vo-
bis, prius scriptum fuisse τὸ bis (vti in quo-
dam vidimus codice mēbranaceo) atque id à
sciolo demutatū esse in vobis. Vnde & ēdi-
tio Louani. 4. adnotat exemp. bis habentia.

IN EPISTO. AD GA-

LAT. CAP. I.

DEO patre nostro & Dom. Ic. Chr.)
Aliās à deo patre & dño nño Iesu: a.
itē aliās à Deo patre nño, & dño
nño. Aug. omnino nō legit nño.

GALAT. II.

Quibus neque ad horam. ces.) De huius
M a loci

loci lectione in scholijs dictum est. Hic præterea adnotādū putauī, Tertul. inter Latinos scriptores fere primum docere, sermonem hunc legendū esse sine neq; quibus ad horā cessimus: atq; ita legit ab hoc etiā antiquiore Ireneo lib. 3. c. 13. quā etiā lectionē, hac atq; alijs de causis in scholijs adductis, optarim recipi ab ecclesia: etiā si nesciā Aug. legere cum neq;

A. G. B

Qui uidebantur esse aliquid.) Tertiū hoc uerbum repetit: sed apud Græcos uero duntaxat loco apponit. *ἐν τῷ*, esse aliqd, nempe loco medio: & ex hoc ab adnotatore quopiā, etiā in ceteris idē apud nos additū est, quo uidelicet sensus esset euidētior: non autē ab ipso interprete, uti liquet ex Hiero. q̄ ipsius uti in suis cōmentarijs uersio: cū qua consentit & ea, qua uti Aug. deinde etiā ex exemplarib' uetustis. Nescio tñ an hoc ipsum adiectū sit ab eo, qui no. Instru. reparauit circa tēpora Hiero. idq; ex ea translatione, qua uti Bea. Amb. Sunt enim multi codices uel uetustissimi, qui hoc contineant.

B. *Quia reprehēnsibilis erat.*) Ita lego apud Hiero. in cōmen. & in episto. ad Aug. ut ceteros fileam: & in exēp. antiquis, nō reprehensus.

GALAT. III.

A. *Quis uos fasci. non credere ueri.*) Bea. Hiero. testa-

testat, se omittere illud, non credere ueritati, q̄ non habere apud Adamā, sed tantum in exemp. nōnullis: id quod etiā omittūt Amb. Aug. Sed u. ut hinc colligi possit, à castigatore ecclesiastico in nostris additū esse, cui' loco in græcis, non obedire ueritati, adiectum est. Porro proscriptus non præscriptus legunt omnes ueteres.

Sicut (scriptū est.) cred. Abr.) Scriptū est, redundat. Testimonijs superfedeo.

Hoc autem dico: Testamentum confir.) Caue coniunctim pronuncies, hoc autē dico testamentum.

Per fidem (quæ est in Chri. Ic.) Omittendum, C. quæ est, iuxta Græcos & Latinos codices antiquos. Quod si quis tamen secus sentiat, q̄ legat apud Amb. & Hiero. cum hoc non contendam.

GALAT. III.

Mundi huius.) Quia in græcis abest huius, etiā in nostris sublatū est, etiā iuxta codices antiquissimos, sed cont. Amb. Hiero. & Aug. Interpretes enim passim, ubi repperit mundi uocem cum articulo, adiecit pronomen.

Estis filij Dei.) Vox Dei sublata uidetur à fciolis, tā è græcis q̄ latinis, utpote quæ legat Amb. & Hiero. & in codicibus uulgatiorib'.

Heres per Deū.) Apud Græcos redūdat Θεῶν

iuxta Amb. Aug. & alios veteres. Cæterū siue per Deum legatur, siue *ἐκ τῆς ἁγίας*, nō perinde magni refert.

D. *Sina enim mōs est, &c.*) De græcanicā lectiōe nō nihil in explanatiōe diximus. Cætera quę admoneri poterāt, p̄p̄uilla sunt. Illud tantū obiter indico, apud Hefichi. repperisse me hūc locū ita descriptū. Vnū quidē ex monte Sina ī feruitutē generās, quod est Agar. Sina autē mōs est in Arabia, cōiunctus ei quæ &c.

H. L. ca. 19.

D. *Que est mater omnium nostrū.*) Sic legunt Hiero. Chry. & Sedu. & plures codices vetusti, cum græcis. At Amb. & alij fere mater nostra legunt, & similiter Gregor.

D. *Sed liberae: qua libertate Chri. nos libe. State & nolite, &c.*) Græci codices ad hūc modū legūt atq; distinguūt. Libertate igi, qua Chr̄s vos liberauit, state & nolite. Quod vt sequūtur scriptores græci, ita quod nos habemus, sequuntur Latini. De Chryso. tamen dubitari potest, si propius non textus Pauli inibi positus, sed ipsum cōmentum inspiciatur.

GALAT. V.

A. *Quis uos fascinoi, (alijs impediuit,) nō obedire ueritati? Nemini consenseritis.*) Hanc particulam nemini cōsen. negat Hiero. haberi ī codicibꝰ græcis, negatq; ab vllō cōmentatore exponi, quēadmodū nec hodie habet in græcis: nec

attingi.

attingit à Chry. Aug. Theo. Oecu. Verū quū hoc testet fuisse in versiōe latina: & inde cōtinēter habitū sit, & haftenus habeat in nr̄is, licet nō ī oībus antiq; nec p̄babile sit, adfutū fuisse instar glossę, in suspiciōe adducor, sublatū hoc fuisse ab hēreticis, etiā porro ante etatem Hiero. nā idē & alijs multis locis p̄sumptū est, vt patet ex Tertul. q̄ Hieronymū lōgo tēporis interuallo p̄cessit. Atq; hāc meā suspiciōe vehementiorē facit cōmentū. Amb. q̄ (tametsi nemini cōsenferitis, ibi scriptū nō sit) hāc particulā spectasse videt, dum ait: Vnde vt resipiscāt hortat, de cetero nulli eorum credētes: q̄ vt opa legis seruāda suaderēt, euāgelicę veritati non eos obedire sinebant. Porro illud, non obedire veritati, non modo ipse Hieronymus admittit & edisserit (quamuis interim neget fuisse in nōnullis græcis vetustis) verum etiā ceteri: vt exemplariū interim testimonium fileam.

Persuasio hæc non est ex eo, qui uocat uos.) Sic B. habet lectio vulgaris. Sed Hiero. improbens quod olim scriptum fuit in latinis, persuasio v̄ra ex Deo est, melius inquit & verius sic legit, persuasio vestra nō est ex eo, qui vocauit vos, & ita legit Aug. Sedu. Chry. nisi q̄ hic nō addit, p̄nomen v̄ra, sed neq; hęc, quibus consentiunt exemp. vctusta.

- B.** Per charitatem spiritus seruite.) Spiritus non est in græcis, nec in exêp. lat. antiqs: sed nec apud Hiero. nec Aug. Addubito tñ num & hoc adiectū sit ab eo, q̄ correctorē egit noui Instru. ex ea versione qua vsus est Amb. quē sequit̄ & Sedu. Bea. Greg. nō addit spiritus.
- C. in 1ob.**
- C.** Dico autem (in Chri. te.) spiritu amb.) Illud in Christo Iesu, nō esse cōtextus apostolici, arguunt multa, quæ prætereo.
- D.** Fornicatio immun. impu. lux.) Quatuor sūnt voces ad libidinē pertinētes, iuxta Amb. & Chry. iuxta Hiero. verò & Aug. 3.
- D.** Caritas, gaudium.) Nouē tantū fructus numerant Græcis cōsentiēte Cypri. ad Quir. c. 64. Euch. in Gen. c. 3. Chryf. & oībus fere veterib⁹: quū nobis numerent 12. Vnus Am. 10. ponit.

IN EPISTOLAM AD PHESIOS. CA. I.

In dilecto filio suo.) Vetus interpres non addidit filio suo: vt patet ex cōment. Hiero. sicuti nec habet̄ in græcis, nec ī paucis aliquot lat. nō ausim tñ oīno abijcere, tū q̄ fortasse à recognitore adiectū sit, ex versiōe antiq̄ssima, qua vsus est Amb. tum q̄ hoc vbiq; fere occupet cōdices nostros. Smarag. testatur quidem esse in latinis, non vult tamen legi.

Caput

Caput super omnem ecclesiam.) Et hic vnus **D.** est (ni fallor) inter ceteros locus, qui à repatore ecclesiastico mutat⁹ sit, in lectionem clariorem pariter & commodiorem, idq; ex ea versione, qua vsus cernitur Amb. Interpres enim verterat, caput super omnia ecclesiarū (vt ecclesiarū sit casus datiui) id quod adhuc visitur apud Hiero. & ex hoc in aliquot biblijs vetustis. Non incōsultum autem fuerit, hoc ipsum adnotare in margine, vt alia nonnulla.

EPHES. II.

Et uos cum essetis.) Sine cōiunificauit legendum, quod tamen hic subaudiatur oportet ex sequentibus. Vide Eras.

EPHES. III.

Que sit dispensatio.) Legendum non *νομα* **B.** *via*, sed *δινομομία* iuxta explanatores veteres, & Cyril. lib. de recta fide, & editio Complu. Virtutem corroborari per spiritū eius: in interio **D.** *ri homine Christum habitare per fidem in cord. ue.*) Sic legendum ac distinguendum iuxta exem. antiqua, Amb. & Aug. nisi quod pauci codices habent virtute.

Ei autem qui potens est om. facere abun. q̄ pet.) **D.** Verbis nonnihil discrepant Græca à nostris, at sensu fere coincidunt. Hoc tantum submonuisse sat esse reor, ne leuiusculis huius-

cemodi rebus plus fatis implicati videamur, curiosis tamen interim prestantes occasionem huiusmodi requirendi.

EPHES. IIII.

D. *Vniuscuiusq; membri.*) Quamquam non perinde magni referat, vtrum legatur, μέλους ης, ην μέρους: quia tamē veteres nonnulli μέρους habent, probabile est hoc esse Apostoli: & interpretem nostrum vel recognitorem, sensum nobis potius quam verbum tradidisse. Quod autem quidam μέλους habeant, hinc factum autumo, quod hoc magis congruere videretur, illudq; corruptum putaretur. Iren. li. 4. c. 52. legit partis: Hesich. in Leu. c. 1. membri.

E. *Desperantes.*) Verisimile est ob vicinitatem vocum, ex ἀπληκτιότες factum esse ἀπληγκότες, etiam ante tempora Hieron. nam ipse posterius legit. Facillimus enim lapsus est in vna literula. Certē Amb. & papa Marcellinus cum interprete nostro cōsentiunt, legentes desperantes, non indolentes.

M. epi. 2.

C. *Si quis bonus ad edificationem fidei.*) Hieron. testatur, interpretem fidei posuisse propter euphoniā, quum Græcè sit opportunitatis, vt ne quis forte hoc reponat. Et fidei habes apud Ambro. & in omnibus exemplis.

EPHES-

EPHES. V.

Quæ ad rem non pertinet.) Sic lego in Am. & A. codi. vetus. Iquum Græcè, & in paucis sit pertinent.

Fructus enim lucis.) Quum huic lectiōi suffragetur, primum ipse sermonis ordo. dein de probatissimi interp. Hieron. Am. Au. The. & insuper Marcellinus papa, & pap. Antherus, constat deprauatè nunc scriptum καρπὸς τοῦ πνεύματος pro καρπὸς τοῦ φωτός: id quod occasione ni fallor accidit illius, Fructus autē spiritus est charitas. Gala. 5. d.

Implebimini spiritu (san.) Non adijciatur sancto. Vide Eras.

In uerbo (uitæ.) Vitæ non habent codices Græci, nec scriptores antiqui Hieron. Amb. Au. tract. in Ioan. 80. Sedul. Pseudieronimus, quod ad explanationē attinet: sed nec codices nostri antiquiores.

IN EPISTO. AD PHILIPPENSEIS CA. I.

Coartor autē è duobus: deside. hab. ex eo C. quod sequit, multo magis, meli⁹, recti⁹ putat Au. li. de doc. chr. 3. c. 2. si sic legam⁹. coartor è duob⁹: vt hic distinctione interposita sequatur, desiderium habes dissolui & es. cum Ch. mul. ma. m. è. vt cū ex duobus cōpillaṯ, intelligas alteri⁹ tm̄ habere desiderii, scilicet esse cū ch.

EPAN. NICO. ZEG.

alterius vero] necessitatē, s. manere in carne.

PHILIP. II.

Si qua viscera ac miserationes.) Sic lege iuxta
A. exem. Nonnulla antiqua Amb. Aug. & Sedu.
 in archetypo item ἐὶ λένα. Nā non legisse ch.
 & The. ἐῖτις ἀολάγχα, hinc colligit, quod
 nullum moueant scrupulum. certē meus co-
 dex Basileę expressit ἐῖτινα habet. Codex Em-
 steiniēsis & Gē. & alij pleriq; habēt, si quę vi-
 scera miserationis. 8 Porro si qua antiquę, &
 vnica voce dixit interpres pro si aliqua. Alio
 qui si duę essent voculę si qua, potius dicen-
 dum erat si quę viscera. Nunc autem inter-
 pres sic loquitur, si qua cōsolatio, si quod so-
 latium, si qua viscera, varians si quis, vt com-
 positum non à si & quis, sed à si & aliquis:
 quum dicere potuisset, si quę consolatio.

A. *Que aliorum.*) Redundat ἐκασος iuxta chr.
 & ceteros vteres, contra Oecu.

B. *Non ut in presentia mei.*) Caue omittas vt.

PHILIP. III.

A. *Spiritu Dei seruiamus.*) Ita legendum esse do-
Am. de spi. s. cet Amb. & Augu. ser. de ver. apo. 15. ex fide
g. c. 6. Græcorū. atq; ita legit antiquus ille scriptor
 Saluianus lib. 4. suffragabatur exēplar quod
 dam ex Enerbodio nobis communicatum.

Et non in carne fiducia habentes, quanquam (Ϟ)
A. *ego habeam conf.*) Commodius videtur quod
 iuxta

AD PHILIP.

95

iuxta Græcos habet Amb. & exem. Gembla.
 fiduciam habemus. Aug. tamen pro vulgata
 lectione facit: Copulam &, neuter habet, ad-
 stipulantibus aliquot codicibus.

Si quo modo occurrat. Et infra si (quo modo) cō
prehendam.) Iuxta Amb. Aug. Græcos, & codi-
 ces Latinos antiquos, quo modo legendum
 est loco priori, at non posteriori.

PHILIP. IIII.

Euodiam.) in Latinis vbiq; Euchodiam in-
A. uenio.

Qui me confortat.) In vno atq; altero anti-
G. quo codice, additum inuenio iuxta Græcos
 Christus: confortat Christus: sed quia non
 habetur ab Amb.. adiectitium puto.

IN EPISTOLA AD

COLOS. CA. I.

Sicut Ϟ *in uniuerso mundo est, Ϟ frus*
A. *tificat Ϟ crescit.*) In Græ. abest &
 crescit, sed refragantibus inter-
 pretibus. itaq; iuxta editionem
 Complutensem scribendum, Ϟ ἐσι καροπο-
 ρούμενον Ϟ ἀυξανόμενον.

Redemptionem per sanguinem ipsius, remissio-
B. *nem pec.*) Quanquam per sanguinem ipsius,
 lectum non sit Ambrosio & Chry. non au-
 sim tamen cum neotericis castigatoribus
 abij-

abijcere, quòd & Augustino lectum sit, & hà
 beatur in gręcis pariter & latinis antiquis, vt
 in codice vetustiore Gemb. & alijs. Mecum
 facit & Cyril. li. de recta fide.

C. *Per sanguinē crucis eius.*) Redúdat δὲ αὐτοῦ:
 & ablatum sensum reddit expeditiorem.

D. *Docētes omnem hominem.*) Quanq̄ omnē ho
 minē, hic videatur superfluum propterea, q̄
 idem ipsum premittatur, & non cernatur a-
 pud Am. habetur tamē & in Gręcis & in mul
 tis latinis, & apud Chry.

COLOS. II.

A. *Mysterij Dei patris & Christi Ie.*) Multa est
 hic in lectione varietas, sed quod posui, vul
 gatus est, eoq; & preferendum duxi. Am. le
 git mysterij Dei in christo. Au. scribit, ad co
 gnoscendū mysteriū dei, quod est chrs. grę
 ca editio habet mysterij dei, & patris & chri
 sti. chry. habet vt nos posuimus. Cætera pre
 tereo.

B. *Confirmati(in)fide, sicut & didicistis abundan
 tes in illo.*) Illud in, non extat in Gręcis, nec a-
 pud Am. nec in aliquot codi. vetust. Porro
 pro in illo, p̄dicti autores legunt in ea, vt refe
 ratur ad fidem: pro qua lectiōe 3. adnotatur
 ex ep̄. in editiōe Louanien. & 4. q̄ nec in illo,
 nec in illa habēt, quā diuersitatē & nos inue
 nimus in ijs, quæ nobis videre contigit.

CO-

COLOS. III.

Masculus & foemina.) Hanc clausulā nō nul
 li huc arbitrantur transscriptam ex epistola
 ad Gala. ca. 3. quòd nec in Gręcis habeatur,
 nec in Chry. aut Amb. aut Theo. quam ta
 men reperio apud Sedu. & eū, qui Glossema
 scripsit titulo Hieronymi. Adhæc eandem
 attingere videtur & Amb. in commētario:
 vt fileam interim concentum codicum lati
 norum, paucis exceptis.

Ita & uos.) Subaudiendum non scriben
 dum, facite aut donate. Rationibus superse
 deo. Quod autem in Ambr. habeatur, li
 brariorum opera factum autumo, aut certe
 ipsius Amb. exponentis.

Personarum accep. apud Deum.) Gręcis abest
 apud Deum, quibus consentit quidē Chry
 sostomi commentum, sed refragatur ipsius
 contextus, cum que hoc & Ambro. & Se
 du. vt alios fileam. Itaq; adijciendum arbitror
 προσωποληψία παρὰ τῶ θεῶ.

COLOS. IIII.

Qui) omnia quæ hic aguntur, nota facient uo
 bis.) Qui, iuxta Græ. Amb. & codices Emstei
 niensem & Gembla. omittendum: & facient
 pluratiuè legendum.

VI

C. *Vt stetit perfecti.*) Alias ἄτε litis perfecti iuxta Amb. & codi. Emste.

D. *Ea quæ Laodicensium est.*) Dum singula per-
curro atq; expēdo, nō aliud diuinare queo,
quàm apud Græcos à sciolo quopiam ex
τοῦ λαοδικιῶν Ἐὐμῆς ἀναγνώτε *uel* Ἐὐμῆς
ἀναγνώσθῃ deprauatum esse τοῦ ἐν λαοδι-
κείας, Ἐὐμῆς ἀναγνώτε, vel propterea quòd
prorsus eam, quæ à Paulo ad Laodiceños scri-
pta fortasse est, epistolam ignoraret, vtpote
quæ cæteris eiusdem apostoli epistolis iun-
cta non sit, vel quòd eadem ab omnibus re-
probari intelligeret: quemadmodum & Bea.
Hiero. li. de scripto. eccles. de ipsis Pauli scri-
bens epistolis, legunt (inquit) quidam & ad
Laodiceños. sed ab omnibus exploditur. Cer-
tè Amb. cum vulgato interprete consentit,
legens simul & explicans, & Laodicensium
vos legatis. Chry. hac in re anceps est. Atqui
probabile, Apostolū multo plures scripsisse
epistolas, quàm publica habeamus ecclesiæ
autoritate comprobatas. Extat autem epi-
stola ad Laodiceñses inscripta, an de ea sen-
tiant, non satis constat. Neq; mihi probabile
indicatur Marcionis iudicium, quem Ter-
tu. li. 5. refert epistolam ad Ephe. habuisse
pro episto. ad Laodiceñses. Nonnulli co-
dices sic habent: eam quæ Laodicensium est

vos

vos legatis, quod coincidit cum nostra le-
ctione altera.

Gratia domini Iesu vobiscum. Amen.) Vulgares D.
codices habent, gratia domini nostri Ie. Chri-
sti vobiscum Amen. Amb. vero & Chry. & e-
ditio Græca, gratia vobiscum amen: atq; hoc
puto esse verius.

IN EPISTOLA AD

THESSA. I. CA. I.

Aulus & Sylluanus. Hieron. dicit vi-
tiose scriptum Sylluan⁹ pro Silas,
quòd illud non legatur in Act.
apo. Sed hoc ab ecclesia, aut ab
aliquo receptum non inuenio.

A. H. Dama
Septuaginta,

Gratia vobis & pax.) Quod hic subiicitur
ἄρ' θεοῦ πατρός ἡμῶν καὶ κυρίου ἰησοῦ χριστοῦ
verisimile est subdititium esse, quòd nec in
nostris sit, nec apud Am. nec apud Chr. dein
de vel maxime, quòd id ipsum præmittatur,
in Deo patre & domino &c.

I. THESSA. II.

Sed ante passi (multa.) Hoc multa, nuperam A.
esse adiectiōem, declarant codices paulo ve-
rustiores, vt cætera fileam quæ rectè adnotat
Desiderius.

Quum possemus vobis oneri esse.) Amb. scribit B.

N cum

EPAN. NICO. ZEG.

cum possemus honori esse. Et equidem sum
nescius propter amphilogiam vocis βαρῆς,
an itidem scripserit & interpres noster.
In quodam codice deerat vobis. Vide
Deside.

- B.** *Desiderantes uos, cupide uolebamus.*) Pro ἰμεῖς
ἐόμενοι, id est, desiderantes, siue amantes.
Theophylacto rectius videtur ut ὁμιεῖς
C. *μενοι* legamus, id est, adglutinati & con-
nexus vobis, ab ὁμοῦ simul, & ἐίρω quod est
connecto. Mihi contra magis placet, quod
vulgatus legit, interpres. cumque hoc Amb.
& Chryso. quanquam hic postremus ex-
planando utrunque attingit: & ad sensum
non perinde magni refert. Cæterum illud
cupide, quod ad explicandam sermonis em-
n. phasim interpres adiecit, quanquam posset
ad desiderantes pertinere, rectius tamen cum
volebamus iungitur.
- B.** *Vobis qui cred. adsumus.* in antiquis atq; Græ-
cis est suimus.
- C.** *Accipistis (illud) non ut uerbum hominis.* in Græ-
cis subaudienda est particula ὡς, ὡς λόγῳ
ἀνθρώπων, aut etiam exprimenda, quemad-
modum expressa cernitur in codicibus non
nullis uetustis. Cæterum uocem illud, nec
Amb. habet, nec Græci, neq; plerique latini
antiqui.

Et pro-

AD THESSA. 98

Et prophetas.) Illud ἰδίους, adiectio est mar D.
cionis, teste tert. li. aduersus eundem.

Peruenit enim ira.) Amb. & codices antiqui D.
habent, præuenit. Græca vox φθάνω, ambi-
gua est.

I. THESSA. III.

Prædicebamus uobis quassu. nos.) in Amb. & ali. B.
quot codicibus est prædicabamus passu. vos,
sed perperam.

I. THESSA. IIIII.

Quomodo oporteat uos ambulare & pla. Deo. A.
sic & ambuletis ut abundetis.) Nonnulli resti-
tuunt ex exemplaribus uetustis, sicut & am-
bulatis. Verum ex eo quod nec hoc, nec il-
lud, sic & ambuletis est in Græcis, ad stipulā
Chry. & Theop. uerisimile est, prius adie-
ctum esse explicandę sententię causa fortas-
d. se ab correctore: nam adiectio est per-
uetusta. Alioqui sic sermo ipse archetypicus
construitur. Obscramus in domino &c. ut
abundetis magis.

Dedit spir. s. sanc. in nobis.) Variat codices in B.
nobis & uobis: sed nobis, persona prima legit
Chry. & Amb. si commentum spectes.

In aduentu do.) Quanquam Græcis ad-
uentum sit, casu uidelicet accusandi, no-
bis tamen legendum, aduentu casu aufe-
rendi, quandoquidem præcedit, qui residui

N 2 sumus!

sumus. Et non infrequēs est apud veterem interpretem, vt accusantem casum rectum ab eis, resoluat in casum auferentem. Adhęc ita facilior est sententia. Hoc vtpote leuiusculum non admonerē, nisi vidissem passim eadem in re esse peccatum.

- D. Nos qui uiuimus, qui relinquitur, simul rapie cum il. obuiam Christo.) Quanquam commodius videatur, quod Græcè est, & hodie reponitur à castigatoribus in Latinis, qui uiuemus & relinquemur, ego tamen Amb. & Aug. sequi malim: & consensum fere exemplarium veterum, qui tempus præsens habent. Et Christo malim cum autoribus prædictis, quàm domino, quod irrepsisse videtur occasiōe illius quod sequitur, sic semper cum domino crimus.

I. THESSA. V.

- A. Sicut dolor in utero habenti.) Subauditur superuenit. In datiuo enim legendum cum Amb. & Græcis.
- A. Non estis noctis.) Sic habent nostri codices emendatiorēs, suffragante Amb. At Græci suffragante Aug. atque Chry. non sumus noctis.

IN EPI-

IN EPISTOLA AD
THESSA. II. CA. I.

Nius cuiusq; omniū uestrum in inuicē.) A.

Ita legendum iuxta Græcos & Amb. & exempla. uetusta.

Retribuere tribulationem.) Parum refert siue tribulationem, siue legas retributionem, iuxta lectiōem vulgo communem, q̄ sens⁹ idem sit. Vsurpatur em̄ nonnunquā in arcanis literis retributio pro supplicio, uel tione & talione, idq; ex cōsuetudine hebræorum. Vnde psalmo iuxta supputationem hebraicam 137. Beatus inquit qui retribuēt tibi retrib. id est, uel tione & supplicium. item retribuere pro punire, psal. 103. Neque secundū iniquitates nostras retribuas nobis. Itaq; retributio idē dicit, quod in archetypo habes τὴν θλίψιν. in codicibus Emsteiniēsi & Gemblacensi minori, tribulationem inuenio.

II. THESSA. II.

Super omne quod dic. de.) Legēdum ἐπὶ πᾶν τὸ λεγόμενον, vt in nonnullis extat, & apud Tertul. li. contra Mar. 5. & Hie.

Qui tenet nunc, teneat.) Concordat hic Aug. cum Amb. atque interprete, addens uocem teneat, quæ Græcis abesse cernitur, sub-

B. A. de ci. d.
20. c. 19.

N 3 audien-

audienda fortasse, propter sermonis alioqui eclipsim.

- B. *In quam & uocauit uos.*) Hanc germanam esse nostri interpretis scripturam, testantur vetustissima exemp. emendatiora, cumque ijs consentiens Ambro. ut alios taceam nostræ linguæ autores. Atque idem vel ex Græco habebitur, si ἐξ ὁ accipiamus pro inquam rem, nempe fidem veritatis.

II. THESS. III.

- D. *In omni loco.*) Ἐν παντὶ τόπῳ, suspicor mendose scribi, pro ἐν παντὶ τόπῳ. propterea quod Ambr. & Theo. nobiscum legant in loco, quanquam Chrysofomi interpretis vertit, omnibus modis. Sed perfacilis est lapsus in vna literula.

IN EPISTOLA AD
TIMO. I. CA. I.

- C. *isericordiam (Dei) consequutus sum.* Bis ponitur: & utrobique abest Dei, apud Amb. apud Græcos & in aliquot codicibus latinis. Non nulli tantum habent dei, loco priori, posteriori vero nulli, quod equidem meminim.

I. TI-

I. TIMO. II.

Qui in sublimitate (constituti) sunt.) August. & plures codices antiqui, cum Græ. non habent constituti. Est enim ὀντῶν, id est, existentibus, pro quo Ambr. habet, positi sunt. Quare & addubito, num & hic eodem autore positum sit, quo apud mat. c. 8. homo sum sub po. con.

Cuius testimonium temporibus suis confirmatum est.) Quanquam in Græcis & plerisque antiquis nostris non habeantur hæc verba, cuius confirmatum est, quæ à quopiam explicandæ sententiæ gratia adiecta sunt, hanc tamē scripturam puto, aut certè opto, esse reteptam, ut absit obscuritas, quia huic adstipulantur Ambro. atque Hiero. nisi quod Ambr. habet, datum est: ex quibus (ut verisimile est) castigator ecclesiasticus prædicta huc transposuit. Nam hunc vnum esse locum inter cæteros reor, quē ipse nobis reddidit pleniorē & clariorem.

Si permanserit.) Ne quid erres, permanserint, pluratiuè legendum, iuxta veterum latinorum pariter & græcorum exemplarium & Ambrosianę lectionis fidem. Atque ita referri hoc poterit ad filios simul & mulierem.

N 4 I. TI-

I. TIMO. III.

B. Hæc tibi scribo (fili Timothæe. Redundat hic, vt rectè admonet Erasmus, fili Timothæe.

A. Prudentem ornatum, pudicum.) Pro vnica voce σάφρονα, nos vulgo binas habemus, nempe prudentem & pudicum, vtrunque enim vna intelligitur voce prædicta. Et quâquam Hiero. in comment. epist. ad Tit. ca. i. taxet interpretem, qui σάφρονα verterit in prudentem, magisq; pro hoc probat casti & pudici vocabula, video tamen prudentis vocabulum constanter occupare exemplaria, & pudici in multis contra exulare. Sed cōtrarium visitur in ea versione, qua vitur Amb. quæ prudentis vocem ignorat. Ex diuersa ergo versione in nostris pudicum insertū est.

I. TIMO. IIII.

B. In charitate, in fide.) Redundat in Græcis, ἐν πνεύματι ante in fide, quippe quod nec Chrysofostomo lectum est, nec Ambro. nec August. lib. de doct. Chri. 4. cap. 27. nec Hesichio in Leui. cap. 23. vt alios sciam.

I. TIM. V.

A. Discat primum domum suam regere.) In modernis Græcorum libris est μανθανέτωσιν
σιν

σιν numero multitudinis, sed mendose ni fallor. Nam cum Interprete μανθανέτω legisse Ambrosium, Aug. & Chryso. palam arguunt ipsorum cōmentaria: quibus potius fidendū q̄ vni Theo. legenti μανθανέτωσιν, tametſi pio sanè sensu. Porro piè regere, quod scribit cum Ambrosio Augustinus, hæctenus in nostris non inueni.

Sperat in Deum & instat ora.) Ita legendum **A.** attestantibus antiquissimorum autorum, tū Græcorum, tum Latinorum enarratiōibus, nominatim Chryf. Amb. & Primasij. Non contenderim tamen, si quis legat imperatiuè, iuxta multos codices etiam antiquos.

Non infrenabis os boui trituranti.) Hoc pacto **C.** legit Amb. Aug. & fere codices antiqui, quū alij legant non alligabis.

In alteram partem declinando.) In archetypo lege **κατὰ πρόσλιση** per **ι**. non **πρόσλιση** per **η**, id est, aduocationē, quomodo Theophylacti legit interpret. Nam **πρόσλιση** in omnibus est, quæ videre contigit, exemplaribus, ad stipulante Amb. atque Chry.

I. TIMO. VI.

Qui beneficij participes, non quia. **A.**

Questum esse pictatē.) Hic Græci superad- **B.**
dunt, abſtine à talibus: & videri poterat adiectio adulterina, ni antiqui eisdem explanatores

tores Amb. & Chry. cumq; hoc Theop. legerent. Et nos tandē in codice Euerbodiēsi adscriptum offendimus hoc pacto, discede ab huiusmodi, sicuti scribit & Amb.

- B. *In laqueum diaboli.*) Vocem diaboli, non inuenias apud græcos, neq; item apud Amb. Habetur tamen apud Chryf. & in omnibus, quæ viderim, latinis.
- D. *Vocum nouitates.*) Ex Chry. Basil. & Amb. constat, *νενοφωνίας* hic esse legendum per æ diphthongon, id est, vocum nouitates: quod quidam (fortasie innouandis vocabus plus satis deditus) in *νενοφωνίας* subuertit.

IN EPISTOLAM AD TIMO. SECVN. CA. I.

- A. RATIAs ago Deo meo, cui seruiō & progenitoribus meis.) Meo, inuenio in Amb. Chry. & in cōmentarijs titulo Hiero. & in codicibus vulgaribus: atque ideo in contextu relinquendum Deo meo. Cæterum meis, nusquam ferē inuenio, nisi in vulgaribus, ideoque tollendum.
- D. *Quanta Epbesi ministravit (mibi.)* Pronominis particulam non inuenias apud Amb. & Chry.

Chrysof. si cōmentum inspicias, nec in græcis codicibus, nec in antiquis latinis. Quin & Amb. docet, hic cōmendari Onosphori bonum, nō personale, sed generale.

Formam habens sanorum uerborum.) Sic habent codices nostri vetusti, adstipulante Amb. quum Græci, suffragante Chrysof. habeant, formam habe. In priorilectione, hæc verba sine periodo iungenda sunt cum illo, bonum depositum custodi, vt formam & depositum velut appositiuè cohæreant.

Scis (enim.) Particula enim, non video cuius A. hic rationē dicat: quam, quia neque Græci neque Amb. attingit, superuacaneam arbitror. Mecum faciunt codices antiqui.

II. TIMOT. II.

Nemo militans Deo.) Caue omittas Deo, cū D. græcis, contra Amb. August. Chryf. & alios veteres.

Memor esto (Dominum) Iesum Chri.) Dominum, nō legunt scriptores modò citati, nec codices græci, nec aliquot latini.

Ad nihil enim utile est, nisi ad subuersionē.) Græca B. ad verbū reddita, ita resonāt. Noli verbigeneri, ad nihil vtile, ppter subuersionē audiētū. Sed interp̄s, aut certè corrector ecclesiasticus periphrali explicuit, quod alioqui obscurū erat,

EPAN. NICO. ZEG.

erat, aliquot verbis superadditis, quæ etiam apud Amb. leguntur.

- C. *Omnis qui inuocat nomen Do.*) Lege nominat nomen, iuxta Amb. Aug. exemplaria vetera, & editionem Græcorum.

I. TIMO. III.

- D. *Ad corripendum.*) Corrigendum legendū iuxta vetustiora exemplaria: nam & Græcis est πρὸς ἐπινοήθησιν ad correctionē. Quam corripendum tolerari potest: & extat in Biblijs etiam vetustis.

- D. *Instructus.*) Interpretis exēplar habuit ἡ-
ηρημένον, quod habes in æditione Complutēsi, ab ἐξαρτήσιν, cōponere, instruere, apparare. Quod autem nunc legimus, vno adstipulante Amb. ἐξηρητισμένον signat consummatum & præparatum ab ἐξαρτήσιν, quod tamen etiam pro cōpono vsurpatur.

II. TIMO. III.

- A. *Sobrius esto.*) Desiderius vnum citat exēplar quod hoc verbi nō habet iuxta Græca, Chry. & Amb. Suspiciatur autem ipse hac occasiōe irrepsisse φησὶ (quod supra ponit) signet vtrunque, nempe vigila & sobrius esto. Sed his solis ratiōibus, non ausim hoc ipsum cū Henrico Grauiο explodere, quod longo iā vsu receptum sit.

Græc

AD TIMOT. 103

Gratia nobiscum.) Tam Græci codices, quæ la-
tini perperam hic habent, vobiscum, vti liquet ex Chrysof. qui dicit Apostolum hic etiam sibi imprecari: & ex eo, quod soli Timothæo scribit Apostolus, cui in verbo proximè præcedenti singulariter loquens. Dominus, inquit, Iesus Christus cum spiritu tuo: & ex codice vno Gēblacensi. Subdubito tamen an hoc sit ipsius Apostoli, quod veteres fere hoc ipsum nō attingant. Vnus Amb. huius loco Vale ponit.

IN EPISTOLAM AD
TITVM CA. I.

BENIGNVM *sobrium.*) Quod his B. interponitur, prudētem, redundat iuxta exemplaria antiqua, & Græc. Additum apparet ex ambiguitate verbi σώφρων. prudentem declarantis & sobrium, præter multa alia.

TIT. II.

Vt prudentiam doceant Adolescentulas.) Sic A. distinguūt omnes, ni fallor, codices nostri: quum Hiero. aliter vertens sic distinguat, vt ad castitatem erudiant adolescentulas. Et Amb. vt instituant adolescentulas, viros suos diligere.

diligere. Verum ut nostra est alia versio, ita aliam esse puto distinctionem.

B. *In integritate, in grauitate.* Ac ditio Louanienſis vnum adnotat exemplar, cum græcis sic habens, ut plenius locum hunc ponam, temetipſum præbe exemplum bonorū operū, in doctrina integritatem, grauitatem, verbū fanum. Verum vni non ſoleo fidere absque rationibus alijs: quanquā interim fateor, hoc ipſum eſſe commodius.

C. *Dei ſaluatoris.* Legendū Θεῶν σωτῆρῶν, aut Θεῶν σωτῆρῶν, non σωτῆρι, id eſt, ſalutaris. Teſtimonijs ſuperſedeo.

IN EPISTOLA AD PHILEMONEM.

A. **V**IDENS fiat in agnit. omnis (operis) boni. Scito illud operis, neque Græcos legere neque Latinos, vel primæ vel mediæ ætatis interpretes, ſed nuper (nam in vetuſtis non eſt) adiectum eſſe à ſtudioſis: primum quod ſic (opinor) à quibuſdā viderent explanari, nec id ſanè ſiniſtrè, deinde ne videret locus non facere aduerſus Pneumaticos, qui negat bona opera neceſſaria eſſe homini ad ſalutē. Sed abſit, ut quiſquā velit aſſutitijs huiuſmodi verbis cōuincerere hereticos, qui poti⁹ agnoſcat

ſcat in particula illa, euidēs fiat, quod græcè etiā ſignificati⁹ eſt ἐνεργησ γέννη, operatrix ſue efficaciæ fiat, aperte ſatis opera deſignari, ut ne cōmemorem alia ſcripturæ loca.

Quod eſt in vobis, in Chriſto Ie. Vetuſti aliquot codices nō habēt, quod in vobis eſt: pluri tantū habent in vobis, in Chr. Ie. pauci quod eſt in Chr. Ie. Veteres tñ interpretes, & aliquot codices id habent, quod poſuimus, niſi quod Amb. & Hieron. omittant Ieſu.

IN EPISTOLA AD

HEBR. CA. III.

QVADRAGINTA annis.) Ne vi-
tioſa diſtinctione offūdaris, iugēda ſunt hæc cū ſuperiorib⁹, iuxta veterū tā latinorū, quā græcorū codicū fidē. Neque hæc diſtinctione refellit, quod circa hui⁹ ca. ſinè ſubiūgiſ, quib⁹ autē inſenſus fuit 40. annis: nā ꝑ inſenſus fui, Hebræi אַרְבָּעִים legūt, id eſt, tēdiū & moleſtiā cepi. Et huic itē 70. Inter. verſio reſpōdet, habēs ποσάχαθισα, nō modo inſenſus fui, verū etiā tēdiū *Psal. 94.* cepi ſignificās: qua voce D. Clemens Apoſt. Pauli, interps ſimul, quicquid de 40. annorū tētatione ꝑmiſerat, cōplex⁹ eſt: & *Psal. Hebr.* verbo illo אַרְבָּעִים ꝑſcriptā tētatione demōſtrans אַרְבָּעִים inqt דְּרֹר אַרְבָּעִים שָׁנָה: tāquā ſi inqat: Sic

EPAN. NICO. ZEG.

Sic tentantē, probantem & videntem opera mea generationem, 40. annos pertuli, & dixi, semper errat corde, vel Hebræis est, & dixi, xi, populus errans corde.

Discedendo à Deo ui.) Sic scriptum vidim⁹ in exemplari mēbranaceo, cōsentiente editione græca.

Introire prop. incre.) Omittendum, in requiem ipsius.

HEBR. VIII.

Aliquis ex nobis deesse.) Hoc magis quadrat, quod græci & latini quidam codices habent, vobis propter illud timeamus.

Spei nostræ) confes. Illud spei nostræ, adiectū est à quopiam, quod sensus esset plenior, ex huius epist. ca. 10. ne quis existimet græca esse mutila. Declarat id tum Augustini lectio, tum exemp. vel paulo vetustiora.

HEBR. VI.

Cum esset filius (Dei.) Dei subditivum est, vt liquet ex græcis, & latinis anti. & Chryso. & Theo. Agitur enim hic de obedientia, quæ filiorum est.

HEBR. VII.

Accedens per semetipsum.) Quo minus accedentes legere possis in vulgata versione, illud semetipsum prohibet, etiam si græcis sit acceden-

AD HEBR. 105

cedentes, sed apud quos αὐτῶ fit anceps, ad ipsum & seipsum. Helich. accedens habet. *Hesi. li. 2. in Leu.*

HEBR. IX.

Vsq; ad tempus correct. impositis.) Caue legas correctionis pro correctionis. Impositis vero an imposita legas, ad sensum nihil refert, nisi quod Græci imposita habeant.

HEBR. X.

Nam et unctis cōpaf. es.) Græcè est τοῖς δεσμῶν μὲν vinculis meis, sed refragante Chry. vt probabile sit, à librarijs id esse deprauatū, & pro δεσμῶν δεσμῶν scribendum, ablato etiam μὲν, nisi fortè vinculis pro unctis, per Metonymiam accipias.

Ahuc enim aliquantulum.) Ita scriptum visum in exemp. Emsteiniensi, sine modicū, quod superuacaneum videtur.

HEBR. XI.

A longè eas adspicientes.) Quod hic adijcitur, ex annotatione quapiā interpretante illud, à longè aspicientes, contextui insertum puto. Nam id apud nullum inuenio explanatorem, ne apud Oecu. quidē, in medio cōmentario scilicet, quum hæc duo iungat visis & salutatis.

Fide Moyses grandis factus, occidit Aegyptiū cōsiderans dolorem fratrum suorum.) Hanc clausulā

○

offen-

EPAN. NICO. ZEG.

offendimus in duobus exemp. antiquis, di-
uerſarum regionū ſcriptā ante illud, fide
Moyſes grādis, factus negauit ſe eſſe: & pro-
babile eſt eorundem verborū repetitionem
ſcribæ occaſionē p̄ſtitiffe, vt p̄poſitā partē
omitteret: ita vt haecenus penitus & Græcis
adempta fuerit & latinis: quam conſultius
duxerim reponere.

HEBR. XII.

A. *Curramus (ad) pro. no. cer.)* Accōmodatior eſt
ſermo græcus citra particulā ad, vt dicat, cur-
ramus, id eſt, curſu expleam⁹, p̄poſitū nobis
agonē: alioq; ad certamē currere eſt, necdum
certantē ad certamē p̄perare. Deprehendim⁹
quoq;, nec latinis quibuſdā explanatoribus
lectum to ad fuiſſe, nominatim Primaſio &
Anſhelmo: quare & ſuperfluum id arbitror.
Teſtantur hoc & vetuſta exemp.

B. *In diſcip. perſ. tanquā ſi. uo. of. ſe Deus.)* In græ-
cis legendum non eſt ſed εἰς πᾶσιν ὑμῶν
Li. de t̄. bar. ca. 6. νεπε, ὡς ὑοῖς ὑμῶν προοφῆρετ ὁ Θεός. Quorū
loco Aug. legit, diſciplinam eius ſuſtinet:
ſicut filios, ita vos aggredit̄ Deus: & Chryſo.
interpres, in diſciplina, inquit, perfeuerate.

D. *Adtractabi. (montem,) & acceſſig.)* Illud palā
arguunt vetuſtiorum ſere omnium cōmen-
taria, & codices noſtri vetuſti, nec græcis nec
latinis legendum montis vocabulum. De
verbo

AD HEBR. 106

verbo autem accēſſibilis, conijcere tantum
poſſum, ex cōmuni Græcorum lectione ab
interprete noſtro accēſſibilem ſcriptū fuiſ-
ſe, id quod propius ad κεκαυμένω accedit,
quod accēſum propriè declarat: ita tamen,
vt accēſibilem actiue poſitū intelligamus,
quemadmodum & incredibilis non raro in
ſcriptura, & riſibilis apud Dialecticōs uſur-
patur. Vt apud Eccleſiaſticum, Qui timent *Ecc. 2. c.*
Deum, non erunt incredibiles verbo illius:
& in epiſt. ad Titū, iuxta veterem ſcripturā, *Tit. 1. d.*
Quum ſint abominati & incredibiles. In cō-
mentario, Chryſoſtomi titulum præferenti,
latinitate donato accēſſibilem lego. Tandē
in codice Gembla. accēſſibilem inueni.

Lapidabitur.) Quod hic adijcitur ἡ βολίδι *E.*
καταπορευθήσεται, ſcito in vetuſtioribus exemp.
non haberi, nec in editione Complu. vt pro-
babile ſit, à ſtudioſo quopiam ex Exo. ca. 19.
prius ad marginē adnotatū, poſtea ſcribarū
imprudenti diligentia textui inſertum eſſe.

HEBR. XIII.

Placuerunt quidam angelis hoſpitiō receptis.)
Quum græcè ſit ἔλαθον, admodū ſanè p̄ba-
bile eſt, latuerunt ſcriptum prius fuiſſe,
idq; mutatum eſſe in placuerunt, q̄ hoc vi-
deret̄ rectius quadrare, quū latuerūt abſur-
dū faciat ſenſum: ſed ruruſ, quū nec Valla;

nec Eras. nec vlli correctores indicent, se vs-
quam latuerunt inuenisse: sicuti nec ego ha-
ctenus in vllis quiui inuenire exemp. quauis
vetustis, videt ipsemet Interpres, vel ad di-
ctam absurditatē tollendā, vel q̄ is sit verus,
sed occultus Apostoli sensus, vel quod aliud
quid legerit, ita voluisse transferre. Alioqui
si scripsit latuerunt, mirū cur consequenter
non verterit, recipientes hospitio angelos,
iuxta phrasin illam priscam, qua dicebant la-
tui prateriens domum, pro insciens prate-
rij domum. Nam latuerunt quidam, hospiti-
o recipientes angelos, magis accedit ad
phrasin prædictam, & ad id, quod veteres
quidam huius loco scribunt, quidam nesci-
entes hospitio receperunt angelos, q̄ latue-
runt angelis hospitio receptis. Certè apud
Bea. Greg. homil. in euāg. 23. sequentū haud
dubiè lectionē ecclesiæ vulgatam, placuerūt
lego, etiā in codicibus vetustis manu descri-
ptis. Quapropter nō arbitror, scripturā hāc
tāto librorum consensu, tam diuturno vsu
tritā prorsus explodendam, donec sanè
prehendero certiora.

D. *Salutant uos de Italia fratres.*) Sedulius, & ex-
emp. vetustiora, & editio græca non habent
vocabulum fratres: vnde conijcio à castiga-
tore adiectū esse, q̄ huiusmodi aliqd subau-
diatur:

Ἐπίσκοπος
αἰγγέλλος.

Aug. lib. 1.
ques. in Gen.

diatur: vt salutant vos, qui de Italia sunt, vel
de Italia fideles: vel Itali ipsi.

IN EPISTOLAM BE- ATI IACOBI. CA. I.

PVS *perfectum habeat.*) Ita habent
codices emendatiores, præter ra-
tiones alias.

IACO. II.

Superexultat autem misericordia iudicio.) Sic
primum scriptum ab interprete fuisse, colli-
go primū ex voce græca *υπεραυχατη*, de-
inde ex cōmento Bede, dicētis, qui fecit mi-
sericordiā, remuneratus exultabit & gaude-
bit: qui tamen etiā alteram scripturā legisse
videt, supexultat autē misericordia iudiciū:
tertio ex Aug. qui habet iudicio: postremo
ex Anacleto, q̄ habet, supexcellit misericor-
dia iudicio. Superexultat, id est, superglori-
atur quasi victrix. *Aug. in Spe.*

Calefacimini.) Sic habent libri emendatio-
res, & Beda: alij habent calefaciamini. Hen-
ricus Grauius emendat calefacimini.

IACO. III.

Magna exultat, non exultat lego apud Di-
dymū, & in nōnullis codicibus antiquis, cō-
sentiente dictione græca *μεγαλαυχεῖ*, id est,

EPAN. NICO. ZEG.

Psal. 50. iactat. Huic simile est illud: & exultauit lingua mea iustitiam tuam.

E. C. *Ceterorum.*) Quidam putant legendum ceterorum, atq; id haberi testat in nonnullis exempl. cui vicinum est, quod hodie legimus, ἐναλίω marinorū: sed rursus videri potest, olim scriptū fuisse ἄλωρ aut ἐνάλωρ. Vide scholia.

C. *Ficus, oliuas.*) Quod sequit, aut vitis ficus, causam p̄stitisse videtur scribæ cuiquam, vt p̄ oliuas substitueret uas. Certè oliuas scribit Beda cum Græcis: itaq; legendū, quoddam tradit correctorium.

D. *Bonis consentiens.*) Hoc non habetur in Græcis: extat tamen apud Bedam, & in ijs, quos ego vidi, codicibus.

D. *Non iudicans, sine simulatione.*) Sic est Græcè & in nonnullis vetustis. At Bed. & multi codices omittunt non.

IACO. IIII.

A. *Inimica est Dei.*) Sic habent Didy. Bed. & libri correctiores.

D. *Hodie aut crastino ibimus, &c.*) Interpres legit, σήμερον ἢ αὐριον προεσώμεθα εἰς τὴν ἡμέραν ἢ αὐριον, &c. & post pauca, καὶ ξήσομεν ἢ ξήσομεν, quum hodie legatur, σήμερον ἢ αὐριον προεσώμεθα εἰς τὴν ἡμέραν ἢ αὐριον.

IN EP. IACO. 108

καὶ ξήσομεν, &c. & ξήσομεν ἢ ξήσομεν, sed mendosè ni fallor. Nam neq; Beda hic quicq̄ indicat, neq; Valla, neq; Correctiora.

Quid sit in crastinum.) Sic habent omnes p̄ d. ne libri vetusti: Beda habet q̄s erit ī crastinū.

Dat gratiam.) Hoc verbum bis ponitur, id quod scribæ Græco parum circūspecto occasionē dedit, vt alterū cū ijs, quæ inter vtrunq; intercedūt, omiserit, nimirū hæc, διὸ λέγει, κῆρυξ ὑπερηφάνοις ἀντιτάσσει, ταπεινοῖς δὲ δίδωσι χάριμ, quæ quum habeat editio Aldina, Alexander Papa, Aug. Bed. Glof. or. & enarret etiam Oecu. in contextum repōnenda sunt.

Legislator & Iudex.) Vtrunque lego apud C. Alexan. Pa. i. & in oibus codicibus lati. contra Græcos, qui non habent & iudex.

IACOB. V.

Theaurizastis uobis iram.) Illud vobis iram adiecitium videt, quippe quod nec ab Aug. nec à Timothæo epif. sed nec in vetustis quibusdam exemplaribus latinis additur, Addubito tamen, ne fortè corrector ecclesiasticus adiecerit.

In luxurijs enutristis corda uestra in die occisionis. Addixistis occi. iu.) Hanc pronunciationē putō esse germaniorē, vt diem occisionis in-

relligamus diem immolationis agni pascha-
lis, aut alterius solēnitatis. Alij tamē sic enū-
ciant, enutristis corda vestra. In die occisio-
nis adduxistis & occi. iust. vbi adducere, ne-
cessē est, accipiatur pro ad supplicium ducere,
sicut & ducere accipit in illo iussit eos duci.

A. 12.

B. *Exemplum accipite fratres (exitus mali & longanimitatis, & laboris, & patientiæ.)* Hanc lecti-
onem sequutus est quidē Beda, verū Ana-
cletus & codices nostri antiquiores vnā cū
græcis, vt etiam epanorthotes quidam indi-
cat, hæc verba exitus mali & longanimitatis,
prorsus non habēt. Addita vident̄ ex diuersa
interpretatione τῆς ἡκολοπαθείας & μακροθυ-
μείας.

C. *Tristatur aliquis uel oret æquo animo, & psallat.)*
Græca ad hunc habent modum: ἡκολοπαθεῖ
τις ἐν ὑμῖν; προσευχέσθω. εὐθυμῆτις; ψαλλέ-
τω, affligit̄ aliquis in vobis? oret: alacri ani-
mo & gaudio perfusus est aliquis? psallat.
Vnde conijcio interpretem pro &, est scri-
psisse, æquo animo est, psallat, idē; per scri-
ptores postmodū esse deprauatum. Rectius
etiā arbitror, absque quæstione pronuncia-
ri, quemadmodū & sequens illud, infirmat̄
q̄s in vobis, vt τῖς vbiq; tonū graue habeat.

D. *Et alleuabit eum Do.)* Non alleuiabit. Alle-
uabit, id est, eriget.

IN

IN EPISTOLAM BE.

PETR. I. CA. I.

Ulto preciosior auro, quod p ignē pro a-
batur, inueniatur. πολὺ τιμιώτερον
χρυσίου τῆ δια πυρός δοκιμαζο-
μένον, εὐρεθῆν. Ita vtrouque legen-
dum, consentientibus Anacleto, Augustino *A. in Spec.*
Beda: nisi quod sit adijciant, sed finem fa-
cientes in illo probatur: actunc copula &
subaudiri debet.

I. PET. II.

Rationale sine dolo (lac.) Ita scibitur in exem. *A.*
emendatis & Beda, iuxta fidem Græcorum *H. in Ies. 60.*
& citationem Hier. & Aug. vt rationale & si- *A. hom. 20.*
ne dolo ad lac pertineat.

Crescamus in salutem.) In salutē græcis abest: *A. H. in Zac.*
& tamen id lectum est Anacleto hic. & Au. *10.*
A. hom. 30.

Domus spiritualis.) Hoc rectius arbitror, *A.*
quàm domos spirituales, aut in domum spi-
ritualem. Vide Bedam.

Offerre spirituales hostias.) Didymus & codi-
ces vetusti habent offerentes: alij offerre.

Passus est pro nobis, uobis relinquēs exem. ut se.) *A.*
Variant in his personalibus vocibus tā græ-
ca quàm latina. ipse tamen orationis tenor *A. tra. in Ios.*
magis exigit, vt vtrunque 2. sit personæ. Au. *han. 12.*
& verbum subsequens sequamur, & nobis *S. li. 6.*

O 5 sub

Cy. ad Qu. 39 sub prima legit persona. Cy. primo loco nobis, 2. vobis. Hic. utrobique; nobis legit. Leo. pa. cypriano consonat. Saluia. Aug.

H. in 1es. 53.
L. ser. 14. de p. 1.
D. *Qua est enim gloria, si peccātes et colap. suff.* Sed si beneficientes & patientes sustinetis, hæc est gratia. Hanc lectionem cum Græcis cōsentientem prætulim ei, quæ habet, quæ est eī gratia, & si beneficientes patienter suffertis.

D. *Tradebat autem iudicātū se iniuste.* Quod Græcè scriptum est *παρὰ δίδου δὲ τῷ κρινοῦντι δίκης*, poterat videri deprauatū, nisi & Aug. idem sequeretur & Didymus. Qui iniuriam inquit Aug. acciperet, nō minabat, sed cōmendabat illi, qui iuste iudicat. Paulin⁹ cū Inter. nostro cōsentit: itidem & Cyp. & Leo papa.

A. tr. in 10. 21.

P. ep. 2. ad Seuerum.

Cy. Qui. c. 59.

I. PETR. III.

B. *In fine autem omnes unanimes.* Ita legendum arguunt latina aliquot, & exemplaria Græca. Vide scholia.

B. *Modesti, humiles.* Duæ nobis voces leguntur pro vna *φιλόφρονες*, affabilem humanumque; signate. Sed Eras. indicat in codicibus donatianicis nō haberi humiles: at nostri antiqui non habent modesti.

G. *De ea, quæ in vobis est, spe (et fide).* Illud & si de adiectiū esse, hinc colligit, quod id nec Græci habeant, nec Aug. nec Hic. in epist. ad Nepo. iuxta exē. ipsius vetera, nec Didym⁹, si cō-

A. in Spec.

mentum

mētū excutias, nec Gr. pa. nec exē. quoddātū *G. in fine Pā.*
pis exp̄sū añ ānos 70. nec chr. li. de facer. 4. *par. 2.*

Melius est enim bene facientes (si uoluntas Dei ue G.
lit) pati, quā malē facientes.) Sic legendum scribendumque; abiq; vt.

Mortificatus quidem carne uiuificatus. Ita habent non modo Græci, verum etiam Augu. *G.*
Hic. & Ruffinus in Ori. li. περὶ ἀρχῶν 2. c. 5. A. ser. de uer. Apo. 14.
atq; a deo etiam codices quidam peruetusti, *H. in 1es. 54.*
licet pauci.

In quo et ijs, qui in carcere erant spiritibus: **D.**

etc. quādo expectabat. Ex adnotatiōe quāpiam, qua vox voce supernè addita solet exponi, per scribam parum prudentem, pro carcere τῷ carne (quod hodiè à multis legitur) substitutum apparet: sicuti pro spiritib⁹, spiritu omnia fere exē. occupare cernitur: idque occasione illa, quod spiritu magis catholicū minusque; absurdū videre. Sed hanc deprauationem diluit primū lectio Origenis. Cyr. Hic. atq; Au. deinde editio Bibliorum Louanienfis, adnotans 3. exem. cū Græcis habetia spiritibus, & carcere similiter cum Græcis habes in ipso cōtextu. Vnus tum inter veteres Bed. spiritu legit, non silens tamen nonnullos codices habere carcere. Sed magis credendum antiquioribus. Porro expectabat ne, an expectabatur Dei patientia, an etiam expecta-

O. li. περὶ ἀρχ. 2. c. 3.
H. in 1es. 54.
A. ep. 99.

pecta-

EPAN. NICO. ZEG.

Vbi supra. pectabant Dei patientiā legas, ad sensum n̄hil refert. Expectabāt d. patientiā habet ori: & Be. expectabat d. patientia Hic. Idaci, Au.

Vbi supra. D. *Qui est in dextera Dei.*) Hic defunt in modernis gr̄ecis, quę cum Didy. & Aug. noster legit Interp. deglutiens mortem, vt vitę eterne heredes efficeremur.

Vbi supra. D. *Quod & uos nūc si. for.* Au. & cod. nostri veteres vos habent secunda p̄sona, cōtra Gr̄ecos.

I. PET. III.

A. Sufficient enim pr̄te. temp. & c. Quod plus est in Gr̄ecis q̄ in nostris, ab explanatore quop̄iā adiectum arbitror: quandoquidem Be. Aug. nihil scribit amplius q̄ Interpres.

A. Ebrietatibus.) Extra contextū habendū, utpote quod nec in antiquis sit exē. nec in editione Gr̄eca, nec Aug. qui ponit quidē ebrietate, sed pro illo vinolentijs.

D. Quoniam quod est honoris glorię & uirtutis Dei, & qui est eius Spiritus, super uos requiescet.) Hic locus parum sibi constat, tam apud nos q̄ apud Gr̄ecos. nobis em̄ deest hęc clausula, quā post tō requiescit addit cum Gr̄ecis cy. nep̄e, secundum illos quidē blasphemaf, secundum uos aut̄ honoraf: Gr̄ecis aut̄ abest, quod nobiscū idē legit cy. & uirtutis dei, siue dñi. Ceterū honoris uocabulū nec in gr̄ecis est, nec apud cyp. (q̄ etiā omittit, q̄ est eius spiritus)

C. ep. 6. li. 4. & de exhor. Mar.

BEA. PET.

III

tus) nec in exem. quibusdā manuscriptis, in quibus sic erat, quod est glorię & Dei spiritus, in uobis requiescit. Vnde liquet exēplaria fere semper hic variasse. Nostram tamen scripturam roborat lectio Anacleti, discipuli be. Petri & Augustini. Cyp. scriptura hęc est. Charissimi nolite mirari ardorem accidentem uob. qui ad tenta. uestram fit, nec excidatis tanquam & c. sed quoties communicatis Chr. pas. per omnia gau. vt & in reu. facta claritatis eius gaudentes exultetis. Si impropertur uobis in no. Ch. beati estis: quia maiestatis & uirtutis domini nomen requiescit in uobis, quod quidem per il. b.

Aut maledicus.) Lege maledicus iuxta Gr̄ecos, æditionem Compl. & Anacletum, etiā si fecus habeat Aug. Grego. & Bed. nisi forte quis probare posset apostolum κακόλογος non κακοποιός scripsisse. apud cyp. inuenio maledicus an rectē nescio.

I. PET. V.

Spontane secundum Deum.) Gr̄eci quidem codices non habent secundum Deum, habet tamen id Hiero. Augu. & Grego. in suo Pastoralis.

Formę facti gregis ex animo.) Rursus hic Gr̄ecis deest ex animo, quod ijdem Hier. & Au. addunt.

Omnes

B. *Omnes autem in inuicem humilitatem insinuate.*
 Hæc lectio atque distinctio, cum ex codicibus antiquis, tum ex ipso tenore contextus (vt Bedæ consensum fileā) probatur esse melior græca, quæ hodiè habet, subditi estote se niorib⁹, oēs inuicē. Humilitatē insinuate &c.

IN EPISTOLAM BE.

PETR. II. CA. I.

A. *imon.*) Vnum atq; idē nomen est, siue symeō iuxta græcos, siue pronuncies Simon. Hebræū em̄ est, & p̄ scheua in medio scribit̄, quod quia non nisi raptim pronunciat̄, ita vt interdum etiā prorsus fileat, factum est, vt pro Symeon Simon dicañ. Simon tamē rectius legeris propter γ gutturale, cui⁹ naturæ est, vt scheua præcedens faciat mobile.

B. *In cognitione (Dei) & Chr. Ie. do. nostri.*) Vetussti codices tantum habent, in cognitione domini nostri quomodo &c. Beda legit in cognitione do. no. Ie. Chr. sine Dei.

Hæc enim si uob. adsint & sup.) Sunt qui sic legi malint. Hæc enim vobis quum adsint & sup. Verum huic refragatur, & præcedentia hortantis verba sint, non indicantis.

C. *Satagite ut per bona opera.*) Illud vt per bona opera, quū in omnib⁹ cernať exemplaribus lati-

latinis, & in antiquioribus item commentarijs, nominatim Bedæ explicet̄, suspicor in græcis sublatū esse ab ijs, q̄ solā fidē citra bona opera ad salutem sufficere putarūt, quum id falsum esse doceri, possit ex multis sacræ scripturę testimonijs: qua de re copiosissime disputauit Bea. August. li. de fide & operibus.

Non enim indoctas fabulas.) Beda & exem. quę dādam vetusta doctas habent. Est enim *θεοφοροεισ.* i. artificiosas, vel arte cōpositas.

Virtutem & præsentiam. Ita scribendū iuxta d. codices emendatos, non præscientiam.

II. PET. II.

Eorum luxurias. In Græcis legendum *ἀσελγείας* iuxta edit. Compl. id est, luxurias siue lasciuias, non *ἀπώλειαις*, id est perditiones, quemadmodum etiā colligi potest ex scholijs græcis, quę admonent hic notari obscenitatem Nicolaitarum.

Sed rudentibus inferni detractos, in tartarum tradidit cruciandos, in iudicium reseruari.) Bea. Grego. præter morem cum Græcis hic ferre consentiens ita legit. Sed carceribus caliginis inferni intrudēs, tradidit in iudicio cruciandos reseruari. Huic consonare videtur & August. Fulgen. legit, sed carceri-

EPAN. NICO. ZEG.

ceribus caligines inferni tradidit, in iudicio puniendos referuari.

B. *Anefandorum iniuria ac luxuriosa cōuersatiōe.*) Sic legit Be. & multi codi. In nōnullis tñ. tantū est à nefandorū luxuriosa conuersatione, iuxta æditionem Græcam fere. In codicibus Gembla. à nefandorum iniusta ac luxu. conu.

B. *Habitans apud eos etc.*) Nonnihil addubito num intemerata sint exemp. Græca. Certè in nostra lectiōne nihil est quod offendar, quum contra sit in illis. Adhęc Hyginus pa. & grego. idem habent quod nos.

H. ep. 2. C. li. mo. 1. *Scētās non metuunt introducere blasphemātes.*) Eras. vnum atq; alterum exemp. adducit, in quibus nō sit introducere iuxta grę. traditq; blasphemantes positum pro blasphemare phrafi scilicet gręca. Forte tamen corrector ecclesiasticus adiecit introducere, aut facere vt est in nonnullis.

C. *Naturaliter.*) γεγεννημένον additum videtur loco scholij interpretātis, quid esset φουμά, id alius in contextum transtulit.

C. *Voluptatem existimantes diei delicias, coinquinationis & macule, delicijs affluentes, in conuiujs suis luxuriantes.*) Beda & omnia, quę quidem viderim, exemplaria habent voluptatem existimantes diei, delicias coinquinationis & maculę

IN EP. PETR. 113

culę: sed refragantur gręca: in quibus tñ pro ἀπάταις scribendum ἀγάπαις. Vide Eras. In codicibus Gembl. deest vobiscum: luxuriantes vobiscum.

Sua uesania. Interps legisse videt παρανομίας, C. id quod loco accōmodati⁹ ē, q̄ παρανομίας.

Subiugale mutū (animal.) Vox animal subditiua est, vt quę non habeat apud Bedā, Greg. & Græcos, neq; in biblijs antiquis. Subiugale enim substantiuè ponitur sicuti & Mat. 21. Pullum filium subiugalis.

Superbia enim uani.) Hic. & editio Cōpl, superba habet iuxta archetypum: atq; ita arbitror scripsisse Interpretem. Suffragatur anti. exemp. nominatim codex quidā gallicanus.

Qui paululū effugiunt. Pro ὄντως, ὀλίγοι legē dum iuxta Hic. & editionē comp. aut quod Eras. putat ὄντως, quę vox interdum extenuandi vim habet, eodem adnotare.

Sus lota in uolutabro luti.) Accommodatius est in uolutabrum luti, iuxta lectiōnem Hic. & Amb. vt subaudiatur reuersa, & lota absolutè ponatur.

II. PET. III.

Quę prædixi uerborum sanctorum Prophetarū. Ita legendum, declarat ratio ipsa grammatices, & exemplar quoddam membranaceum: & aliud gallicanum.

A. In deceptione illuderes.) Deest in archetypis
A. de ciu. Dei
20 c. 18. in deceptione: verum quum Aug. legat illu-
 sione illuderes, probabile est, id a scribis esse
 omisum.

Et terra de aqua & per aquam consistens.)

B. Quum in Græcis emendatioribus sit *οωες ωσα*,
A. Vbi supra. & Aug. & Didymi interpretes scribant consti-
 tuta, liquet legendum consistens, ut cum terra con-
 struat, non consistens, ut cum cœli, quod præcessit,
h. in Ies. 65. iungatur. Mecum facit & Hic. habes subsistit.

B. Non tardat Dominus promissionem, alias promissis.

Quod his subiungitur, sicut quidam existi-
 mât, & in græcis *ως τινες βραδυτητα η̄ γουωται*
H. ep. 2. sicut quidam tarditatem existimât, quum nec
 in vetustis latinis, nec ab Hygino, nec a Corne-
 lio Pa. addat, cõmenti vice adiectum apparet.

Verum huic rursum refragat Au. habes, sicut qui
A. li. ciu. de
20 c. 18. dâ tardantem existimât. Ego tamen antiquiori po-
 tius crediderim: nisi quod cõsultius sit, huius-
 modi cum nota adijcere. Quidam codices non ma-
 le fidei habent, non tardat dominus promissis: nonnulli
 non tardat dominus sui promissionem: Au. legit promissum
 be. promissionem suam. græc. est *της επαγγελίας*.

B. Sicut fur.) Quod sequitur *εν νυκτι*, quoniam
Vbi supra. nec vetus legit interpretes, nec Corne. Pa. nec
 Aug. nec Didy. nec Hyginus, aliunde huc
 translatum apparet, nimirum ex ca. 1. ad Thess.
 5. Dies domini sicut fur in nocte.

In

In aduentum diei domini, per quem cœli.) Codex G
 Gemb. non habet domini: quidam pro domini
 habent Dei, iuxta Græcos. Item pro quem non
 nulli habent quam.

Nouam terram & promissa ipsius, (uel secundum C.
 promissa ip.) Vtramque scripturam reperio apud
 veteres: priorem apud Hyginum pa. Hieron. *Hy. ep. 2.*
 & Bedam: alteram apud Didymum, (quam
H. in Ies. 65. hic utramque attingit) & Aug.

IN EPISTOLAM BE.
 IOHAN. I. CA. I.

T (gaudeatis &) gaudi. ues. sit ple.) B.
 Illud (gaudeatis &) non inuenias
 apud Aug. Bedam, nec in aliquot
 ex. vetul. iuxta additionem Græcâ.

I. IOHAN. II.

Quonia in ipso sumus, si in illo perfecti fuerimus.) A.
 Hanc posteriorem clausulam ex Aug. & duo-
 bus exem. Gembla. & tertio quodam adijci-
 mus, quum tamen non sit in Græcis.

Scribo uobis pat. quonia cog. e. q. ab in est. Eadem B.
 hæc uerba repetenda sunt, post scribo uobis in-
 fantes, ut ne superflua arbitreris, dum eadem & illic
 scripta uides. Qui negat quoniam Ie. non est
 christus. Quamquam idem sensus est absque nega-
 tione non: quia tamen ueteres addunt iuxta
 Græcos, & ego malim adijcere.

Omnis, qui negat Filium, nec Patrem ha.) Desunt D.

P 2 in

EPAN. NICO. ZEG.

n. in Græcis, quæ sequuntur, qui confitetur fili-
 C. li. contra u. lium & patrem habet, librariorum ni fallor
 26. obliuione prætermiffa: nam & apud Aug. re-
 periuntur & apud Cyp. & apud Bedam. Au.
 tñ legit, nec patrem nec filium habet: & qui
 confitetur filium, & filium & pa. habet.

I. IOHAN. III.

A. Filij Dei nominemur & simus.) Et infra, non
 nouit nos. Sic lego apud Anacletum & Aug.
 & in exemp. latinis, contra Græca.

D. Suadebimus corda nostra.) Aliàs persuademus
 vel suademus cordi nostro, iuxta Anacletum
 & Aug.

I. IOHAN. IIII.

A. Ois spiritus qui soluit Ie. ex d. n. est. Secus habent
 græci & cy. sed Hist: tripartita indicat huc lo-
 cū ab hereticis fuisse deprauatum. Leo nobi-
 scum legit.

B. Omnis qui diligit.) Omittatur fratrem suum,
 iuxta Aug. Euse. Pa. Bed. editionē Græ. & co-
 dicēs nostros antiquos, & Leonem Pa.

C. Quoniam ipse dilexit nos.) Hoc loco nō adij-
 ciatur prior, quod omittitur ab Aug. Euse-
 bio Pa. in codicibus Græcis & quibusdam
 lat. sed habetur in fine cap.

G. Propiciationem pro pec. no.) Sic est Græcè &
 in plurib⁹ latinis. cū in paucis sit propiciatio
 rem. Pro quo Aug. litatorem legit.

Charis.

IN EP. IOHAN. 115

Charis. si sic Deus dilex. nos.) ita scribendum G.
 iuxta Græcorum & latinorum codices syn-
 ceriores. Verisimile est autem eadem hunc
 locum occasione esse mutilatum, qua illud
 euangelij. Si sic eum volo manere. Et Aug. ^{iohan. nle.}
 in commentarijs quidem tm̄, ita Deus dile-
 xit nos, habet, sed alibi cōtra, si Deus, vt hinc
 constet, aut exemplaria etiam ipsius tempo-
 re fuisse mutilata, aut apud Aug. scripturam
 non carere vicio.

De spiritu suo de. no. Sancto subauditur, nō G.
 exprimitur ad stipulantibus Eusebio, Pa. Au. ^{E. epi. u.}
 codicibus Græcis & antiquis lat.

Perfecta est char. (Dei) nobiscum.) Sine Dei le-
 gendū, cum Aug. Bed. Græcis & codicibus
 latinis emendatis.

I. IOHAN. V.

Tres sunt, qui testimonium dant in celo, Pater, B.
 Verbum, & Spiritus sanc. & hi tres unum sunt. Et
 tres sunt, qui testimonium dant in terra, Spiritus,
 aqua & sanguis, &c.) Hunc locum hæctenus
 apud nullum repperi veterum, per omnia
 consentientem cum lectione nostra, vt ex so-
 la Hieronymi in hæc epistolas præfatione
 probari possit, (interpretis excepta autorita-
 te, & longo ecclesiæ romanæ vsu) hæc vulga-
 tā latinorū lectionē esse apostoli germanā:
 nisi quod de illo, sanguis, & hi tres v. f. infra dice-

P 3 mus.

mus. Queritur autē dictus Hie. in latinis defuisse codicibus, quod tum haberetur in grecis, nempe patris verbiq̄ue ac spiritus testimonium, quum idem contra hodiē habeatur in latinis, non autem similiter in Grecis, nisi tantum in recens recognitis. Proxime tamen ad hanc ipsam accedit Papa post Apostolum Petrum octauus Hyginus, scribens ad hunc modum. Tres sunt, qui testimonium perhibent in terra, aqua sanguis, & caro, & tres in nobis sunt. Et tres sunt, qui testimonium perhibēt in cœlo, pater, verbū, spiritus: & hi tres vnum sunt. Aug. locum hunc non explanat, sicut nec reliquam huius epistolæ partem. Sed neque Didymus quicquam horum verborum attingit. Et equidē nescio, an hæretici utrobique aliquid resecerint. August. li. aduersus Maximum 3. cap. 22. quum locus exposcat, vt etiam hoc adduceret, tres sunt qui testimonium dant in cœlo, pater, &c. tantum illud adducit, tres sunt testes, spiritus aqua & sanguis, & tres v. s. nec hoc quidem adiiciens in terra. Cum Aug. consentiunt Clemens, Alexan. in huius epistolæ enarratione. Eusebius Pa. epist. 1. Cyril. in thesauri sui lib. 14. cap. penult. Leo papa ad Flavianum, cap. 5. episto. 10. & Beda. Adhæc editio Louaniensium 5. indicat

Et. epist. 1.

Alias & caro. Tres in nobis sunt, qui testimonium perhibent, &c.

dicat exem. quæ tantū habeāt. Tres sunt, qui testi. dāt in ter. spiritus aqua & san. & 15. quæ hic etiam non adiiciāt, & hi tres vnum sunt: pro quo grecè est, & tres in vnum sunt: & apud Hygi. vt modo indicauim⁹, & tres in nobis sunt. Quæ res ambigere me facit, ne forte hæc sola particula in nostris, vel vitata, vel adiectitia sit, quippe quæ parum respondere videatur cum illo, quod præcedit, spiritus aqua & sanguis, si hæc tria dicantur esse vnū. Nec liquet supradicta præfatione Hiero. an ipse hoc, aut quidnam legerit. Sed quia autor esse nolo lectionis nouæ, opto tantum illud, & tres in nobis sunt, aut etiam totus hic locus, ad marginem adnotetur, vt ipse legit Hyginus, cumq; hoc vetus quidam autor nomine Idacius, contra Varimadum.

Hoc est testimonium Dei quodm aius est. Sic habent exempla. antiqua, Beda, & Papa Euaristus, quum Græca omittant quod maius est.

Hæc scribo vobis. Hic greci addūt, qui creditis in nomine filij Dei, quod nos post æternam habemus, vbi rursus illi adiungunt, & vt credatis in nomine filij Dei. Sed Euaristus pa. & Beda sic legunt vt nos.

Petatur & dabitur ei vita peccanti non ad mortem. Ita habet lectio vulgaris, Eusebius,

EPAN. NIC. ZEG.

a. in Spec. bius Papa & Beda. At Au. græci, & co. aliquot lat. sic habent, petet & dabit ei vitam, peccantibus non ad mortem.

D. Omnis iniquitas peccatum est, & est peccatum ad mortem.) in archetypo secus est. Omnis iniquitas peccatum est. Et est peccatum non ad mor. atq; ita verisimillimum est nostrum reddidisse interpretem, & procedete tempore negationem esse sublatam, vel occasione eius quod præcessit, est peccatum ad mor. non pro il. di. vt ro. quis, vel fortasse occasione adnotati, est peccatum ad mor. loco scholij quasi explicantis illud, omnis iniquitas peccatum est. Quin & Græca scriptura hoc mihi probabilior est, quo propius accedit ad stylum autoris, cui solenne est in, hac epistola contrariam sententiam accinere priori. Vt, qui diligit fratrem suum, in lumine manet, & scandalum in eo non est: qui autem odit fra. s. in tenebris est. Et mundus transit & concupis. qui autem facit volun. dei, manet in eter. Ita hoc loco. est peccatum ad mortem, non pro illo dico, vt ro. q. Et est peccatum non ad mortem. his accedit, quod & Aug. & Glos. or. negationem adijciant: quare nec ego dubitauerim hoc ipsum sequi, sic tamen, vt, Et est pec. non ad mor. separet à præcedentibus. Tandé quoq; *due*

Ca. 2.

a. in Spec.

IN EP. IOHAN. 117

duo vidimus exemp. in quib⁹ extat negatio.

Generatio Dei conseruat e.) Ita nobiscum habet Papa Euaristus, Aug. & Eusebius Papa, quum græcè sit suffragante Didymo, sed genitus ex Deo seruat seipsum.

Vt cognoscamus Deum uerum.) In græcis malim adijcere Θεός, quod cum interprete nostro legunt Cyrillus, Eusebius papa, & papa Euariltus, Didy. & is qui græca scholia consarcinauit, quam cū Hieronymo, Leone Papa, & Hilario, (qui etiā plus aliquid scribit, quā vulgo legimus) omittere.

*Cyr. li. de ro
fid.
Hier. in Ies.
c. 65.
Hier. li. de
tri. 2.*

IN EPISTOLAM
IOHAN. II.

E perdatis, quæ op. estis, sed ut mer. ple. accipiatis.) Græca scribenda sunt in persona secunda ἀρλέσσηπ, εἰργάσαοθε, & ἀρλάβηπ, sic uti legit Interpres. & corrector quidā, & Val la, qui nihil hic adnotat: & sicuti in ipsa enarratione scribit Oecu.

Omnis qui præcedit.) Vulgares codices & Beda habet recedit: vetusti autem fere præcedit, quod magis respondet græco πρῶταίω, à πρῶ, id est præ, & βάλω, id est vado vel gradior. Eras. interpretatur transgreditur & præterit.

P 5 Ecce

EPAN. NICO. ZEG.

Ecce prædixi uobis, ut in die Domini non conf.
 Hæc verba quanq̄ non habeant in Græcis,
 nec itē in plerisq; codicibus lat. nō autem ta-
 men temere ea reijcere, propterea q̄ non vi-
 deant adiecta, ut alia nōnulla, exponēdi gra-
 tia: & q̄ scriba græcus æquē dormire hic
 potuerit, ut in nōnullis locis scribæ latini.
 Nec mirum si etiā in nostris hæc absint, quū
 nostra in multis mutata sint, ad illorū amas-
 sim parū authenticā. Habuit prædicta verba
 codex Gembla. maior, atque item alij haud
 parum vetusti.

Spero me futurum apud uos.) Quum sit ἐλπί-
 ζω ἐλθέμ̄ πρὸς ὑμᾶς, in suspicionē adducor
 interpretem scripsisse, spero me venturum
 ad vos. Certè ad vos cernitur in multis.

Salutant te filij sororis.) Multi codi. habēt fi-
 liæ, sed græcè est τέκνα, quod est generis
 neutri.

Gratia tecum. Amen. Nec græcè hoc est, nec
 in latinis emēdatis. Et adiectitiū esse, liquet
 ex illo tecum, quū supra loquat̄ pluratiuē.

IN EPISTOLAM

IOHAN. III.

MAIOREM horum nō habeo gratiā.)
 Loco accōmodatius est, μείστον ἐ-
 γαρ ταύτης τῶν ὄντων ἔχω χάρι-
 τας

IN EPI. IVDÆ. 118

ἐὰν, maius hoc vel horū non habeo gaudiū,
 χαρὰ enim vtrunq; declarat: verum hoc æ-
 dem in nostris necdum inueni.

Cōmoneam.) Antiquè dictū, p̄ cōmonebo.

IN EPISTOLAM

BEA. IVDÆ APOST.

IN Deo patre dilectis.) Pro ἡγιασμέ-
 νois legendū ἡγαπημένοις, iuxta
 Græcorum scholia, & fidem no-
 stri interpretis.

Væ illis, quia uia Cain abierunt: & errore Ba-
 laam, & c. & contradictione Core perierunt.) Hoc
 pacto lego, in emēdationibus iuxta Græcos.
 Quia autē facit ut intelligamus, de eisdē hic
 sermonē esse, de quibus supra, iuxta interp̄tes.

In epulis suis macule.) Quædā ex ἐπ̄. p̄ ἀγά-
 πης habēt ἀπάταις, id est, deceptionib⁹, sed *Aug. li. de
 fi. & op̄. c.*
 refragāte Augustino, q̄ pro eo, quod nobis 25.
 legit, hi sunt ī epulis suis macule, cōuiuātes,
 sine timore semet. pascē. ipse scribit, ij sunt,
 q̄ in dilectionib⁹ v̄ris maculati coepulan̄, si-
 ne timore semetip. pas. Liquet etiam quū ex
 his Aug. verbis, tū ex interp̄tis nostri fide, in
 Græcis perperam scriptum legi πωλάδες,
 pro πῶλοι siue πῶλα, etiam si πωλάδες, id
 est, scyllæ, scopuli, & saxa marina, pb̄e qua-
 dret in hæreticos. Quin & apost. Petrus, 2. Pet. 2. c.
 qui

EPAN. NICO. ZEG.

qui pene eadē scribit, quæ hic rememorant non *ωιλιδες*, sed *ωιλοι* habet, etiam si non ignorem, quid græca scholia explicent.

Loquitur superba.) Ita olim scriptum fuisse arguunt græca, & exemp. quædā lat. & cōmentū Didymi, & similis locus 2. Pet. 2.

Secundum sua desideria ambulantes impietati.) Hæc est germana lectio, utpote Græcis conformis, quā in codice quodā inuenimus gallicano. Codex Gembla. idem habuit, ut suspicor ex rasura, quum vulgo legatur in impietatibus.

Et hos quidem arguite iudicatos, &c.) Discrepant & hic non parū Græca à nostris. Verū quæ nos habemus, probat non modò exemplariū cōsensus, sed etiā lectio Anacleti, Corne. Papæ, Aug. & Bedæ. De græca lectiōe hoc dūtaxat impresentiarū indicare possumus, in vno quodam exemplari, pro arguite esse *ἐλέγχετε*, non quod in vulgatis est *ἐλεήτε*, & equidem illud, q̄ hoc, magis probo: Quinimo tandē Oecu. consulens deprehendo, ex cōmento propius expenso, eadem ipsum legisse, quæ noster legit Interpres, nisi q̄ sensum non nihil varient.

In aduentu Do. no. Ic. Chr.) Hæc atq; alia nōnulla, in sequentibus apud Græcos non legunt, & videntur adiecta ex alijs scripturæ locis

IN EPI. IVD. 119

eis. Quæ autem sit germana totius huius loci ad finem vsq; lectio, hæc tenus ambigim⁹, nā multa est codicū diuersitas. Probabilior tamē videt, quā cū exemp. nōnullis habent Anacletus & Beda, ita legētes, immaculatos, *Ana. in epif.* in exultatione, soli Deo saluatori nostro, per Iesum Ch̄m Dñm n̄m, gloria & magnificentia, imperiū & potestas, ante oīa secula, & nunc & in oīa secula seculorū, Amē. Pleriq; codices non legūt in exultatione, ei loco continentes, in aduētū Domini nostri Iesu Christi. Cætera transeo.

IN APOCALYPSIN

D. IOHAN.

GO sum alpha & ω.) Sic comperio *Apo. 1. A.* scriptum in vetustis, quod Cyp. non vno loco effert, Ego sum alpha & omega, ut li. cōt. Iud. 2. c. 1.

Scio ubi habitas.) In Græcis modernis plus *Apo. 2. D.* est, nempe *ἵδω τὰ ἔργα σου, & ὅπου κατοικεῖς*, scio opera tua, & vbi habitas. Sed suspicor id ex alijs similibus locis huc esse translatum, nam nullus id habet explanatorum.

In diebus illis Anti.) Græcè est in diebus meis, sed refragantibus quum correctorijs, tū Glossematibus, noīatim Arethæ, qui etiā *καὶ* & omittit, antè in diebus. Illis addidit Interpres,

pres propter articulum ταῖς.

6. *Doctrinam Nicolaitarum.*) Sub hæc verba in græcis modernis addit δ̄ μισῶ, quod odi: ac deinde nouum subdit orationis caput. Μετανόησον εἰδεμῆ. Pœnitentiam age, sin min⁹, &c. Verum vetus Interp. astipulante primafio, vt alios fileam, pro δ̄ μισῶ, ὁμοίως legit, vt iungatur cum sequentibus: similiter pœnitentiam age: atq; ita restituendum cenfeo.

Apo. 4. 4. *Quæ oportet fieri post hæc. Et statim fui.*) Sic est in græcis, & in emendationibus nostris, sine cito, & cum &.

- A. *Et super thronos, 24. seni. seden. &c.*) Variat multipliciter huius loci scriptura. Verū quantum ex codicū & interpretum collatiōe, atq; ex ipsius contextus tenore deprehendi potest, legendum est aut, Ὁ ἐπὶ τὰς θρόνους καὶ πρεσβύτεροι καθήμενοι περιβεβλημένοι, ἐν ἱματίοις λευκοῖς: Ὁ ἐπὶ τὰς κεφαλὰς αὐτῶν σφόδρα χρυσοῖ, & super thronos, 24. seniores sedentes, circū vest. al. & in capitibus eorum coronæ aureæ: aut Ὁ κυκλόθεν τῶν θρόνων εἶδον θρόνους καὶ κατὰ ἐπὶ τὰς θρόνους, καὶ πρεσβύτερος καθυμένους, περιβεβλημένους ἐν ἱματίοις λευκοῖς, καὶ ἐπὶ τὰς κεφαλὰς αὐτῶν σφόδρα χρυσοῖ, & in circuitu throni vidi sedilia 24. & super thro. 24. seni. seden.

seden. circumamictos vesti. al. & in cap. eorū coronas aureas.

Procedebant 24. senio. non procedebant. D.

Dignus es Domine accipere.) Aliquot codices, Apo. 5. c. sed pauci cū Græcis nō habēt dñe, quod legit Beda: aliquot habent domine Deus.

Et regnabimus super terram.) Hoc cōmodius est q̄ regnabunt, quod multi habent contra Græcos: præcedit enim, fecisti nos Deo nostro regnum.

Numerus eorum milia milium.) Quidam codices græci, adstipulante Cassiodoro in psal. habent dena milia denū miliū, milia miliū.

Et adorauerunt uiuentem in seculum seculi.) In commento Bedæ, & multis codicibus antiquis non inuenitur, viuen. in seculum seculi. sed tamen contra Græcos. Vnde videtur adiectum ex alio loco confimili.

Stellæ cæli ceciderunt.) Nonnulli legunt stellæ de cælo ceciderunt: quæ mutatio, nescio an manarit ex illo Apoc. 9. Vidi stellam de cælo cecidisse in ter. Ticho. & Bed. nec hoc, nec illud ponunt. Quod nos scripsimus, habetur etiam græcè.

Ne flaret super ter.) Aliquot vidimus libros, qui cum Græcis consonantes habent, ne flaret ventus super ter.

Et

EPAN. NICO. ZEG.

- D. *Et lauerunt stolas suas.*) *Caueto pro ἐπιλυαῖς τὰς στολὰς αὐτῶν, legas ἐπλάτυνας τὰς στολὰς, dilatauerunt stolas: quandoquidē hanc lectionem apud nullum reperias huius operis interpretem. Mecum facit & Cypr. li. cōtra Iud. 3. ca. 16.*
- Apo. 6. E.** *Accepit Angelus thuribulum, sine aureum.*
- B. *Tertia pars terræ combusta est: & ter. pars arbo. concremata est.*) Hic habent similiter cōbusta antiqui pro concremata. At Græci non habent clausulam priorem, sed contra Ticho. & Bedam.
- D. *Et diei non luceret pars tertia & noctis similiter.*) Rectius est vt diei & noctis legant casu paterno, iuxta Bedā, & codices emēdatiores, q̄ nocti datiuo. Illud enim magis respōdet græcis, qui habent, & dies non luceret pars tertia eius, & nox similiter.
- Apo. 9. A.** *Et datum est illis, ne occiderent eos, sed ut cruciarentur.*) Sic lego apud Bedā in latinis antiq̄s & Græcis, non dictum, nec cruciarent, quod tamē rectē quadraret, si inueniret in nostris.
- C. *Vocem unam ex quatuor cornibus.*) Quatuor non lego in vetustis, nec apud Bedam, contra Græcos.
- D. *Potestas enim equorum in ore eorum est, & in caudis eorum: nam caudæ.*) Dissident hic græca à nostris: verū q̄ illa minus habeant q̄ latina, arbi-

IN APO. IOHAN. 127

arbitror Librarijs adscribendum. Sic enim vulgo habent. Ἄν γὰρ ἰζουσαὶ αὐτῶν ἐν τῷ σώματι αὐτῶν εἶσι. Ἄν γὰρ οὐραὶ αὐτῶν ὅμοιοι, potestates enim eorum in ore eorum sunt: Nam caudæ eorum similes, &c. Verum editio Complutensiū cū nostra cōsonat lectione, sic habens: ἢ ἴσῃ ἐξουσία τῶν ἰππῶν ἐν τῷ σώματι αὐτῶν εἶσι, καὶ ἐν ταῖς οὐραῖς αὐτῶν γὰρ οὐραὶ &c. Proinde hanc censeo germaniore.

Cum loquuta fuisset. 7. tonitrua uoces s. ego scripsi. **Apo. 10. 4.** Sic vulgo legimus in vtriusq; linguæ editionibus. Sed nostri antiqui codices variant, nōnullis omittētibus voces suas, nōnullis ego, nōnullis 7. tonitrua, vti facit Beda.

Et audiui uocem de celo iterum loq. &c.) Legēdum potius, & vox quam audiui de celo, iterum loquuta est mecum, & dixit: Indicat enim eandem hic loquutam esse vocem, quæ paulo superius è cælo audita est. Et audiui, inquit, uocem de cel. dic. mihi.

Signa quæ loq. sunt 7. toni.) Et huic lectionē suffragant̄ tū duo quædā exemp. in mēbranis scripta, tum ipsa editio græca: nisi q̄ alterum habebat, & uocem quam audiui, quod fortasse ansam præbuit deprauandi mutandive, vt à Neotericis factū est in illo, Et sermonem quem audistis, non est meus.

Accipe (librum) & deuora il.) Omitte librum **D.**

Q vt

EPAN. NICO. ZEG.

vt consensus sit cum Græcis pariter, & anti-
quis latinis.

Apo. 11. A. Atrium autem quod est foris (aliis extra) tēplū.)
Ita legit Hiero. in epist. ad Paulam, & libri
omnes, exceptis recētioribus. Vide Scholiō.

D. Et uoces (et tonitrua) et terræ motus.) Extat
vel in Græcis, & tonitrua, at non apud Be-
dam, nec in libris nostris antiquis. Adiectū
apparet ab eo, q̄ interpretari voluerit illud
voces.

Apo. 12. D. Et stetit super arenam.) Rectius steti legeris,
vt supra in enarratiōe plenius ostendimus.

Apo. 13. D. Nisi qui habet characterem aut nomen bestię.)
Beda legit characterem nominis bestię.

Apo. 14. A. Nemo poterat dicere.) Quum græcè sit *μαρ-
θῆν* discere, vix dubium est, scribæ oscitan-
tia accidisse, vt hodie dicere legamus: etiam
si vel apud Aug. alicubi ita reperiatur. Certè
discere expressum visitur in nōnullis codi-
cibus veteris Typographiæ, ne quis forte
controuerfetur.

B. Qui fecit cœl. et ter. mare (et omnia quæ in eis
sunt.) Hanc postremam clausulam non inue-
nias in Græcis, nec in plerisq; antiq; nostris.

C. Amodo iam dicit spiritus ut requies.) Ad hunc
quidem modū legunt distinguuntq; expla-
natores: verum secus in archetypo est. *Ο*

ῆ

IN APO. IOH. 122

ἐν Κυρίῳ ἀποθνήσκοντες ἀπόρτι. Ναὶ λέγει τὸ
πνεῦμα, ἴνα. &c. qui in Domino moriuntur
amodo. (siue post hac). Certè (vel etiā) dicit
spiritus, ut req. Vnde suspicor, ab interprete
non iā, sed etiā scriptū fuisse: quemadmodū
& apud Prima. cernitur, iuxta latinam etiam
distinctionem. Abhinc etiam dicit spiritus.
Aug. li. de ciui. Dei, 2. c. 9. vtrunque ponit.
amodo iam etiam dicit spiritus.

Et demessuit eam.) Codices nostrī emenda-
tiores habent, & messuit terram. Nōnulli cū
Græcis, & demessa est terra.

Falcem suam (acutam) in ter. et uindi.) Aliquot
codices cū acutā dimittūt etiā in terrā, quod
tñ extat in Græ. & apud Bed. at non acutam.

In lacum ira Dei magnum.) Ticho. Prima. & Di-
editio complu. legunt τὸν μέγαν non τὸν
μεγάλλω.

Domine) rex seculorū.) Domine non est Græ.
cè, nec in emendatis nostris. Pro seculorum
Græcis est sanctorum, contra Bedam.

Vestiti lapide mundo.) Græcè est lino mūdo: C.
quod necdum inueni nisi in Ticho.

Primus (Angelus.) In recitādo numero 7. an-
gelorū, nimirū primus, 2. 3. &c. nō puto ab
Apostolo adiectū vsquā vocē Angelus, sicuti
nec ponit loco primo in exēpl. fidelioribus.
Nos tñ reliquimus vbi nūc habet in Græcis.

Q 2 Iustus

B. *Iustus es Domine.*) Beda & codices nostri antiqui non habent Domine.

B. *Et audiui altare, dicens:*) Præsens locus in omnibus tā codicibus, q̄ enarratoribus, quos equidē vidi non paucos, secus scriptus est, sed nusquā (vt ex ipsa scriptionis varietate colligitur) non deprauatē. Proinde dum alibi alterum dicens, alibi cerno alterum dicentem, in certā coniecturā vocor, ex voce altaris alterū, eoq; ex dicens dicentem factū esse: ac deinde etiam angelum adiectum: & rursus à nōnullis pro illo altare τὸ ex altari & ab altari, atq; itē alia substituta esse. Quod autē non frustra diuinē, ipsius Bedæ cōmentum manifestius indicat, ita habens: Quod sunt angeli, hoc est, & altare Deo gratias agens, id est, interior affectus sanctorum. Subest enim sermoni Pro sopopceia, quæ rem inanem fingit loquentem. Quare & in Græcis arbitror redundare illud, ἀλλὰ ἐκ, vt tantum legatur ἡκιστα τῶ. Δουσιασθεῖς.

B. *Aestu affligere. Aliās afficere.*) Est enim καὶ μεταίωαι.

C. *De ore pseudoprophete (exire) spiritus 3.)* Exire nō est in antiq; nec in grę. nec apud richo.

C. *Ecce uenio sicut fur.*) Beda indicat aliā editiōnē habere ecce venit, quod sanē cōmodius.

Apo. 17. A. *Habentem capi. 7.)* Incuria (nifallor) librario-
rum

rū pretermissum est ἐπτα κεφαλὰς C, q̄p-
pe quod repetatur in sequentibus.

Videntes bestiam quæ erat, & nō est.) Duplicem C. huius loci apud Græcos inuenio lectionē, sed neutrá vlli sequunt̄ interp̄tes, vt p̄babile sit, neutrá vacare mēdo. Prior est, βλέποντες τὸ θεῖον ὃ τι ἦν, καὶ οὐκ ἔστι, καὶ περ ἔστι. Δὲ δὲ ὁ γῆς, videntes bestiam quæ aliqd erat, & non est, quis est. Hæc sensus est. Altera est, βλέποντες τὸ θεῖον ὃ τι ἦν, C οὐκ ἔστι, ἢ πρῆσαι. Δὲ δὲ. videntes bestiam, quia erat, & non est, & ad-
futura est. Apud Prima. duntaxat additum offendo, & ventura est.

Decē cornua quæ uidisti in bestia.) Codices nri D. antiq; habēt, & bestia. Ticho. verò & Be. neutrum legūt, loco videlicet secūdo, nā bis scribit̄.

Quod placitum est illi.) In Græcis adijcit, quod D. in nris p̄sus non est, καὶ κηῖσαι μίαν γνώμην, & vt faciāt vnum consilium (siue voluntatem) quod quia nec in glossematibus attin-
gitur, apposititium arbitror.

Et exclamauit in fortitudine di.) Sic Ticho. por *Apo. 17. A.* ro libri vetusti cū Græcis cōsonant habētes, & exclamauit in forti voce, di. Sūt tñ & inter hos habentes in fortitudine voce magna di.

Merces eorum, &c. mercē auri.) Pro merces vul *C.* go γόμου, & γόμου, (id est, pondus) scribit̄ quum vtroque loco ὄμου, nifallor, scriben-
dum

dum sit, quod precium declarat.

D. *Et mancipiorum & animarum ho. Et poma desti-
derij anima t. &c. & amplius illa nō inuenies. Merc-
atores horum qui diuites &c.*) Variam, dissidē-
tem, atq; etiā in Græcis parū cōmodam hui'
loci reperio scripturā, vt difficile fuerit pri-
stine ipsam integritati restituere. Atqui hoc
modo indicare in præsentiarum habeo, eam
quam hic collocaui, mihi magis probari.

E. *Omnis gubernator, & omnes qui in lacum nauis-
gant, & nauis.*) Sic legunt vulgo. At Ticho.
magis respondens Græcis sic scribit, omnis
gubernator, & omnis qui nauibus nauigat,
& quotquot in mari ope. Exemplaria nostra
antiqua variāt, nec respōdent archetypo, vt
quē modo habet. Pro lacū ī vno iueni lōgū.

G. *Vox mole non audi. in te an.*) Post hæc adijci-
enda sunt, quę in vulgari Græcorum editiōe
non habent: *Ὁ φῶς λύχνης οὐ μὴ φανῆ ἐν σοί
ἐστίν,* & lux lucernæ non luce. in te an.

Apo. 19. A.

Audui quasi uocē magnam turbarum mul.) Mo-
derni latinorum codices habēt vocem mag-
tuba. mul. sed cōstat ex Græc. & antiquiorū
interpretū enarrationibus, atq; adeo ex ipsi'
contextus tenore, turbarū vitiatū esse in tu-
barum ob vicinitatem vocū, quæ imposue-
it Librarijs. Neq; enim tubarū est articulata
resonare verba, cuiusmodi hic scribunī pro-
lata.

lata. Præterea nec quasi inuenio, nec magnā
apud veteres illos Ticho. & Prima.

Vocem tubæ magnæ.) Sic legit Prima. & Be-
da. Ticho. verò turbe, quod cū in Græcis sit,
& in multis latinis, puto esse melius, maxime
quum subdantur verba, quibus turba ipsa
insonuit.

Et dixit mihi. Scribe. Beati qui ad cæ.) Non satis
liquet, an scribē ipsius sit Apostoli, q̄ nec in
Græcis sit, nec fuerit in codice Gembla.

Gladius (ex utraq; parte) acutus.) Tollendum C.
illud ex vtraq; parte, iuxta Bedā, codices an-
tiquos & Græcos.

Ego sum alpha & ω.) De hoc, ca. 1. dictum. Apo. 21. B.

*Et habebat murum magnum & altum habentem,
portas 12 & in por. angelos 12.*) Pro habentē nō
nulli cum Græcis habens legunt, vt cōstru-
atur cū ciuitas. Et vt vtrunq; reperitur apud
Græcos, ita vtrunq; tolerabile est: prius ta-
men mollius & cōmodius est, & lectum est à
Ticho. si modo non fallit scriptura. pro an-
gelos vbiq; fere angulos inuenio. Sed ex
editiōe græca & ex elucidatione. Prima. &
aliorum diligēter expensa colligi potest, an-
gulos vitiose legi. Angelos enim Apostolos
interpretantur. Et procliuus est lapsus ex
angelos in angulos, at non item ex ἀγγέ-
λους in γωνίας.

D. Nomina duodecim Apostolorum Agni.) Equidem sum nescius, qui factum sit, vt nostri omnes habeant, & agni.

E. De arundine.) Sine aurea, quod vulgo adscriptum est ex sermone præcedenti.

Apo. 22. A. Et (ego Iohannes) vidi ciuitatem sanctam Ierusalem nouam descen. de celo.) Hæc lectio ita ordinata videt, vt sic recitaret in cultu ecclesiastico. Nā veteres siue explanatores, siue codi. sic habent: Et ciuitas sanct. Ierusalem nouam vidi descendentem de celo.

B. Dominus Deus spirituum prophetarum.) Sic habet Bedā & libri correctiores, quū Græci habeant sanctorum Prophetarum, Alexander vero Papa, epi. I. Deus & spiritus prophetarum. Sed hic subdubito de scribis, ne forte mutarent verba in Alexan.

C. Beati qui lauant stolas suas in sang. Ag.) Hic locus nec apud Græcos, nec apud Latinos syncretè transcriptus est. Nā apud Latinos illud in sanguine redundare vetustissima quæq; exēp. (vt interpretes & græca taceā) probare possunt. Apparet autē primum à studio ad marginē adnotatū, ex cap. 7. ac deinde à scriba quopiam, qui id crediderit, in hoc adnotatum, vt adscriberetur in contextum esse traductum. In Græcis verò, *μαρτυροὶ οἱ ποιῶντες τὰς ἐντολάς αὐτῶν*, id est, beati qui seruant

seruant mandata eius, scriptum esse προμαρτυροὶ οἱ πλύνοντες τὰς στολάς αὐτοῦ, multa possunt dari iudicia. Primū quod magna sit vtriusq; scripturæ affinitas, vt procliu fuerit deprauare: secundum quod αὐτοῦ non habeat, ad quod referatur: tertiu quod posterior lectio in nonnullis adhuc extare cernatur.

C. Et spiritus & sponsa di.) Pro spiritus pleriq; sponfus legunt. Verum spiritus & Græca & latina habent correctiora. idem tamen in vtraque voce intelligit, vt suo loco ostendimus. Probabile est spiritus vocabulum, primum adiecta voce sponfus expositum fuisse: ac deinde hoc sponfus locum occupasse prioris, per eos qui magis congruere putarunt sponfus & sponsa, quàm spiritus & sponsa.

D. Contestor ego.) Non enim quod non habet cuius dicat rationem.

D. Amen. Etiam ueni domine Iesu.) Sic est græcè. Nobis tamen fere non legitur etiam hoc est vni.

Audi tacens.

TA. NI. ZE. BR.

Q, PERO.

PERORATIO.

Poterant hic amicissime lector et alia cōplura loca adnotari, sed quia minoris uidebantur momenti, cōsultius putavi, ut eiusmodi in meo duntaxat codice castigarem. Animus enim est, quo labor hic fructum pariat magis presentancū, exēplar unū noui Instrumenti accuratissime recognoscere, atq; adornare in nouā quandā editionē: in qua restituta erunt nō modo ista omnia, quæ Castigator hic noster restituenda admonet, adductis ubiq; fere ratioibus seu testimonijs: uerum etiā alia innumera, quæ nō perinde opus habēt, ut fulciantur testimonijs: uel quōd iam olim sint recepta, uel quōd fere sint leuiuscula. Ad hæc uerebar ne in hac opera præstāda, à uiris eruditissimis iudicarer plus satis anxius, meticulosus, scrupulosus, aut etiam prolixus. Quinimo ut quod res habet, confitear ingenuè, et debet me molestiarum atq; laborum, quos cernēbam nō modo grauis esse, uerū etiam prolixos. Non facile enim quis credat, quantis hoc mihi opus constiterit sudoribus: quantum deuorandum fuerit tēdij: quot operi tam humili impēderim bonas horas. Non quod hoc genus studij magnum requirat acumen ingenij, aut insignem aliquam eruditionē (quāquam interim nonnulla opus est) sed quod tractari non possit absq; multo & frequenti inquisitione, & multiplici

per

per uarios libros discursu. Circumforancū enim quædam præstet oportet, qui hoc genus studij exercitat: & instar apiculæ circumuolitare debet per diuersorū scriptorū uiridaria ac flores, non sine molesto quodam susurrio, hinc inde quæritans quod conferre possit ad id quod agit. Hanc autem molestiam subire uisum fuit, ut ueluti antidothum quoddam conficerem, quod non modo mederetur malis seu uulneribus presentibus, aut iam olim insidijs, uerum etiam post futuris. Porro ipsa quam paramus noui Testamenti editio, quo sit aliquanto futura gratior atq; utilior, habitura est raras quasdam adnotatiunculas seu glossulas solis marginibus insertas, idq; ubi omnino uidebuntur ad aliquam uerborum elucidationem necessariae: & quatenus patientur marginum capacitates. Fuerunt quidē et alij nonnulli, qui idē præstare conati sunt, præsertim ex Academia Parisiensi: sed nemo tāta cū diligētia: (de nouo tantū loquor testamenti) nemo tanta cū circūspectiōne: nemo tot sic undiq; cōquisitis ad rei certitudinem testimonijs. Fere enim non nisi codicū ueterum scilicet collatione, cū lectiōe græcicæ editionis moderna freti castigarunt ut potuerunt, nullo ad fulciendam ueritatē conscripto uel indice uel libello: nulloq; aduersus uitia, quæ itidē in futurū cōtrahi possunt, cōfecto remedio: præter hoc quod nos nihil fere nō puestigātes deprehēdimus eos ipsos codices quæ nonnulli castigatores pro admodū

antia

antiquis habuere, uix ante annos trecentos aut quadringentos, & plures etiam eorum longo intervallo citra descriptos fuisse. Multis enim antiquum iudicatur, quod uel centenos superat annos uel ducentes, At uero quæ nos passim citamus, nominatim exemplaria tam sunt uetusta, ut nonnulla descripta credantur ante annos octingentos aut nongentos, ne quid plus dicamus, ueluti exemplar euangelicum Caroli magni, & exemplar item euangelicum Guerenfredi in Elst. ita ut nonnulla ob uetustatē uix legi potuerint, Eandem hanc palestram exercuit & Henricus Grauius, uir omni disciplinarum genere perpolitus, qui codicem suum, nihil obstante quod editiois esset Roberti Stephani, studiosissime castigauit: quem & in hoc adornasse uidetur, ut tandem sic prelo committeret proditurum in publicum, id quod prestare haud potuit, præmatura morte huic seculo subtractus. Verum nos tandem eundem naeti codicem, deprehendimus ipsum plus æquo sifum fuisse castigationibus Erasmi, & editioni Græcæ, nullis consultis scriptoribus antiquis, eoq; multa castigasse sinistrè & præposterè. quod tamen utriusq; uiri pace dictum sit. Spermus autem, hanc ipsam editionem diuini numinis fauore propediem prodituram: si modo comperedimari aut postergari eā non cōtingat per tumultus istos bellicos: quorum inclementia moerent ac planè frigent fere omnia, nedum typographorum officina.

Quæ

Quæ causa si nos hic cessare faciat cogatūe, ad intermissū recurremus noui Instrumenti Inuentarium, quod nuper auspicati sumus, periactis ueluti quibusdam futurae structurae fundamētis: quibus breui, summo nos prouehēte Architecto, quod reliquū est edificij adaptabimus, & consummabimus: idq; in usum eorum, qui sacras tractāt scripturas, sed potissimum eorum, qui in publicis conetionibus Ecclesiasticas, aut scholis præstant doctores: & per ecclesiastica contubernia famelicæ turbae panes distribuunt dominicos. Erit enim exactissimus ac facillimus index siue syllabus, aut catalogus omnium sentētiarum quantumuis breuium, imo omnium clausularum totius noui Testamenti, ad instar eius operis, quod uulgo Concordantiarum titulum præfert: quod etiā opus in totum, in ordinem redigeremus longè commodiorem ac faciliorem, si par adesset uoluntati facultas: hoc est, si et octium suppeteret & auxilium. Iam ut tandem felicem operi adiciamus catastrophem, illud hic testamur, & ubiq; in lucubrationibus nostris testatum esse uolumus, nos nusquam à recta & catholica Romanae ecclesie doctrina, traditione & iudicio, ne uel digittum transuersum (quod dici solet) uel unguem latum uelle discedere. Quod si quid usquam eiusmodi deprehendatur, id palam confitemur, non data opera dictum seu scriptum, sed elapsum esse aut per inscientiam nostram aut per incogitantiam, seu oscitantiam:

eoq;

Confessio.

PERORATIO

eoq; & pro recantato habemus, & haberi uolumus. Neq; enim tantam mihi uindico eruditionis soliditatem seu eminentiam: tantam ubiq; mei ipsius presentiam: tantam deniq; in omnibus synceritatem, sanitatemq;, ut nusquam omnino sim falsus, nusquam hallucinatus. Homo planè sum & humani nihil à me alienū est. Et ut hominis est errare ac labi, ita rursus beneuoli & Christiani pectoris est, suum humiliter errorem agnoscere. Quod usq; adeo paratus sum facere, ut si ecclesie autoritas quippiam in me reprehendat, aut à ueritatis amussi me deflexisse diiudicet, id non modo non sim mordicus aut pertinaciter defensurus, ut etiam uolenti animo, sim scripto, (si Dominus post canonicam correctionem spacium indulserit uitæ) mutatu in diuersum sententia detestaturus, et iuxta uulgatum sermonem palinodiam canturus. Quare etiam illud uerè de me pronunciare possum, quod de se ὀρθόδοξος atque doctissimus testatur Augustinus. Errare possum hæreticus esse nõ possum. Quandoquidem lapsus est, & cæcutiuit aliquoties Augustinus, cuius ingenio nihil habet ecclesia perspicacius sublimiusq;. Hallucinati sunt & alij complures uiri undiquaq; doctissimi: & ego qui ne dignus quidem sim illorum exosculari uestigia: qui cum illis collatus, tantum illos supero, quantum scilicet musca elephantum: deniq; qui uix tenuiter tinctus sum classica ac uulgari quadam theosophiæ scientia: ego in quã

talis

PERORATIO.

128

talis mihi polliceri aut persuadere audeam, quod omnia oracula sint, quæcunq; usquam dictaui: quod nusquam aberrarim à scopo: quod omnia habenda sint pro compertis atq; indubitatis, tanquam ex tripode dicta: Porro absit à me tanta persuasio, arrogantia tanta, tanta temeritudo. Opto beneuole lector quam rectissime ualeas: & conatum hunc boni consulēs inutilis serui Zegeri salutem, pijs tuis apud altissimum precationibus commendes. Dyistemijs
anno Domini 1553.
mense sextili.

Correctoris noui Testamenti
finis Anno 1553.